

Masarykova univerzita
Filozofická fakulta
Historický ústav

**Braňšovice v kontextu významných milníků českých dějin let
1914 - 1948**

(magisterská diplomová práce)

Bc. Filip Drybčák

Vedoucí práce: Mgr. Tomáš Dvořák, Ph.D.

Brno 2019

Prohlašuji, že jsem magisterskou diplomovou práci vypracoval samostatně a uvedl všechnu použitou literaturu a prameny.

datum

vlastnoruční podpis

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval Mgr. Dvořákovi Ph.D., vedoucímu mé práce, za jeho čas, ochotu, rady a připomínky. Můj dík patří i mnoha pamětníkům, s nimiž jsem se setkal a kteří mi poskytli mnohé cenné prameny. Děkuji také starostovi a vedení obce Branišovice za jejich entuziasmus a podporu v mém bádání a samozřejmě své rodině a přátelům za podporu, kterou mi celý rok poskytovali a trpělivost, kterou se mnou měli...

Obsah

Úvod	1
Pramenná kritika	9
Narativní prameny	9
Úřední prameny	11
Stručná historie obce	12
1. Vzestup české menšiny	14
Charakteristika české menšiny	14
Vznik české školy a školky	19
České spolky a družení	25
Shrnutí	29
2. Život německého obyvatelstva	31
Charakteristika německého obyvatelstva	31
Živnostníci	38
Sondy do každodenního života	42
Život farní obce v Branišovicích	44
Německo-české vztahy v Branišovicích	46
Shrnutí	50
3. Politický život v meziválečných Branišovicích	53
Nástin předchozího politického vývoje	53
Německá křesťansko-sociální strana lidová (DCV)	55
Svaz zemědělců (BdL) a Německá živnostenská strana (GWP)	56
Německá sociálně-demokratická strana dělnická (DSDAP)	58
Česká menšina (ČM)	60
Branišovické zastupitelstvo meziválečné éry	61
Vznik a expanze fašistické politiky v Branišovicích	66
Shrnutí	75
4. Od Mnichova po Postupim – Branišovice v událostech druhé světové války	77
Akce Čechů – manifestace a opevnění	77
Obecní volby 1938	78
Dění do Mnichova	83
Padlí branišovičtí Němci ve druhé světové válce	87
Závěr války v Branišovicích – rok 1945	89

Shrnutí	98
5. Nové dějiny – Branišovice v letech 1945 - 1948	100
Branišovičtí před Mimořádným lidovým soudem	100
Vysídlení německého obyvatelstva	109
Nové české obyvatelstvo	113
Obnovení české školy.....	119
Obnova kostela a farního života.....	125
Shrnutí	131
Závěr.....	133
Seznam pramenů a literatury	137
Prameny.....	137
Literatura	138
Diplomové práce	139
Tisk.....	139
Internetové zdroje.....	139
Seznam použitých zkratk.....	140

Úvod

Regionální historie je specifickým odvětvím historické vědy. Jednou z jejích nejnvýstižnějších charakteristik je malý dosah bádání a tedy i dosah, jaký taková práce má. Protože i sebelépe napsaná práce o regionální historii nedokáže svými výsledky zasáhnout historickou obec tak výrazně, jako se to daří pracím o „velkých dějinách“ zabývajícími se politickou, hospodářskou nebo společenskou minulostí celé země, případně i světadílu. U obecních dějin to platí dvojnásob.

Výjimku v tomto ohledu představují velká města – s jejich velikostí obvykle přímou úměrou roste nejen jejich význam (tedy i význam dějin města), ale také zájem o jejich minulost, ať už ze strany obyvatel nebo zastupitelstva či magistrátu. Naopak u malých vesnic tomu často bývá naopak. Takové dějiny vypadají jako nevýznamné, zaměnitelné s dějinami tisíců podobných obcí. Připojuje se k tomu i fakt, že jakkoli zajímavé mohou dějiny určité vesnice být pro její rodáky nebo obyvatele, za jejími hranicemi zajímavost a atraktivnost takových informací rychle ztrácí na lesku. A nikoli pouze v okresním nebo regionálním měřítku, ale už ve vedlejší vesnici málokdo dychtí po historii svého souseda. Má přece svou vlastní.

Pravdou také zůstává, že obecní dějiny, pokud jsou psány pro tento účel, tedy aby popsaly historii dané vesnice, skutečně velký význam nemají. Pokud se vydají knižně (což dnes spousta obcí dělá například při příležitosti různých jubileí), budou opět zajímavé pouze pro místní nebo pro rodáky. Nezasvěcený čtenář nebude rozumět drobným obecním fenoménům, nebude se obratně orientovat na obecní mapě, která je sice malá, obsahuje však mnoho pojmů těžko rozklíčovatelných pro „přespolní“.

Jen malou výhodu v tomto ohledu mají vesnice, v nichž se narodila, žila nebo působila nějaká slavná osobnost. Pokud někoho takového obec má, snaží se tohoto potenciálu využít a zvýraznit tak své jméno na regionální i celorepublikové mapě – zakládá malá muzea, pořádá vzpomínkové akce, případně po dotyčném pojmenovává významné objekty nebo instituce. Pro příklad stačí nahlédnout jen do mapy jižní Moravy. V jinak téměř neviditelných Dolních Vilémovicích na Třebíčsku se narodil hrdina odboje Jan Kubiš a skupina nadšenců před pár lety zrekonstruovala jeho rodný dům a zřídila v něm malé muzeum připomínající jeho život. V nedalekých Rešicích, odkud pocházel další z partyzánů, Adolf Opálka, po něm mají pojmenovaný kulturní dům. V Morkůvkách na Hustopečsku si zase návštěvníci mohou prohlédnout muzeum tamějšího rodáka, generála Františka Peřiny, leteckého esa druhé světové války.

Existuje však ještě jeden historický fenomén celorepublikového, snad i evropského, rozsahu, který s vesnicemi bezprostředně souvisí. Tímto fenoménem je vysídlení německy mluvícího obyvatelstva z českých zemí po druhé světové válce. Vysídlovací princip určité skupiny obyvatelstva v zemích střední a východní Evropy je z hlediska dějin Evropy něčím novým a bezprecedentním.¹ Při odhlédnutí od „velkých“ okolností dějin politických, se otevírá velké a badateli vyhledávané pole, na němž se dá zkoumat nejen samotné vysídlení, proměna struktury obyvatelstva a přechod k socialistickému a posléze komunistickému zřízení státu, ale také proměna krajiny pohraničí jako taková. Je to významný dějinný milník, v němž se vesnice ocitají ve středu zájmu historiků jak odborných, tak laických.

Vzhledem (a navzdory) všemu řečenému samozřejmě existují práce zabývající se obecními dějinami. Za všechny lze jmenovat *Příběh Ouběnic: mikrohistorie české vesnice* od Josefa Petráně.² Petráň se zaměřil téměř komplexně na dějiny této vsi na Benešovsku od prvních písemných zmínek, přes středověk, novověk až k prahu 20. století. Později přidal další knihu s názvem *Dějiny českého venkova v příběhu Ouběnic*.³ Prve jmenovanou prací vzbudil ve své době zájem a prokázal životaschopnost a užitečnost obecní historie. Jednou z téměř podmínek prací zabývajících se dějinami obcí je vřelý vztah pisatele k ní, většinou je rodákem nebo tam dlouhodobě žije. Profesora Petráně nevyjímaje, v Ouběnicích se narodil.

Je tomu tak i v případě této diplomové práce. Branišovice jsou malá vesnice na Pohořelicku na půli cesty mezi Brnem a Znojmem ležící při bývalé císařské silnici. Významem zcela jistě nepatří mezi největší ve svém okolí, v tomto ji zastihují jak sousední Olbramovice a Vlasatice, tak samozřejmě i Pohořelice, jedno z přirozených center regionu. Vyjma dvou spisovatelů a jednoho říšského poslance, jejichž jména dávno zapadla, se v Branišovicích nenarodila významná osobnost. Jelikož obec leží v severní části bývalé Německé jižní Moravy, žije tam od konce druhé světové války téměř úplně nové obyvatelstvo z různých koutů země i zahraničí, takže sledovat nějakou kolektivní paměť nebo lidový folklór není dost dobře možné.

Popsat dějiny této vsi samoučelně, pouze proto, aby byly napsány, je sice z hlediska autora dostatečně atraktivní, taková práce by však přinesla zanedbatelné obohacení historické obci. Proto se rozhodl uchopit toto téma jiným způsobem, umožňujícím zkoumat dějiny rodné vsi a zároveň lépe přispět ke všeobecnému poznání. Jak už název práce napovídá, cílem budou

¹ Viz STANĚK, Tomáš: *Akty hromadného násilí na tzv. státně nespolehlivém obyvatelstvu v českých zemích v roce 1945 a jejich vyšetřování*. In: von Arburg Adrian – Staněk, Tomáš (edd.): *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945 – 1951*, díl II. 3. Středokluky 2011, s. 19.

² PETRÁŇ, Josef: *Příběh Ouběnic: mikrohistorie české vesnice*. Praha 2001.

³ PETRÁŇ, Josef: *Dějiny českého venkova v příběhu Ouběnic*. Praha 2012.

významné milníky české historie ve vztahu k Branišovicím. Objektem zájmu bude nejen to, jak do života ve vsi pronikly, popsání průvodních jevů a potvrzení nebo doplnění dřívějších všeobecných teorií. Mimo této sondy však chce autor práce rovněž pomocí diskursivní analýzy poznat a interpretovat dobový diskurs, jak se o událostech i době celkově mluvilo a psalo, dovolí-li mu to pramenná základna.

Rozsah práce vypadá pro takové téma přehnaně, časový rámec let 1914 – 1948 byl však zvolen ze dvou důvodů. Jednak se jedná o události moderních dějin, jejichž dozvuky případně interpretace zajímají i soudobou společnost. Druhý důvod je ryze praktický – stav pramenné základny týkající se Branišovic je, mírně řečeno, zoufalý a jiné prameny než z 20. století ve větším množství buď neexistují, nedochovaly se, nebo nejsou přístupné. V neposlední řadě jde také o vlastní zájem autora o tuto epochu.

První kapitolou měla původně být reflexe první světové války v Branišovicích, ale vzhledem k rozsahu, který práce postupně nabyla, byla tato kapitola vyřazena. Oproti původnímu předpokladu musela být z obsahu vyškrtuta i kapitola týkající se let 1918 – 1920 a konsolidování Československé republiky, protože Branišovice záhy po vyhlášení československé samostatnosti připadly do jedné z provincií protestního státu Deutscheböhmen. Sledovat toto téma však není možné, protože se o něm nedochovaly žádné prameny ani dobové, ani pozdější.

Práce tedy po těchto nutných úpravách začíná až kapitolou týkající se novodobé české menšiny. Česká menšina v Branišovicích byla na začátku 20. století malá a vlivem slabá. Se vznikem republiky však nastává její rozmach a rozkvět, zakládají se české instituce a spolky a Češi také získávají podíl na správě místních velkostatků. Pramenů nejrůznější povahy se z této doby zachoval dostatek a českou menšinu je díky tomu možné poznat z více úhlů pohledu, o což se autor v příslušné kapitole bude snažit.

Opomenuto nesmí zůstat ani německé obyvatelstvo a jeho život v Branišovicích. Místní Němci zanechali pramenů sice méně než Češi, zevrubnou představu si však i z nich odnést lze. K této kapitole bude rovněž přiřčena otázka farního života v obci, protože „Pfarrkindern“ byli většinou německé národnosti.

Z hlediska „velkých dějin“ bude zajímavá následná kapitola týkající se politického života v obci. Objektem zájmu tohoto výzkumu budou jednotlivé politické strany, její představitelé a kandidáti a samozřejmě i výsledky jednotlivých komunálních i celozemských voleb. S tím bezprostředně souvisí další fenomén třicátých let – vzestup Henleinova sudetoněmeckého hnutí a jeho vliv.

Plynule navazovat bude kapitola mapující události v Branišovicích v „letech zvýšeného ohrožení republiky“, v době od mnichovské dohody po konec druhé světové války. Předem je třeba poznamenat, že pramenů k době okupace se opět dochovalo velmi málo, takže sepsat z nich ucelený text bude obtížné.

Poslední kapitola zabývající se poválečným vývojem do roku 1948 je specifická tím, že je v celé práci jedinou, v níž už lze operovat také s výpověďmi a vzpomínkami pamětníků. Prolínají se v ní zároveň dvě velká historická témata – vysídlení německého obyvatelstva a dosídlení pohraničí novoosídlenci z vnitrozemí. Branišovice a přilehlé okolí jsou navíc specifické tím, že se tam přistěhovalo i několik stovek Volyňských Čechů a i tento místní fenomén bude zahrnut do analýz poslední kapitoly.

Vzhledem k různorodosti témat jednotlivých kapitol bude každá opatřena dílčím shrnutím. Závěr se bude snažit odpovědět na základní výzkumnou otázku: jak se významné milníky let 1914 – 1948 promítly do života průměrné vesnice na německé jižní Moravě, a jak byly ve své době interpretovány.

Vzhledem k nevyváženosti pramenů a jejich široké škále bude nutné využít několik metod výzkumu. Základem většiny výzkumů je přímá a nepřímá metoda, již bude využito i zde. Prameny nabízejí solidní kvantum informací pro přímé zpracování, při jejich interpretaci budou nepřímou metodou použity i poznatky z jiných prací na podobná témata.

Zastoupeny budou rovněž indukce a dedukce, jako základní a všeobecné vědecké přístupy. Dedukce bude nutná, protože neúplnost pramenů neumožňuje sestavit přesný obraz minulosti obce, proto bude nutné občas si dopomoci obecným předpokladem. Stejný problém omezí i indukci a zjištěné závěry jistě nebude možné plošně aplikovat na jakoukoli podobnou vesnici. Jistě se však najdou určité charakteristické rysy, jež je možné sledovat i jinde než v Branišovicích a tato práce může zafungovat jako odrazový můstek pro bádání v jiných vesnicích.

Pro pochopení dobového kontextu při interpretaci některých textů bude nutné použít také diskursivní analýzu, tedy analýza dobového diskursu, což je kulturní pozadí každé promluvy, způsob chápání skutečnosti příznačný pro určitou dobu a kulturní prostředí.⁴ Christiane Brennerová ve své knize *Mezi Východem a Západem* definuje diskurs jako kolektivní významovou souvislost, takzvanou síť nebo změť textů, jež ve společném účinku slouží pochopení a výkladu skutečnosti.⁵

⁴ Kolektiv autorů: *Úvod do studia dějepisu, 1. Díl*. Brno 2014, s. 86.

⁵ BRENNER, Christiane: *Mezi Východem a Západem. České politické diskursy 1945-1948*. Praha 2015, s. 15.

V poslední řadě je nutné zmínit metodu sondy. Vzhledem k charakteru práce, který nepostihuje kompletní dějiny Branišovic ve zmíněném období, budou mít jednotlivé kapitoly charakter sondy do života tehdejších obyvatel vesnice. Metoda bude použita i v rámci samotných kapitol, protože v mnohých oblastech nelze získat jiný než sondovitý pohled.

Literaturu užitou v této práci lze rozdělit na dvě kategorie. Do první se řadí ty práce, jež pojednávají o oněch dějinných milnících, například o Mnichovské dohodě, o poválečném vysídlení a podobně. Budou použity zejména pro vykreslení kontextu jednotlivých kapitol, práce je jinak zaměřena výrazně prakticky a autor klade důraz na vlastní bádání a literaturu používá ke kontextualizaci témat jednotlivých kapitol.

Příkladem je kapitola věnující se politickému životu v Branišovicích, kde byla použita rozsáhlá dvoudílná publikace Jiřího Malíře, Pavla Marka a kolektivu *Politické strany: Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu*⁶, která poskytuje komplexní pohled na vznik a vývoj politických stran a také jejich tisku a přidružených nebo sympatizujících organizací.

Využito bylo také několik prací a článků Martina Markela, který se specializuje na historii jižní Moravy. Nejdůležitější je jeho kniha *Vysídlení Němců z jižní Moravy*⁷, jež se přímo dotýká obsahu jedné z kapitol této práce, často vycházející ze stejných pramenů, která kromě faktů přináší i ucelenější pohled na jihomoravské pohraničí a na dění v něm po druhé světové válce. Další publikace se zabývá formováním politiky tohoto regionu do první světové války⁸. Využito bylo rovněž jeho článku o německé kolektivní paměti ze sborníku znojmského archivu.⁹

Druhou skupinou jsou práce o samotných Branišovicích, většinou pocházející z pera místních kronikářů, případně moravských vlastivědných pracovníků. Dobovým dokumentem je *Vlastivěda moravská*, vydaná v roce 1913, která dnešním čtenářům přibližuje zevrubné dějiny Branišovic do začátku první světové války. Vzhledem ke stáří a povaze publikace je záhodno k ní přistupovat spíše jako k prameni, využívat sepsané informace a ty potom dále třídit a

⁶ MALÍŘ, Jiří – MAREK, Pavel a kol.: *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861 – 2004. I. díl: období 1861 – 1918*. Brno 2005.

MALÍŘ, Jiří – MAREK, Pavel a kol.: *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861 – 2004. II. díl: období 1938 – 2004*. Brno 2005.

⁷ MARKEL, Martin: *Vysídlení Němců z jižní Moravy 1945 – 1949*. Brno 2002.

⁸ MARKEL, Martin: *Svoboda a demokracie v regionu rakouského impéria. Politika jihomoravských Němců v letech 1848 – 1919*. Brno 2010.

⁹ MARKEL, Martin: *Felix Bornemann v historické paměti aneb Konec sudetoněmecké národní historiografie?*. In: Vrzáková, Dana (ed.): *Sborník Státního okresního archivu Znojmo*. Znojmo 2010, s. 7-17.

interpretovat.¹⁰ Mnoho informací v ní obsažených již nelze v jiných pramenech nebo publikacích najít, proto je v mnoha ohledech neocenitelná.

Některé informace lze vyčíst i z encyklopedických publikací například dvojdílná *Místní jména na Moravě a ve Slezsku* od Ladislava Hosáka¹¹ nebo *Historický místopis Moravy a Slezska*¹² Podobné publikace však většinou přinášejí spíše kusé informace, jichž lze použít hlavně pro doplnění kontextu.

Co se týče produkce ze samotných Branišovic lze jmenovat celkem tři díla. První publikací, jež se pokoušela o zmapování historie obce, vyšla v polovině osmdesátých let 20. století. Jmenovala se *Přítomností a minulostí obcí Branišovice, Kubšice, Olbramovice* a jejím autorem byl dlouholetý branišovický kronikář a agronom František Růžička¹³. Protože se však ve svém díle nezabýval pouze Branišovicemi, ale i sousedními Kubšicemi a Olbramovicemi (knihu vydal Místní národní výbor v Olbramovicích), nejsou Branišovice v hlavní pozornosti. Publikace nadto není vyloženě historická, snaží se spíše o všeobecný přehled, takže zahrnuje i oblast zemědělství, geologie, geografie, biologie a zoologie. Dále je samozřejmě ovlivněna dobou svého vzniku, naprosto opomíjí dějiny v době, kdy většinu tvořilo německé obyvatelstvo.¹⁴ Pozornost je naopak věnována spíše Volyňským Čechům. Práce není historická a ani to nebyla její ambice. Jak se poznamenává v úvodu, je určena především pro obyvatele zmíněných vsí.¹⁵

Z Růžičkových poznatků vychází i malá publikace, již vydala Obec Branišovice v roce 2002 k příležitosti 780 let od první písemné zmínky. Tu lze nazvat kompilátem, protože kombinuje informace z Vlastivědy moravské, Růžičkovy knihy a vzpomínek pamětníků.¹⁶ Na stejném základě stojí i fotografická publikace *Branišovice v obrazech*,¹⁷ vydaná v roce 2010, ta však neobsahuje téměř žádný text a tvoří ji hlavně fotografie, proto jí v této práci nebude využito.

¹⁰ KRATOCHVÍL, Augustin: *Vlastivěda moravská. Pohořelský okres*. Brno 1913.

¹¹ HOSÁK, Ladislav: *Místní jména na Moravě a ve Slezsku. I. díl: A – L*. Praha 1980 a HOSÁK, Ladislav: *Místní jména na Moravě a ve Slezsku. II. díl: M – Ž*. Praha 1980.

¹² BARTOŠ, Josef – SCHULZ Jindřich: *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848 – 1960. Svazek IX, okres Znojmo, Moravský Krumlov, Hustopeče, Mikulov*. Ostrava 1984.

¹³ RŮŽIČKA, František: *Přítomností a minulostí obcí Branišovice, Kubšice, Olbramovice*. Olbramovice 1985.

¹⁴ Německé obyvatelstvo mělo výraznou většinu i v Kubšicích a čtyřech bývalých obcích tvořících současně Olbramovice – v Babičích, Želovicích, Lidměřicích i Olbramovicích.

¹⁵ RŮŽIČKA, František: *Přítomností a minulostí obcí Branišovice, Kubšice, Olbramovice*. Olbramovice 1985, s. 3.

¹⁶ *780 let obce Branišovice*. Branišovice 2002.

¹⁷ *Branišovice v obrazech*. Brno 2010.

Všechny tři publikace mají jedno společné. Nejsou to historické práce a pouze první z nich se snaží o práci s fakty a informacemi, jakkoli kvůli době vzniku podléhá některým tehdejšími dogmatům. Zbylé dvě coby kompiláty na toto rezignují úplně. Všechny však téměř opomíjejí epochu, jež bude objektem zájmu této práce, tedy první polovinu 20. století. Zčásti to lze přičíst nezájmu, zčásti také špatnou dostupností nebo nepřístupností pramenů. Dalším z nedostatků je absence výpovědí pamětníků, kteří v té době v obci stále žili a na uvedené události se pamatovali.

Literatura místní produkce tedy nemůže být stěžejní pro účely práce, o to větší pozornost musí být věnována pramenům. Jak již bylo řečeno několikrát, vzhledem k zaměření této práce bude pramenná základna velmi široká a pestrá. Proto bude nutné u významnějších a objemnějších pramenů (jako jsou například kroniky) provést pramennou kritiku, v níž budou prameny kriticky zkoumány, neboť leckdy podléhají době svého vzniku, používají specifický slovník a také náhled na svět.

První a nejdůležitější kategorií jsou písemné prameny – ty jsou nejrozličnější povahy. Významné jsou narativní prameny, především kroniky – skutečnost, že dnes není běžně přístupná žádná obecní kronika Branišovic (buď byla zničena, nebo odvezena do Německa) je sice problematická, nicméně v tomto ji dokážou zastoupit kronika české menšinové školy a pamětní kniha farnosti v Branišovicích. Ani jedna není uložena v žádném archivu a autor k nim získal přístup návštěvou příslušných institucí, které je uchovávají.

Mezi narativní prameny se řadí i tiskem vydané vzpomínky na danou dobu, především německých pamětníků. V češtině byly vydané například *Vzpomínky na vyhnání německy mluvících obyvatel z Mikulovska 1945 – 1946*,¹⁸ dále například *Weils Sie Deutscher sind...* od Felixe Bornemanna.¹⁹

Co do počtu překonávají prameny úřední povahy ty narativní. Samozřejmě jsou branišovické matriky. Nahlédnuto a využito bylo však i matrik jiných měst a obcí, českých, moravských, slezských i rakouských, pokud obsahovaly informace týkající se Branišovic. Většina starších matrik je dnes již digitalizována, což práci velmi usnadňuje.

Další úřední materiály se vesměs nacházejí ve fondu Okresního úřadu Mikulov (po válce ONV Mikulov), jenž byl ve sledované době okresním městem Branišovic. Materiály se týkají obecních voleb, živností nebo spolkové činnosti. Některé dokumenty týkající se poválečných

¹⁸ *Vzpomínky na vyhnání německy mluvících obyvatel z Mikulovska 1945 – 1946*. Mikulov 2016.

¹⁹ BORNEMANN, Felix: *Weil Sie Deutscher sind... Dokumente und Berichte zur Austreibung aus Südmähren 1945 – 1946*. Stuttgart 1964.

dějin obce uchovává i archiv ve Znojmě ve zvláštním fondu BRA/II, autor navštívil i Moravský zemský archiv v Brně kvůli fondu Mimořádného lidového soudu v Brně.

Okrajově byly využity i noviny a časopisy, přinášející většinou jen krátké a útržkovité zprávy o obci. Takové články slouží zpravidla pouze k dokreslení kontextu, protože většinou nepřinášejí jinde nedohledatelné informace. Využit byl rovněž i časopis vysídlených Moravských Němců Südmährer, jehož výtisky spravuje archiv v Mikulově.

Hlavně z počátku výzkumu, kdy byl nedostatek jiných pramenů, byly využívány i staré pohledy a fotografie. Opět jsou využity pro doplnění kontextu nebo pro ilustraci, někdy ale sehraji i důležitější roli. Fotografie většinou pocházejí ze soukromé sbírky autora práce.

Vedle fotografií našly uplatnění i nejrůznější mapy, ať už katastrální nebo jiné. Komplexní mapa z Branišovic první poloviny 20. století se bohužel nezachovala, využity proto byly jiné zástupné mapy (např. vojenské mapování, katastrální mapy) opět především pro doplnění a ilustraci. Některé mapy byly vytvořeny speciálně pro účely této práce autorem.

V souvislosti s prameny je nutné zmínit ještě jednu věc. Prameny jsou vzájemně provázané leckdy nepředpokládaným způsobem, v pramenech pro třetí kapitolu lze nalézt poznatky pro první kapitolu a podobně. Jednoduchým příkladem může být následující: seznam branišovických Němců ve vysídlovacích transportech z roku 1946 může pomoci určit národnost vojáků padlých v první světové válce, pokud se v tomto seznamu najdou jejich příbuzní a potomci.

Takto hustě tkaná síť mezi jednotlivými prameny tvoří pevnou základnu pro výzkum této práce, protože prameny se vzájemně „kontrolují“ shodují se, případně opravují nebo vylučují tvrzení pramene jiného. Tento přístup může zároveň posloužit jako inspirace pro jiné badatele v podobné oblasti. Autor práce věří, že tento přístup pomůže zodpovědět výše nastíněnou výzkumnou otázku této diplomové práce.

Pramenná kritika

Jak již bylo nastíněno v úvodu, tato diplomová práce pracuje s širokým portfoliem různých pramenů. Zmíněná výhoda, tedy to, že vznikly většinou nezávisle na sobě, tedy mohou společně vytvořit pevnou záchytnou síť informací a vzájemně se podpořit, opravit nebo naopak vyloučit však může fungovat pouze tehdy, pokud budou podrobeny patřičné kritice, protože zdaleka ne všechny jsou stejně věrohodné nebo spolehlivé. Pramenná kritika je běžnou součástí historických prací, autor této práce však považuje za vhodné vzhledem k počtu pramenů provést tuto kritiku ve zvláštní kapitole, ještě před samotným textem.

Narativní prameny

Do této kategorie patří tři dochované dobové kroniky. Nejstarší z nich je Pamětní kniha farního úřadu v Branišovicích. Dělí se do čtyř částí – Annalen der Pfarrkirche, Annalen der Pfarrhauses, Annalen der Seelsorge a Annalen der Pfarrgemeinde. V této kronice se pokračovalo i po válce a obsahuje zápisy až do roku 1990, je tedy jediným pramenem, jenž kontinuálně postihuje celou zkoumanou dobu let 1914 – 1948.

Typickým znakem německy psaného textu je, že většina zápisů je psána strohým kronikářským stylem a neobsahuje příliš subjektivních zásahů do textu, emoce a podobně. Na druhou stranu je práce s tímto pramenem ochuzena o diskursivní analýzu. U česky psaného textu je situace odlišná. Napsal ho poválečný administrátor Josef Hudec, a protože byl nezávislý na vedení obce a nepodléhal očividně žádné jiné místní kontrole, jsou jeho věty často kritické a ironické nejen k vedení obce ale i k obyvatelstvu. Hudec také nesdílel všeobecnou nenávist k německému obyvatelstvu. Tím se otevírá jedinečný prostor pro analýzu jiného než oficiálního diskursu budovatelského nadšení.

V současnosti se tato kronika nachází na farním úřadě v sousedních Olbramovicích (v Branišovicích byl farní úřad už před lety zrušen) a pro účely bádání ji zapůjčil olbramovický farář. Pokud je autorovi práce známo, dosud ji nikdo jako historický pramen nepoužil a informace v ní obsažené nezpracoval.

Druhou nejstarší kronikou je Kronika české školy obecné v Branišovicích. Učitelé ji začali psát v roce 1921 a poslední zápis pochází ze září 1938. Mapuje kompletní historii nejen školy, ale reflektuje i dění v celé české menšině, její kulturní a společenský život. Učitelé zapisovali výsledky voleb nejen obecních, ale i celostátních nebo vedli počty dětí, které do školy docházely. Jako jediná také obsahuje několik fotografií.

Tento pramen lze hodnotit jako jeden z nejméně hodnověrných. Jednak proto, že popisuje pouze dobové události, nesleduje retrospektivně nějaký trend, k čemuž mají sklony autoři jiných pramenů, a také po faktické stránce je téměř stoprocentní. Její informace (například o průběhu voleb) se shodují s oficiálními dokumenty okresního úřadu. Co se týče diskursu, kronika je autentická, zachycuje dobové nálady českého obyvatelstva se všemi charakteristickými znaky, mezi něž patří i obdiv české nebo českým zemím nakloněné kultury a národní pojetí dějin. Zároveň však postrádá anti-německý nacionalismus, její tón je umírněný. Dokonce natolik, že nezmiňuje mnohé tehdejší konflikty. Naopak často se zaměřuje na pozitivní soužití obou komunit.

Příběh této kroniky je velmi zajímavý. Dlouho se mělo za to, že byla zničena v době okupace (takto ji dodnes vede například okresní archiv ve Znojmě), v roce 2015 ji však na obecní úřad v Branišovicích přivezl syn někdejšího učitele Ferdinanda Kratochvíla s tím, že jeho otec v roce 1938 podstrčil Němcům kopii a originál si odvezl domů. Vzhledem k tomu ani tato kronika nebyla dosud použita do historické práce a informace v ní obsažené jsou vpravdě exkluzivní.

Poslední kronikou je opět kronika české školy, tentokrát psaná po druhé světové válce a to již od roku 1945. Opět ji psal učitel, který se vedle popisování tehdejší přítomnosti pokusil i o retrospektivní pohled až do 19. století. Cena této kroniky je v tom, že se jedná o jediný dobový narativní pramen, neboť první poválečná obecní kronika se objevuje až v roce 1964, přičemž předchozí roky jsou v ní popisovány pouze zběžně a útržkovitě.

Hlavní nevýhodou poválečné školní kroniky je její retrospektivní část, zejména ta zabývající s meziválečným a válečným obdobím. Jednak ji ovlivňují anti-německé nálady, text je silně až nepřátelsky zaměřen proti německému obyvatelstvu, které ztotožňuje s nacistickou politikou, což bylo pro tehdejší dobu poměrně typické. Dále kronika pracuje většinou se vzpomínkami českých obyvatel a text proto obsahuje řadu nepřesností či přímo faktických chyb. Pro příklad poslouží následující ukázka: „*V obci byl starostou v době první ČSR Grob František. V době okupace byl jmenován Blaschek František, novému duchu lépe vyhovující.*“ Franz Grob nikdy starostou Branišovic nebyl, jednalo se o jeho staršího bratra Friedricha, který úřad starosty zastával sice dvakrát, ale vždy po omezenou dobu: poprvé v roce 1936 jako místostarosta vykonával úřad do nové volby starosty a v roce 1938 jako člen SdP. Franz Blaschek, o němž je řeč, se měl stát starostou v již zmíněném roce 1936, potvrzení jeho volby však nedoporučil vyšetřující četník vzhledem k Blaschkovu napojení na aktivity SdP.²⁰ Je sice

²⁰ SOKA Břeclav se sídlem v Mikulově, fond A1, Okresní úřad Mikulov, Obecní volby Branišovice karton 171, sig. 191.

možné, že kronika popisuje situaci po roce 1938, tedy že Blaschek nahradil Groba po odtržení Sudet od Československa, jiný pramen však tuto teorii nepotvrzuje a vzhledem k tomu nelze toto tvrzení přijmout jako dostatečně hodnověrné. Kronika dále například marginalizuje českou menšinu – uvádí, že v době první republiky žilo v Branišovicích „*téměř 1000 Němců a jen 60 Čechů*“. Tyto údaje jsou přehnané na obou stranách, v roce 1931 žilo v obci 665 Němců a 190 Čechů. Je pravděpodobné, že mnohé popisované události se opravdu staly, avšak v kronice byly zveličeny buď vzpomínkami pamětníků, nebo samotným pisatelem. A tak ačkoli kronika obsahuje některé jedinečné informace (například výsledky obecních voleb 1923, které se jinde nedochovaly nebo průběh okupace v roce 1938), je vzhledem k výše zmíněným skutečnostem nutná obezřetnost při práci s nimi. Tato kronika je jako jediná uložena v archivu, a sice v Státním okresním archivu ve Znojmě.

Úřední prameny

Prameny tohoto typu většinou nepodléhají stejným neduhům jako prameny narativní. Dokonce i zdánlivá nedokonalost jako například neznalost prostředí se u nich nakonec obrací ve výhodu, protože tím podrobněji dění popisují a leckdy se tak stávají opravdu cennými.

Prameny, jež je potřeba podrobit zvláštní kritice, jsou matriční knihy. Tyto úřední knihy, opět vzhledem k tomu, že jsou dobové, vynikají faktografickou přesností, do mnohých z nich bylo navíc zapisováno ještě po letech (vписovány zmínky o svatbě nebo úmrtí). Další výhodu představuje jejich digitalizace, což umožňuje provádět výzkumy, které by byly jinak velmi náročné na čas i cestování. Pro účely této práce byly také využity některé „živé“ matriky, které jsou stále uloženy na příslušných matričních úřadech, v tomto případě v Pohořelicích.

Jedinou nevýhodou matrik (zejména těch branišovických) je určení národnosti. Většina matričních zápisů ve sledovaném období byla prováděna v němčině s tím, že poněmčována byla i všechna křestní jména narozených, oddaných a zemřelých. Vzhledem k tomu, že mnoho německých obyvatel Branišovic mělo česká příjmení (mnozí navíc v českém tvaru), je určení národnosti o to těžší a mnohých případech ho nelze jednoznačně identifikovat.

Stručná historie obce

Pro lepší orientaci ve vlastním textu je také nutné se alespoň stručně s dějinami Branišovic do začátku 20. století. První písemná zmínka o Branišovicích pochází z roku 1222²¹ a patří k nejstarším v přilehlém regionu. Už od roku 1276 patřila ves Starobrněnskému klášteru, jemuž ho odkázala ve své závěti Eliška Rejčka. Ves zcela zpusťla za třicetileté války, kdy ji opustilo veškeré původní obyvatelstvo, které předtím přestoupilo k protestantské víře.²² Teprve v roce 1673 našla visitační komise pět domů osedlých a v této době je také zahájeno nové osídlování vesnice.²³ V jeho rámci byl znovu postaven i vyhořelý kostel.²⁴ Z roku 1675 také pochází nejstarší dochovaná obecní pečeť, na níž je vyobrazen vodní pták stojící ve vodě a vinné hrozny. Tyto motivy byly na začátku 21. století použity i v novém obecním znaku. Do roku 1749 jsou osazeny všechny staré domy a jedenáct nově vystavěno.²⁵ Typickým znakem tehdejší krajiny, zachyceným i prvním vojenským mapováním, byla rozsáhlá rybníční síť, v samotných Branišovicích se nacházely hned tři. Na začátku 19. století byly vysušeny.

Z hlediska dějin obce je velmi významný rok 1783, kdy je na opačném konci potoka založena osada Vinohrádky (německy Klein Weinberg, častěji však pouze Weinberg, což později vedlo k nepřesným překladům do češtiny²⁶). Pojmenována byla po svém zakladateli Kaschnitzovi von Weinberg, jehož jméno nese i nedaleká obec Kašenec u Miroslavi. Osada Vinohrádky neměla školu, poštu ani faru a byla v těchto ohledech vždy připojena k Branišovicím, přesto si uchovala jistou oddělenost, měla například vlastní číslování domů.

Už rok předtím byl rozhodnutím císaře Josefa II. zrušen Starobrněnský klášter, který obec stále vlastnil. Z pozůstalého majetku bylo vytvořeno malé branišovické panství. To v roce 1807 koupil hrabě Lichtenštejn a připojil je ke svému panství. V roce 1908 obec naposledy mění majitele, který se stává hrabě Kinský. Oba aristokratičtí majitelé měli v obci zřízený velkostatek v areálu malého záměčku, který postavil už Starobrněnský klášter.²⁷ Záměček vždy sloužil především jako správní budova.

²¹ HOSÁK, Ladislav – ŠRÁMEK, Rudolf: *Místní jména na Moravě a ve Slezsku I, A – L*. Praha 1970, strana 103

²² KRATOCHVÍL, Augustin: *Vlastivěda moravská. Pohořelský okres*. Brno 1913, s. 93.

²³ Tamtéž, s. 86.

²⁴ WALLECZEK, Raimund: *Die Frainspitzer Kirche*. Der Südmährer 66, 2014, s. 202.

²⁵ KRATOCHVÍL, Augustin: *Vlastivěda moravská. Pohořelský okres*. Brno 1913, s. 86.

²⁶ Špatný překlad se objevuje například ve sčítání lidu z roku 1921, kde je obec uvedena jako Branišovice-Vinohrad.

²⁷ KRATOCHVÍL, Augustin: *Vlastivěda moravská. Pohořelský okres*. Brno 1913, s. 86.

V blíže neurčené době byl v obci zřízen další menší statek, který na počátku 20. století vlastnil Paul Sonntag, který jej před válkou předal sedlákovi z Loděnic Juliu Lukschovi.

Ve druhé polovině 19. století se rozvíjela vybavenost obce, v roce 1872 se zřídil poštovní úřad a v roce 1880 přestavila škola. Na přelomu osmdesátých a devadesátých let se také začal rozvíjet zdejší spolková činnost, nejstarším spolkem je podle dochovaných informací sbor dobrovolných hasičů.

1. Vzestup české menšiny

Již v úvodu bylo zmíněno, že Branišovice leží v severní části bývalé Německé jižní Moravy a patří tedy k obcím, jež byly až do konce druhé světové války převážně obydleny německy mluvícím obyvatelstvem. Německé bylo i nejbližší okolí, jmenovitě vesnice Vlasatice, Trnové Pole, Našiměřice, Olbramovice, Šumice a samozřejmě okresní město Pohořelice.

Charakteristika české menšiny

Německá majorita v obci vzniká poněmčením starousedlého obyvatelstva, na což měla pravděpodobně vliv právě příhraniční lokace obce, společně s tím, že obě spádová centra tehdejší Moravy, tedy Vídeň a Brno byla města s většinou německou. Lze to demonstrovat i na jednoduchém příkladu, jehož mnohé pozdější československé publikace používaly jako důkazu rychlé a důkladné germanizace obce – z roku 1800 pocházejí obecní účty Vinohrádek vedené v češtině.²⁸ Jelikož tato ves byla založena v roce 1783, svědčí to o původně českém osídlení.²⁹ Český element v tamějším osídlení potvrzuje i výskyt mnoha českých příjmení v poněmčené podobě (Kopieczek, Walleczek, Czech, Luksch, Gallina, Janitschek a podobně), z nichž některá se ještě na sklonku 19. století v matrikách uvádějí česky (Kopeček, Čech...). Jedinými údaji, o něž se dá v této otázce opřít, jsou data ze sčítání lidu probíhajících v desetiletých intervalech. Co se Branišovic týče, lze detailnější čísla sledovat od roku 1890. Vývoj obyvatelstva shrnuje následující tabulka (údaje pocházejí z Vlastivědy moravské, jejich čísel používají i další dobové prameny, např. kronika české školy):

VÝVOJ POČTU OBYVATEL - BRANIŠOVICE					
Rok	1890	1900	1910	1921	1931
CELKEM	457	440	473	862	856
Němci	<i>420</i>	<i>376</i>	<i>404</i>	<i>725</i>	<i>666</i>
Češi	<i>33</i>	<i>61</i>	<i>43</i>	<i>132</i>	<i>190</i>
Židé	<i>4</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>?</i>	<i>?</i>
Slováci	<i>?</i>	<i>?</i>	<i>12</i>	<i>5</i>	<i>?</i>
Ostatní	<i>?</i>	<i>?</i>	<i>10</i>	<i>?</i>	<i>?</i>

²⁸ KRATOCHVÍL, Augustin: *Vlastivěda moravská. Pohořelský okres*. Brno 1913, s. 230.

²⁹ Vlastivěda moravská v příslušném díle též uvádí, že po obnovení Branišovic po třicetileté válce má většina nového obyvatelstva česká příjmení, dokonce je vyjmenovává.

VÝVOJ POČTU OBYVATEL -VINOHRÁDKY					
Rok	1890	1900	1910	1921	1931
CELKEM	373	379	379		
Němci	369	374	375		
Češi	0	4	0	5	
Židé	4	?	4		

Přestože tyto soupisy udávají jasná čísla, při jejich interpretaci je nutná opatrnost – v první řadě, do roku 1910 se při sčítání obyvatelstva sčítaly Branišovice a Vinohrádky zvlášť. To vysvětluje populační boom v Branišovicích roku 1921, který by proběhl navzdory ztrátám v první světové válce. Dále je problém v otázce židovského obyvatelstva. To sice v Branišovicích tvořilo naprostou minoritu, v číslech publikovaných ve Vlastivědě moravské je však oddělováno na základě víry (rozlišuje se náboženství křesťanské-katolické a židovské) a vždy je uvedeno, že tito lidé se hlásí k německému, tedy že se jedná o Němce (přestože v této tabulce jsou odděleni zvlášť). Proto také čísla z německých zdrojů vždy uvádějí židovské obyvatelstvo (což většinou bývalo 4 – 8 lidí) jen na základě víry a řadí je opět mezi Němce. Čeští židé v obci nežili. Možnost přihlásit se k židovské národnosti dala až dvě československá sčítání v letech 1921 a 1931, tato možnost ale nebyla využívána. Židovské obyvatelstvo navíc nemělo na chod obce téměř žádný vliv, proto jsou tyto drobné odchylky podstatné pouze v rámci „hry s čísly“.

Údaj o počtu Slováků v Branišovicích pochází pouze z roku 1910 a 1921 a to díky vysvětlení z kroniky české školy z roku 1921, podle níž „bylo 12 Slováků počítáno tehdy za Němce“³⁰. Tyto informace byly reflektovány a příslušný počet byl odečten z bilance německého nebo českého obyvatelstva. V roce 1910 je také jedinkrát zastoupena kolonka ostatní, neboť při sečtení všech čísel schází do udaného počtu 473 obyvatel 10 lidí. Mohlo se jednat o jedince, kteří se k žádné národnosti nepřihlásili, konkrétní důvod ale znám není.

Novodobá česká menšina v Branišovicích však nevznikla obrácením se domácího obyvatelstva k češtví. Způsobil to příchod česky mluvících dělníků a jejich rodin pracujících na některém ze zdejších statků. To vysvětluje také to, proč se pouze v Branišovicích hlásili k české národnosti. Velkostatky ubytovávaly své dělníky v několika domech a všechny se nacházejí v Branišovicích. Proto je výskyt Čechů ve Vinohrádkách pouze ojedinělý až žádný.

³⁰ Obecní úřad Branišovice, Kronika české školy obecné v Branišovicích, Rok 1921. (nefol.)

Jako plastický příklad může posloužit sčítání lidu z roku 1921. Tehdy sčítací komisaři napočítali 142 Čechů, přičemž 137 jich žilo v Branišovicích a pouze 5 ve Vinohrádkách. Největší počet Čechů se koncentroval v domech číslo 1, 3, 23, 37, 67, 70, 71 a 72. Všechny tyto domy vlastnil buď velkostatek Kinský nebo statkář Julius Luksch, kteří v nich ubytovávali své zaměstnance. Odpovídá tomu i pracovní postavení, kde mezi dospělými dominoval povolání zemědělský dělník. Další Češi byli po jednotkách roztroušeni po větších hospodářstvích jako čeledíni nebo děvečky, případně jako výpomoc v obchodě. K nim je nutno připočítat i faráře. V Branišovicích však neexistoval dům, který by vlastnil člověk hlásící se k české národnosti, vždy se jednalo o nájemníky.³¹ V čísle 3 společně s dělníky bydlel až do roku 1929 také učitel na české škole.

Ve Vinohrádkách byla situace odlišná. Počet Čechů v této osadě byl ve všech sledovaných letech nízký. V roce 1921 žilo ve Vinohrádkách celkem pět lidí hlásící se k češství. Opět se jednalo většinou o pomocné síly, ať už u stolařského mistra, sedláka s velkým hospodářstvím, v hostinci nebo asistentku na poště. Ve Vinohrádkách však existoval i specifický případ (a jediný v celých Branišovicích), kdy byl Čech také majitelem domu. Byl však v domácnosti jediný, neboť jeho manželka i děti byly německé národnosti.³² Uvedené fakty dokazují načrtnutou hypotézu o vzniku novodobé české menšiny v Branišovicích, kterou tvořili dělníci zemědělských statků, nebo pomocníci větších německých domácností.

Zhruba dvacetiprocentní česká menšina v Branišovicích patřila v blízkém regionu Pohořelicka a německého Moravskokrumlovska k nejvyšším. Počet obyvatel v přilehlých sedmnácti obcích shrnuje tabulka. Rok 1931 byl vybrán záměrně, neboť v tomto posledním sčítání lidu meziválečné doby vrcholila emancipace českého obyvatelstva v německém pohraničí a počet Čechů byl tehdy nejvyšší zaznamenaný.

Zevrubný pohled na bezprostřední okolí Branišovic ukazuje, že tato obec patřila do úzké skupiny vesnic s vyšším než pětinovým podílem české menšiny na celkovém počtu obyvatelstva.³³ Více Čechů (procentuálně) žilo pouze v Šumicích, Cvrčovicích, Loděnicích a Nové Vsi u Pohořelic.

³¹ SOKA Břeclav se sídlem v Mikulově, fond A1, Okresní úřad Mikulov NAD1, Sčítání lidu 1921, Branišovice-Vinohrad.

³² Tamtéž.

³³ Použité údaje pochází z webové stránky Südmähren kde mají všechny bývalé německé obce zpracované své heslo s i přehledem obyvatelstva do roku 1945. Tato stránka je tedy jakousi skromnější obdobou české Vlastivědy moravské.

Südmähren [online] Südmähren, Frainspitz-Weinberg. Dostupné z: <https://www.suedmaehren.eu/> [cit. 14. 11. 2019].

1931				
OBEC	Němci	Češi	Němci (%)	Češi (%)
BRANIŠOVICE	665	190	78%	22%
Olbramovice	427	70	86%	14%
Želovice	192	29	87%	13%
Babice	172	41	81%	19%
Lidměřice	124	28	82%	18%
Našiměřice	372	85	81%	19%
Kubšice	323	7	98%	2%
Šumice	317	210	60%	40%
Loděnice	513	334	61%	39%
Malešovice	481	31	94%	6%
Odrovce	254	16	94%	6%
Cvrčovice	515	204	72%	28%
Nová Ves	412	141	74%	26%
Vlasatice	1813	108	94%	6%
Troskotovice	1332	12	99%	1%
Jiřice	666	33	95%	5%
Damnice	505	41	92%	8%
Trnové Pole	209	8	96%	4%

V případě většiny jmenovaných vsí je možné se domnívat, že zvýšený počet Čechů má stejný důvod jako v Branišovicích: zemědělské statky, do nichž přicházejí Češi za prací. V případě Nové Vsi se mohlo jednat o statek v sousedním Velkém Dvoře nebo v samotných Pohořelicích. Otázkou však zůstává, zda pouze toto stojí za vysokým podílem Čechů v Šumicích a Loděnicích.

Zatímco severním a severovýchodním směrem se nacházely obce s vyšším procentem českého obyvatelstva, na západ od Branišovic stály obce s českou menšinou těsně se dotýkající dvaceti procent – jednalo se o čtyři obce tvořící dnešní Olbramovice (Babice, Želovice, Lidměřice a Olbramovice) a Našiměřice. Naopak jižním směrem, hlouběji do Německé jižní Moravy ležely obce, kde počet Čechů stěží překračuje šest procent, jako

Vlasatice, Troskotovice (v Troskotovicích žilo v té době dokonce více obyvatel hlásící s k židovské národnosti³⁴), Jiřice nebo Trnové Pole.

Výše zmíněné skutečnosti vypovídají také o postavení a charakteristice českých menšinářů v Branišovicích – jednalo se v drtivé většině případů o dělníky chudé a málo gramotné. Už před první světovou válkou byl tento problém nastíněn ve Vlastivědě moravské: „*Obyvatelé (Branišovic, pozn.) vědí, že jejich předkové čeští, přestěhovali se sem; dnes jsou poněmčeni; zůstala jen česká příjmení. Slováci, kteří pracují při dvoře, ukazují, kam vede nevzdělanost. Podá-li se jim pomocná ruka, aby byli poučováni mateřským jazykem, nechtějí.*“³⁵ O Vinohrádkách dodává, že byly „*poněmčeny úplně za minulého století*“.³⁶

Uvedená pasáž sice hovoří o slovenských dělnících nelze se však domnívat, že čeští byli v jiné situaci. O špatném vzdělání českých menšinářů svědčí také krátký dopis, který v roce 1934 poslal jeden z dělníků na okresní úřad v Mikulově ohledně stavu zemědělských odborů v Branišovicích: „*Vy mě zděhujete, že vám mám oznámit datum ustavení valné hromady a počet členů. Vždyť mi sme organisace odhlásili již v roku 1932 v Praze a od té doby u nás neeksistuje odborová Jednota a já jsem vůbec nebyl Jednatelem nibrš pokladníkem. Jednatelem byl Čuba Florián a u nás se vůbec žádné schůze nedělali*“³⁷

Materiální založení českých dělníků a jejich rodin zase popisuje situace z roku 1929. Tehdy přišla do Branišovic velmi tvrdá zima, teploty podle dobových zápisů klesaly až k mínus třiceti stupňům. Na základě toho Ministerstvo školství výnosem z 11. února 1929 zmocnilo správce škol, aby udělili volno těm dětem, které by mohly docházením do školy utrpět újmu na zdraví. „*Naše škola nebyla zavřena, jelikož dívky by mohly utrpěti úhony na zdraví spíše doma než v naší učebně, jež byla vždy řádně vytopena,*“ psal tehdejší řídící učitel Ferdinand Kratochvíl.³⁸ Ve škole se také pravidelně už od jejího založení konala vánoční nadílka a děti byly obdarovávány hlavně šatstvem, teplým oblečením a obuví. Pouze jeden rok, kdy se sešlo více peněz, dostaly naděleny také hračky.³⁹

³⁴ Treskowitz [online] Südmähren, Treskowitz. Dostupné z: <https://www.suedmaehren.eu/places/treskowitz/> [cit. 13. 11. 2019].

³⁵ KRATOCHVÍL, Augustin: *Vlastivěda moravská. Pohořelský okres*. Brno 1913, s. 12.

³⁶ Tamtéž, s. 13.

³⁷ SOKA Břeclav se sídlem v Mikulově, fond A1, Okresní úřad Mikulov, Místní organizace odborové Jednoty zemědělských a lesních zaměstnanců Branišovice, karton 217, sig. 194.

³⁸ Obecní úřad Branišovice, Kronika české školy obecné v Branišovicích, Školní rok 1928/1929. (nefol.)

³⁹ Tamtéž, Školní rok 1930/1931. (nefol.)

Vznik české školy a školky

Tabulkově se počet menšinářů během let 1890 – 1931 zvýšil téměř šestinásobně, tento strmý nárůst však nelze přičíst pouze imigraci nového obyvatelstva, třebaže ta svůj podstatný vliv také má. Počet Čechů se zvýšil i díky činnosti nové československé vlády, která se snažila české menšiny v pohraničních oblastech všemožně podpořit. Její kroky leckdy s nevolí sledovalo starousedlé německé obyvatelstvo. Typickým příkladem je zřízení menšinové české školy v roce 1921. O jejím vzniku je znám pouze letopočet, jako ilustrace však poslouží příklad ze sousedních Olbramovic, kde česká škola vzniká o dva roky dříve. Růžička ve své práci uvádí: „Na začátek vyučování, které bylo zahájeno 16. září 1919, přišlo místo zapsaných 24 dětí jen 8. Vznikal bojkot Němců proti rodinám, které chtěly posílat děti do české školy. Češi s ohledem na svou existenci živnostníků a dělníků podlehlí německému tlaku a děti do české školy neposílali, ač založení české školy dříve žádali.“⁴⁰

Podobné problémy při samotném zřízení školy v Branišovicích sice známy nejsou, na druhé straně ale existují doklady o podobné praxi, tedy o snaze Němců zabránit rodičům posílat děti do české školy. V Branišovicích takto postupoval statkář Julius Luksch, který v tom bránil svým českým zaměstnancům. Doloženy jsou celkem tři případy, jež byly Lukschovi vytýkány v roce 1946 při jeho procesu u Mimořádného lidového soudu v Brně. Dva jsou datovány do let 1929 – 1932⁴¹, poslední se měl podle výpovědi tehdejšího učitele odehrát ještě před tím, v blíže neurčené době. Učitel vypověděl, že „*Luksch sám osobně dohlížel na to, a kontroloval si to, zdali děti docházejí do školy české*“ a „*na zákrok Lukschův děti do školy nedocházely, byly doma a případně jejich otcové platili pokuty. Myslím, že tyto pokuty platil Luksch, protože otcové těchto dětí by zajisté neplatili.*“⁴² Jiné svědectví u téhož soudu bylo ještě tvrdší: „*Luksch prohlásil, že zřízení české školy zamezí, i kdyby ho to mělo stát veškerý majetek...*“⁴³ Samotný Luksch všechno zmíněné při procesu popíral, vzhledem k existenci dobových zápisů o reklamování dětí se však lze domnívat, že na své zaměstnance naléhal tak, jak tito později vypověděli. Školní kronika však žádný větší konflikt nepopisuje.

Česká menšinová škola nedostala v obci samostatnou budovu ani přílišného prostoru. Byla umístěna v budově takzvané Staré hospody, bývalého zájezdního hostince při císařské silnici. Stará hospoda patřila velkostatku hraběte Kinského a byli v ní ubytováváni dělníci na statku

⁴⁰ RŮŽIČKA, František: *Přítomností a minulostí obcí Branišovice, Kubšice, Olbramovice*. Olbramovice 1985, s. 22.

⁴¹ Obecní úřad Branišovice, Kronika české školy obecné v Branišovicích. (nefol.)

⁴² MZA Brno, fond C 141, Mimořádný lidový soud v Brně, karton 177, sign. Lsp 886/46.

⁴³ Tamtéž.

pracující, díky čemuž to většina dětí neměla do školy daleko. Škola byla pouze jednotřídní, rozdělená do čtyř oddělení, měla tudíž k dispozici jedinou místnost. V budově Staré hospody se nacházel též byt správce školy. Propůjčené prostory nebyly pro účely školy ideální, což se v průběhu let z české strany opakovaně zdůrazňovalo.⁴⁴

Počátky školy poznamenalo časté střídání učitelů. Když 1. září 1921 děti poprvé usedly do lavic, začal je učit už třetí učitel na branišovickou školu přidělený. První z nich vydržel pouhý měsíc (únor), druhý, který začal rovněž psát i školní kroniku, pak do konce srpna. Učitelé se pak měnili každý rok, až v letech 1924 – 1926 po dva roky učí Vladimír Svoboda z Velkých Hostěrádek. Na sklonku roku 1926 jako náhrada za dlouhodobě nemocného kolegu přichází Ferdinand Kratochvíl.

FERDINAND KRATOCHVÍL se narodil 5. září 1906 v Holáskách u Brna do rodiny zednického pomocníka.⁴⁵ Jeho dětství bylo těžké, protože jeho otec padl v první světové válce⁴⁶ a matka zemřela, když mu bylo šest let, takže mu musel být přidělen opatrovník. Nejprve chodil do obecné jednotřídní školy v rodných Holáskách, poté na občanskou školu do Tuřan. A protože se dobře učil, mohl jít studovat na učitelský ústav do Brna. V roce 1926, ve dvaceti letech, složil takzvanou zkoušku dospělosti a získal své první místo zatímního učitele v sousedních Šlapanicích, odkud poté přešel do Branišovic.⁴⁷ Tam se poznal i se svou budoucí ženou, která tam jezdila na návštěvu za příbuznými (rodinou poštmistra). V roce 1938 narukoval v rámci mobilizace a poté Branišovice opustil a získal místo učitele v rodných Holáskách, kde učil až do důchodu. Kromě učení dětí se také věnoval osvětové práci jak v Branišovicích, tak v Holáskách. Zemřel náhle v roce 1981 na následky zranění hlavy ve věku 75 let a je pochován na hřbitově ve Šlapanicích.

V novém učiteli získala česká menšina výraznou posilu, protože Kratochvíl byl vedle učitele také velmi aktivním osvětovým pracovníkem a rychle se jako jeden z mála příslušníků inteligence stal vůdčí silou menšinářů. Zapojil se i do spolkového života, byl jednatelem místní pobočky Národní jednoty.⁴⁸ Inicioval rovněž vznik veřejné české knihovny v roce 1928. Návrh na její zřízení podal na schůzi Národní jednoty 7. května 1928, přičemž byla odhlasována čtyřčlenná knihovnická rada, jíž se stal Kratochvíl opět jednatelem a knihovníkem.

⁴⁴ SOKA Břeclav se sídlem v Mikulově, fond A1, Okresní úřad Mikulov, Branišovice – česká mateřská škola, karton 244, sig. 199.

⁴⁵ MZA Brno, fond matrik E 67, sig. 17727, Matriční kniha narozených v letech 1842 – 1873 ve farnosti Brno - Tuřany, Zvěstování Panny Marie folio 307. [online] Dostupné z: <http://actapublica.eu/matriky/brno/prohlizec/8446/?strana=152>. [cit. 13. 11. 2019].

⁴⁶ *Kratochvíl Ferdinand* [online] Vojenský ústřední archiv, Kartotéka padlých v první světové válce. Dostupné z: http://vuapraha.cz/sites/default/files/kartoteka_padlych_v_1_sv_valce/K/Krat%20-%20Kraz/ipage00131.htm [cit. 13. 11. 2019].

⁴⁷ Obecní úřad Branišovice, Kronika české školy obecné v Branišovicích, Školní rok 1926/1927. (nefol.)

⁴⁸ Tamtéž, Školní rok 1927/1928. (nefol.)

Záhy se mu podařilo získat jak příspěvek od ministerstva školství, tak od obce Branišovice (podle jeho slov mu příspěvek vydala po jistém zdráhání, vyplatila nicméně i léta minulé). Knihy získal z nashromážděných příspěvků, některé mu věnoval místní poštovník, český správce velkostatku nebo banka Slávie.⁴⁹ Během prvního roku evidoval Kratochvíl 25 čtenářů a jejich počet se za rok zdvojnásobil, stejně tak počet knih narostl z původních 72 knih na trojnásobek.⁵⁰ V téže době společně se správcem Kinského velkostatku v Branišovicích Ladislavem Pruckem zajistil prostory pro vybudování školního hřiště. Pozemek jim za symbolický korunový pronájem věnoval právě Kinského velkostatek v Moravském Krumlově, pod nějž ten branišovický tehdy patřil. Hřiště budovali menšináři svépomocí. Mnohem dramatičtější a zdlouhavější bylo zřízení další vzdělávací instituce – mateřské školy. O jejím zřízení rozhodlo výnosem ministerstvo školství 29. února 1928.⁵¹ Iniciativy se opět ujal učitel Kratochvíl. Původní záměr zněl, že česká školka dostane třídu na Staré hospodě a česká škola se přesune do uprázdněné třídy ve škole německé.⁵² Budova německé školy byla v roce 1908 rozšířena na trojtřídní⁵³, zřejmě však nedokázala naplnit kapacitu a tak se posléze vrátila ke dvojtřídní organizaci. Svůj podíl na tom může mít i úbytek žáků v důsledku zřízení české školy.

Tento záměr byl schválen i oficiálně, proto se 14. března konalo první šetření o této záležitosti. O dva dny později však vystoupil již zmiňovaný statkář Julius Luksch (v té době předseda místní školní rady a také obecní zastupitel) a postavil se proti tomuto záměru. Uvedl, že místnost menšinářům nevydá, protože sama obec plánuje zřízení německé mateřské školy právě v této místnosti. Luksch přitom použil stejného manévru jako o několik let dříve Němci v sousedních Olbramovicích, když měla být zřízena česká měšťanská škola. Také oni v zamýšlených prostorách zřídili svoji školku a tamější česká menšina prostory dostala až po zásahu ministerstva školství.⁵⁴ V Branišovicích byla situace o to složitější, že obec zřídila

⁴⁹ Obecní úřad Branišovice, Kronika české školy obecné v Branišovicích, Školní rok 1928/1929. (nefol.)

⁵⁰ Tamtéž, Školní rok 1929/1930. (nefol.)

⁵¹ SOkA Břeclav se sídlem v Mikulově, fond A1, Okresní úřad Mikulov, Branišovice – česká mateřská škola, karton 244, sig. 199.

⁵² Tamtéž.

⁵³ KRATOCHVÍL, Augustin: *Vlastivěda moravská. Pohořelský okres*. Brno 1913, s. 94.

⁵⁴ RŮŽIČKA, František: *Přítomnosti a minulosti obci Branišovice, Kubšice, Olbramovice*. Olbramovice 1985, s. 22.

v nepoužívané učebně obecní kancelář, v níž se scházeli zastupitelé a místní spolky, což bylo v rozporu se zákonem.⁵⁵

Úřady nejprve navrhovaly místnost rozdělit příčkou, aby mohla sloužit oběma účelům. Ani to však obec nepřijala, proto chtěly místnost získat vnučeným nájmem.⁵⁶ Menšináři se však rozhodli ustoupit a místo konfliktu hledali jiné místo. Jedno jim doporučil samotný Luksch – prázdný dům ve Vinohrádkách. Šetření z 13. dubna však tento dům pro účely školky nedoporučilo.⁵⁷ Slibněji vypadala dohoda mezi menšináři a branišovickým hostinským, Franzem Schmidtem, který byl ochoten školce přenechat místnost ve svém druhém domě. Vytyčil si podmínky, stanovil si nájem a souhlasil i s nutnými úpravami místnosti. I přes to uplynulo půl roku a záležitost se nikam neposunula. 1. prosince byla proto česká školka zřízena v provizorních podmínkách – ve třídě české školy na Staré Hospodě s tím, že dopoledne probíhalo vyučování školy a odpoledne školky. První učitelkou v mateřské škole se stala Zdeňka Bartáková z Třešti.⁵⁸ Tento systém však nevyhovoval ani škole, ani školce a učitel Kratochvíl si v březnu roku 1929 stěžoval na okresním úřadě v Mikulově s tím, že vše je připraveno, aby se mohly o velikonočních prázdninách uskutečnit adaptační úpravy.

V tomto momentu se však znovu přihlásil hostinský Schmidt s tím, že uvedené prostory potřebuje pro vlastní účely (chce v nich zařídit bydlení pro své děti). Konalo se tedy nové šetření, tentokrát nabídl dvě místnosti hodonínský cukrovar, který měl na Kinského velkostatku v Branišovicích pronajaté prostory. Ani tyto místnosti však nevyhovovaly, především kvůli nemožnosti adaptačních prací.⁵⁹ V rámci téhož šetření byla znovu prohlédnuta i budova německé školy a Němci byli obviněni, že obecní kancelář umístili do inkriminované třídy pouze proto, aby ji zabránili získat Čechům pro českou školu, což napovídá i dobu, kdy tak učinili.

Menšináři se pokusili jednat ještě s místním obchodníkem Cyrillem Walleczkem, i tam ale jednání narazila na příliš vysoké náklady na adaptaci a také výši nájemného. Naposledy byla také vytažena varianta získání prázdné třídy v německé škole s tím, že obecní kancelář by se nastěhovala do prázdného domu, který chtěl menšinářům pro školku pronajmout Cyrill Walleczek. Řešení se nakonec našlo až v prosinci 1929, kdy ředitelství Kinského velkostatku

⁵⁵ SOKA Břeclav se sídlem v Mikulově, fond A1, Okresní úřad Mikulov, Branišovice – česká mateřská škola, karton 244, sig. 199.

⁵⁶ Tamtéž.

⁵⁷ Tamtéž.

⁵⁸ Obecní úřad Branišovice, Kronika české školy obecné v Branišovicích, Školní rok 1928/1929. (nefol.)

⁵⁹ SOKA Břeclav se sídlem v Mikulově, fond A1, Okresní úřad Mikulov, Branišovice – česká mateřská škola, karton 244, sig. 199.

souhlasilo s přestavbou bytu správce školy na Staré hospodě na školku⁶⁰. Adaptační práce byly záhy provedeny a školka získala potřebné prostory. V té době byla už učitelkou nejmenších dětí Františka Šťávová, která na své pozici vydržela až do zrušení školky v roce 1938. Učitel Kratochvíl se přestěhoval do nájmu k jedné německé rodině v Branišovicích⁶¹ a podobně bydlela i mladá učitelka Šťávová.

Snaha získat vlastní školní budovu pro Čechy pozitivně pokročila v roce 1935, kdy se o této záležitosti začalo znovu jednat. Ve druhé polovině toho roku se začalo rokovat o pozemku. Patřil velkostatku v Moravském Krumlově, který už škole v minulosti několikrát vyšel vstříc a i tentokrát byl ochoten postoupit asi 1,5 hektaru pozemku pro vybudování školy. Podle dobové katastrální mapy i zevrubného popisu ve školní kronice šlo o pozemek ve Vinohrádkách v severozápadní části obce u okresní silnice do Moravského Krumlova.⁶² O významu jednání vypovídá i to, jak velkou pozornost jí učitel Kratochvíl věnoval ve školní kronice. Vzhledem k událostem nadcházejících let se však tato záležitost dále neposunula a nová školní budova postavena nebyla.

Charakter české školy v Branišovicích byl výrazně pročeskoslovenský a vlastenecký. Velký důraz se při vyučování kladl české osobnosti, písni i dějiny. Mimořádně úctě se těšil prezident Tomáš Garrigue Masaryk. Každoročně byl dvakrát pravidelně připomínán – 28. října (jemuž se tehdy říkalo Den svobody) při příležitosti vzniku československého státu a 7. března, kdy slavil narozeniny (žáci a učitelé mu dvakrát posílali společný blahopřejný dopis, jehož znění bylo přepisováno do kroniky) a to jak při vyučování, tak i večer veřejně. Mimořádná pozornost byla věnována jeho návštěvám v regionu v letech 1924 a 1928, kterého se české škola zúčastňovala a také Masarykově návštěvě Branišovic v roce 1929. Prezident tehdy projížděl obcí z Pohořelic směrem na Vranov a Bítov. Když přijel do Branišovic, vítalo ho německé obyvatelstvo včetně hasičů, mládeže a obecního zastupitelstva u statku Julia Luksche, který se nacházel přímo u cesty, po níž prezident projížděl. Masaryk poté pokračoval ke Kinského velkostatku, kde stála druhá slavobrána. Tam zastavil, pozdravil se se shromážděnými Čechy, jedna ze žákyň mu podala kytici a prezident se následně na památku

⁶⁰ SOkA Břeclav se sídlem v Mikulově, fond A1, Okresní úřad Mikulov, Branišovice – česká mateřská škola, karton 244, sig. 199.

⁶¹ O této změně svědčí i adresa Ferdinanda Kratochvíla, uvedená například na volební kandidátce z roku 1938, viz následující kapitola.

⁶² Obecní úřad Branišovice, Kronika české školy obecné v Branišovicích, Školní rok 1935/1936. (nefol.)

podepsal do kroniky.⁶³ Kronika popisuje neopakovatelnou sváteční atmosféru a velké nadšení obyvatelstva, což svědčí o silném vztahu a velké náklonnosti těchto Čechů k prezidentovi.

Realističtější světlo na tento den vrhá německy psaná farní kronika. Podle ní se lze domnívat, že prezident obcí pouze projížděl a obyvatelstvo ho zdravilo, načež když projížděl kolem Kinského velkostatku, zastavili čeští menšináři kolonu, aby se s Masarykem mohli potkat osobně a aby se jim podepsal.⁶⁴

Pečlivě sledováno bylo také dění kolem Masaryka, v kronice se pozornost věnovala i prezidentské volbě⁶⁵, jeho odstoupení z úřadu a samozřejmě také jeho smrti a pohřbu. Na jeho odkaz se ale nezapomnělo ani poté, 7. března se nadále připomínal a slavil – obdobně byl v té době oslavován i nový prezident Beneš. Česká škola reflektovala také úmrtí dalších vrcholných politiků – Švehly nebo Kramáře, ale i zahraniční atentát na jugoslávského krále v roce 1934, což svědčí o orientaci na „bratrské slovanské národy“.

Patřičná pozornost se věnovala i dějinám českých zemí, jež byly, jak bylo v té době obvyklé, pojaty národně, jako národní zápas Čechů o sebeurčení. Každý rok se připomínal odkaz Jana Husa, husitství nebo také bitva na Bílé hoře, jež byla brána jako národní tragédie. Národním a slovanským duchem bylo prodchnuto i tisícileté výročí úmrtí knížete Václava v roce 1929⁶⁶, jež se ve škole taktéž patřičně připomínalo, což potvrzuje i následující ukázka: „*Hus nám bude vždy symbolem nejvyššího úsilí duchovního a mravního, úsilí hagiického, ale vedle něho září nám klid knížecí postavy svatého Václava, k níž se vždy upínala úzkost o ohrožení bytí a budoucnost našeho národa. Kníže svatý Václav patří jako národní hrdina celému československému národu.*“⁶⁷

Vedle funkce vzdělávací měla česká škola i nezastupitelnou úlohu coby středobod české komunity. Pod její záštitou se konaly všechny svátky, jež Češi slavili – ať už to byl právě Den svobody, Den matek, Dětský den, nebo Vánoce. Bylo to jednak proto, že jinou instituci Češi v Branišovicích neměli, škola dále fungovala jako přirozené komunitní centrum rodičů a nezanedbatelnou úlohu měla také osobnost učitele. O Ferdinandu Kratochvílovi to platilo dvojnásob.

⁶³ Obecní úřad Branišovice, Kronika české školy obecné v Branišovicích, Školní rok 1928/1929. (nefol.)

⁶⁴ Farní úřad Olbramovice, Pamětní kniha farního úřadu v Branišovicích, Tomus II, Annalen der Pfarrgemeinde, s. 149.

⁶⁵ Při volbě v roce 1934 se například píše, že Masaryk byl jediným kandidátem, ačkoli v té době kandidoval za komunistickou stranu také Klement Gottwald, což svědčí nereálnosti zvolení a neserióznosti tohoto kandidáta ve vnímání českého obyvatelstva.

⁶⁶ Úmrtí svatého Václava se tehdy podle teorie Josefa Pekaře datovalo do roku 929, dnes se historici kloní k letopočtu 935.

⁶⁷ Obecní úřad Branišovice, Kronika české školy obecné v Branišovicích, Školní rok 1929/1930. (nefol.)

České spolky a družení

S postupnou emancipací českého obyvatelstva v Branišovicích souvisí i vznik českého spolkového života. Již byla zmíněna Národní jednota, která v obci vznikla v roce 1923⁶⁸ a od roku 1928 lze sledovat stopy její činnosti. V tomto roce sdružovala jednapadesát členů a měla šest výborů. Počet členů se mírně zvyšoval, ve třicátých letech kolísal mezi šedesáti až sedmdesáti členy.⁶⁹ Protože Češi neměli k dispozici patřičné prostory, konaly se schůze ve třídě české školy na Staré hospodě.⁷⁰

Vedle učitele Kratochvíla, který dlouhodobě zastával funkci jednatele, se v Národní Jednotě angažovali i další dva Češi zastávající významný úřad: prvním byl poštovník Josef Matoušek. Tento úřad byl i v německých obcích často výsadou Čechů, kteří byli „národnostně spolehlivější“. Matoušek podobně jako zbytek „české inteligence“ v Branišovicích nebyl místní, pocházel z Moravské Nové Vsi⁷¹ a mezi Čechy se těšil vážnosti, o čemž svědčí fakt, že byl dvakrát zvolen obecním zastupitelem (v letech 1927 a 1931) a tento post zastával dlouhých osm let. Matoušek také často přispíval na vánoční nadílku české školy a pomohl také v začátcích české knihovny. Fakt, že právě na něj česká menšina vsadila v zastupitelstvu, byl logický – Matoušek jakožto poštovník byl nejvýše postavený a v té době také nejlépe vzdělaný Čech v Branišovicích. V tomto ohledu plnil do jisté míry úlohu, kterou jinak mívával učitel, ovšem v první polovině dvacátých let se, jak už bylo řečeno, na tomto postu střídali učitelé prakticky po roce a nemohli si tedy vybudovat seriózní renomé mezi menšináři.

Po určitou dobu byl Matoušek také předsedou Národní Jednoty. Později jej na této pozici vystřídala další „posila“ české menšiny a tou byl správce Kinského velkostatku Ladislav Pucek pocházející z Litovelska. Také on pomáhal českým menšinářům, zejména materiálně, poskytoval například povozy pro školní výlety (výměnou za pomoc na poli), organizoval stravovací akce⁷² nebo přispíval na vánoční nadílky. Angažoval se také při výstavbě školního hřiště v roce 1928, kdy vyjednal s ředitelstvím velkostatku v Moravském Krumlově symbolický korunový nájem za pozemek před Starou Hospodou, kde bydlela většina Čechů.⁷³

⁶⁸ Obecní úřad Branišovice, Kronika české školy obecné v Branišovicích, Školní rok 1932/1933. (nefol.)

⁶⁹ SOKA Břeclav se sídlem v Mikulově, fond A1, Okresní úřad Mikulov, Místní odbor Národní jednoty Branišovice, karton 217, sig. 194.

⁷⁰ Tamtéž.

⁷¹ MZA Brno, fond matrik E 67, sig. 3008, Matriční kniha narozených v letech 1842 – 1873 ve farnosti Moravská Nová Ves folio 86. [online] Dostupné z: <http://actapublica.eu/matriky/brno/prohlizec/11281/?strana=44>. [cit. 13. 11. 2019].

⁷² Obecní úřad Branišovice, Kronika české školy obecné v Branišovicích, Školní rok 1928/1929. (nefol.)

⁷³ Tamtéž.

neměly spolkový dům (tím méně česká menšina), konala se většina podobných akcí v hostincích, v tomto případě šlo o hostince Franze Schmidta, který v téže době nabízel menšinářům svůj prázdný dům pro mateřskou školu i takto zůstal Čechům nakloněný.

Podobných představené sehrála Národní Jednota několik. Od podzimu 1935 přibýlo k hranému divadlu také divadlo loutkové. Šlo opět o nápad Ferdinanda Kratochvíla. Protože nikdo z Čechů nedisponoval potřebnými financemi na zakoupení loutkové soupravy, museli si menšináři vše vyrábět sami a tato akce dobře ukazuje, jak branišovičtí Češi pracovali: učitel přišel s nápadem na loutkové divadlo a navrhl scénu. Inženýr Pucek následně z velkostatku obstaral potřebné dřevo. Do výroby samotných loutek byli zapojeni žáci, obleky pro ně z odstřížků vytvořily učitelka ženských ručních prací Indrová a učitelka z mateřské školy Šťávovalá. Práce se taktéž účastnili někteří členové Národní jednoty. Touto svépomocí vyrobili menšináři loutkové divadlo s třiceti figurkami nákladem asi sto korun, sedmkrát menším, než kdyby si podobné divadlo koupili.⁷⁵ Jak uváděl učitel Kratochvíl ve školní kronice při zmínce o prvním představení: „*Přítomno bylo přes 100 osob (vybráno 50.75 Kč), které hra neobyčejně uchvátila, neboť mnozí viděli loutkové poprvé,*“ což jednak potvrzuje úspěch celého záměru a zároveň jen znovu dokládá podmínky, v nichž žila většina menšinářů v Branišovicích.

Druhou českou organizací v obci byly zemědělské odbory při velkostatku, celým názvem Místní organizace odborové Jednoty zemědělských a lesních zaměstnanců v Branišovicích. Z dostupných pramenů není známo, kdy byly poprvé založeny, původní Jednota však podle sdělení samotných dělníků skončila v roce 1932.⁷⁶

Už o rok později se objevila snaha Jednotu obnovit a to ze strany pražské centrály, která nechtěla ztratit organizaci v německém pohraničí. Na její popud tedy zemský úřad v Brně v srpnu roku 1933 tuto organizaci zaregistroval⁷⁷, schválil její stanovy⁷⁸ a požádal o jména funkcionářů, počet členů a podobné náležitosti, jež se od spolků tehdy vyžadovaly. Do konce roku odpověď od branišovických odborářů nepřišla, úřad v Mikulově se tedy znovu obrátil na centrálu v Praze, s tím, že organizace bude zrušena. Pražská odborová Jednota úřadu požadované údaje zaslala, přičemž se rozhodně postavila proti zrušení branišovické pobočky: „...*přičiníme se sami o to, aby naše organisace všude tam, kde je pro to půda, byly nejen*

⁷⁵ Obecní úřad Branišovice, Kronika české školy obecné v Branišovicích, Školní rok 1935/1936. (nefol.)

⁷⁶ SOkA Břeclav se sídlem v Mikulově, fond A1, Okresní úřad Mikulov, Místní organizace odborové Jednoty zemědělských a lesních zaměstnanců Branišovice, karton 217, sig. 194.

⁷⁷ Tamtéž.

⁷⁸ Stalo se tak 4. srpna 1933, ve stejný den schválil také stanovy stejných organizací v sousedních Vlasaticích a ve Velkém Dvoře u Pohořelic.

založeny, nýbrž i udrženy a proto prosíme v tomto i v jiných případech o blahovlnný postup. Prohlašujeme, že na ponechání této místní organizace, jakož i místní organizace v Pulgárech⁷⁹ v rejstříku spolků tamního Okresního úřadu trváme.“ Tento úryvek ukazuje nejen silnou motivaci Prahy udržet si své organizace, ale zároveň odhaluje i špatnou ukázněnost jejích členů. Dopis přišel do Mikulova na konci února 1934, ovšem zhruba čtrnáct dní předtím dostal úřad v Mikulově krátký vzkaz citovaný již dříve v této kapitole k jinému účelu. Dělník Jan Straka v něm napsal: *„Vždyť mi sme organizace odhlásili již v roku 1932 v Praze a od té doby u nás neeksistuje odborová Jednota a já jsem vůbec nebyl Jednatelem nibrš pokladníkem. Jednatelem byl Čuba Florián a u nás se vůbec žádné schůze nedělali.*“⁸⁰ Na takto vzniklou situaci zareagoval okresní úřad v červnu téhož roku staronovou výzvou, aby bylo sděleno, kdy bude spolek obnoven, jinak bude ze seznamu vyškrtnut a zrušen. Proti tomu se velmi záhy ohradilo pražské ústředí s tím, že na obnovení spolku se pracuje. V únoru 1935 pak oznámilo okresnímu úřadu, že organizace byla již zřízena, funguje a není tedy důvod ji vyškrtnout ze seznamu spolků. Okresní úřad, poučen zkušenostmi z této dlouhé anabáze připomněl, že toto bylo slibováno již dvakrát a znovu žádal příslušné informace. Do celé situace se nakonec znovu vložily zemské úřady v Brně a daly Odborové Jednotě ultimátum – pokud nebude spolek ustaven do 1. srpna, bude definitivně vyškrtnut. Pražské ústředí opět reagovalo argumentem, že branišovická organizace již funguje. Jeho snahy ale opět sabotovali samotní Branišovičtí, neboť znovu otáleli se zasláním seznamu funkcionářů a počtu členů. Okresní úřad se mezitím obrátil na četnickou stanici v Loděnicích, pod jejíž obvod tehdy Branišovice spadaly, aby situaci vyšetřili tamější četníci. Několik let trvající přetahovaná skončila na konci října 1935, kdy vrchní strážmistr Vitula z Loděnic referoval, že spolek byl skutečně založen už v únoru 1935 a že funguje, jak náleží. Zároveň definuje, že spolek *„jest složkou republikánské strany a má povahu odborové organizace“*.⁸¹ Od té doby už spolek fungoval standardně, podle zpráv z pozdějších let (nejmladší pochází z roku 1937) sdružoval asi čtyřicet členů – dělníků na velkostatku Rudolfa Kinského. Stejně jako Národní Jednota neměl své prostory, takže schůze se konaly v „kanceláři starého“ na statku, tedy pravděpodobně v kanceláři správce statku Ladislava Prucka (on sám členem nebyl). Podle dochovaných dokumentů nevyvíjelo toto sdružení žádnou další činnost.

⁷⁹ Dnešní Bulhary

⁸⁰ SOKA Břeclav se sídlem v Mikulově, fond A1, Okresní úřad Mikulov, Místní organizace odborové Jednoty zemědělských a lesních zaměstnanců Branišovice, karton 217, sig. 194.

⁸¹ Tamtéž.

Shrnutí

Novodobá česká menšina v Branišovicích vzniká v poslední třetině 19. století díky imigraci obyvatelstva z českých částí Moravy za prací na knížecím velkostatku Rudolfa Lichtenštejna a poté Rudolfa Kinského. Jednalo se o chudé a málo vzdělané zemědělské dělníky, případně řemeslníky (koláři, kováři a podobně). Jejich počet se postupně zvyšoval, vrcholu dosáhl ve třicátých letech, kdy mělo české obyvatelstvo více než dvacetiprocentní podíl na demografické skladbě. Takto vysoký podíl byl v bezprostředním okolí obce spíše výjimkou.

Česká menšina výrazně posiluje po ustavení československého státu, který Čechy v německém pohraničí podporoval. V roce 1921 je založena menšinová obecná škola. Z dvacátých let jsou doloženy případy, kdy německý zaměstnavatel bránil svému zaměstnanci, aby děti do takové školy posílal, což se dělo i v sousední obci. Škola se přesto rychle stává středobodem celé komunity, kolem níž se organizují akce, oslavy a svátky a slouží také jako zázemí Národní Jednotě, jež v obci vzniká v roce 1923. Vývoj akceleruje po příchodu nového učitele Ferdinanda Kratochvíla, který se začal angažovat v životě komunity. Založil knihovnu a podílel se na zřizování mateřské školy. Další oporou menšinářů byl správce velkostatku Ladislav Pucek využívající svého vlivu k materiální pomoci Čechům (pomohl založit školní hřiště) a poštovník Josef Matoušek, který menšinu léta zastupoval na obci.

V roce 1928 má být v obci zřízena česká mateřská škola, proti níž se staví vedení obce v čele se statkářem a německým nacionalistou Juliem Lukschem. Ten zabrání Čechům v získání místnosti v německé škole a zřídí v ní německou školku, použije tedy stejnou taktiku, jakou použili Němci v sousedních Olbramovicích. Školka se po zdlouhavém hledání prostor nakonec ustaví na stejném místě jako česká škola po zrušení bytu správce školy. V roce 1935 se jedná o odkupu pozemku na stavbu nové školní budovy, záležitost však vlivem událostí následujících let není dovedena k závěru.

Česká škola vychovává žáky v duchu čechoslovakismu, s důrazem na národní ideje, národní kulturu i národní dějiny, zvláště je připomínán Jan Hus. Mimořádné úctě se těší prezident republiky Masaryk.

V období první republiky se rozvíjí taktéž spolková činnost a to konkrétně dvou sdružení – již zmíněné Národní Jednoty soustředící se především na kulturní a osvětovou práci – v jejím rámci se pořádají přednášky nebo hrají divadla. Národní Jednota byla založena v roce 1923 a fungovala nepřetržitě až do roku 1938, jejími členy byli všichni příslušníci „české inteligence“ v Branišovicích – učitel Kratochvíl, správce Pucek i poštovník Matoušek.

Obvykle sdružovala kolem padesáti až šedesáti členů, což je asi čtvrtina české menšiny v Branišovicích.

Druhou, pracovní, organizací byly zemědělské odbory u velkostatku Rudolfa Kinského. Původní organizace zanikla v roce 1932, její obnovení byl zdoluhavý proces, spojený s malou ukázněností členů, kteří dlouho nespolupracovali s příslušnými úřady. Nová odborová Jednota začala v Branišovicích fungovat na začátku roku 1935 a sdružovala okolo třiceti členů – zaměstnanců velkostatku Kinského.

Silnou stránkou menšiny byl fakt, že měla dispozici vlastní vzdělávací zařízení – školu i mateřskou školu, zastoupení ve vedení obce a někteří její příslušníci zastávali významné úřady v rámci obce jako poštmistr nebo správce velkostatku. Její slabinou naopak bylo hmotné a finanční zabezpečení, většina z menšinářů byla chudá. Menšina také neměla zastoupení živnostnické nebo řemeslnické. Její vliv na celkový chod obce byl malý a i v ostatních ohledech zaostávala za německou majoritou. Přesto patří česká menšina svým počtem a vlivem mezi nejvýznamnější české menšiny v okolí.

2. Život německého obyvatelstva

Tak jako byl v předchozí kapitole věnován prostor životu české menšiny, je záhodno minimálně stejnou pozornost upřít na život starousedlého německého obyvatelstva. Byli to totiž právě tito lidé, kteří se hlavní měrou podíleli na životě a podobě Branišovic. Díky tomu se i významně rozšiřuje portfolio okruhů a témat, na nichž lze jejich život zkoumat. Vynahradí to i skutečnost, že na rozdíl od české menšiny nemají Němci svoji kroniku jako menšináři tu školní. Obecní kroniky z té doby nejsou přístupné nebo se nedochovaly a pamětní kniha farnosti Branišovice je nemůže stoprocentně nahradit, neboť se soustředí zejména na záležitosti duchovní. Součástí této kapitoly bude vedle charakteristiky života německého obyvatelstva i otázka vývoje a rozvoje obce v meziválečné době a její duchovní život spjatý s kostelem svatého Vavřince.

Charakteristika německého obyvatelstva

O původu německé majority už byla řeč v předchozí kapitole. Obyvatelstvo, které se v letech 1921 a 1931 hlásilo k německé národnosti, se dotváří v závěru 19. století vlivem poněmčení nejbližšího okolí. Výraznou úlohu v tom jistě sehrál i rok 1879, kdy v obecních volbách v sousedních Pohořelicích zvítězila poprvé německá politická strana a ve městě zavládla německá kultura.⁸² Obyvatelstvo Branišovic bylo původně většinově české. Minimálně mělo české předky, což dokládá i spousta českých příjmení, z nichž mnohá se ještě v dobách první světové války píšou česky (Kopeček, Krejčík, Valeček, Dočkal), případně jejich pravopis mezi těmito dvěma jazyky kolísá. Obecně lze říci, že tendence zcela poněmčovat česká příjmení (Kopeček – Kopeczek, Valeček – Walleczek) se objevuje až ve dvacátých a třicátých letech.

Německé obyvatelstvo v obci převládá už od roku 1880, kdy se ve sčítání lidu začíná sledovat také národnost, k níž se lidé hlásí.⁸³ Čechů je v té době naopak zanedbatelné množství (asi 0,3 procenta), což dokazuje takřka úplné poněmčení Branišovic. V předchozí kapitole bylo také řečeno, že většina Čechů v obci žila v Branišovicích, kde se nacházely budovy patřící zemědělským statkům, které v nich ubytovávaly své dělníky, většinou migrující z českých částí Moravy. Vinohrádky byly naproti tomu německé takřka kompletně.

Také o německé škole padla zmínka v předcházející kapitole. Tato obecní škola navazovala na tradici školství v Branišovicích. Vůbec první škola byla postavena za přispění kongregace

⁸² MARKEL, Martin: *Svoboda a demokracie v regionu rakouského impéria. Politika jihomoravských Němců v letech 1848 – 1919*. Brno 2010, s. 77.

⁸³ *Frainspitz-Weinberg* [online] Südmähren, Frainspitz-Weinberg. Dostupné z: <https://www.suedmaehren.eu/places/frainspitz-weinberg/> [cit. 13. 11. 2019].

milosrdných sester Maria Schul v roce 1773. Stávala na místě dnešního pomníku padlým ve druhé světové válce, tedy přímo naproti pozdější škole. Ta byla postavena v roce 1805,⁸⁴ protože ta předchozí přestala dostáčet potřebám obce, především po roce 1783, kdy v těsném sousedství Branišovic vznikla nová osada Vinohrádky, jež byla k této škole vždy přiškolená i přiřazena. Škola byla poté rozšířena ještě dvakrát – v roce 1880⁸⁵ na dvoutřídku a v roce 1908 na trojtřídku. Zmíněná trojtřídku však vydržela pravděpodobně jen do začátku dvacátých let, kdy školu postihl odliv dětí do nově zřízené školy české. Jak už bylo řečeno v předchozí kapitole, Obec zřídila v této učebně místnost pro své potřeby, podezřívána Čechy, že tak učinila pouze proto, aby třídu nemusela vydat menšinářům.⁸⁶

Datum, odkdy se v této škole převládla němčina, může být vodítkem při bádání o poněmčení, protože vyučování v němčině bylo výrazným signálem o jazykových a národnostních preferencích v Branišovicích. Toto datum dnes bohužel známo není, drobnou pomůckou může být pouze zjištění, že dochovaná školní kronika z let 1870-1888 je vedena v němčině, což ukazuje na to, že poněmčení v obci probíhalo v dobách dřívějších.⁸⁷

Česká obecná škola trpěla ve svých začátcích častým střídáním učitelů a situace se změnila až po příchodu Ferdinanda Kratochvíla v roce 1926. V tomtéž roce nastala významná změna i na německé škole. Do penze odešel dosavadní dlouholetý nadučitel Rudolf Doležel.⁸⁸ Podle Vlastivědy moravské nastoupil do této funkce už v roce 1907⁸⁹, přičemž se v této úloze objevuje i v roce 1921 coby zakladatel Kulturverbandu v Branišovicích.⁹⁰ Téměř dvacet let na škole z něj činí nejdéle sloužícího učitele v Branišovicích.⁹¹ V roce 1926 ho ve funkci nadučitele nahradil Johann Plott ze Znojma, tento však vydržel pouhý rok. Z dlouhodobějšího

⁸⁴ MARKEL, Martin: *Svoboda a demokracie v regionu rakouského impéria. Politika jihomoravských Němců v letech 1848 – 1919*. Brno 2010, s. 94.

⁸⁵ Poválečná zpráva o nutnosti opravy školy hovoří o roku 1870, viz SOkA Znojmo, fond BRA/ZDŠ, Základní škola Branišovice, Kronika školy 1945 – 1979, sig. K-I-644, Školní rok 1946/1947. (nefol.)

⁸⁶ SOkA Břeclav se sídlem v Mikulově, fond A1, Okresní úřad Mikulov, Branišovice – česká mateřská škola, karton 244, sig. 199.

⁸⁷ Na toto konto je nutné ještě dodat, že další významný úřední pramen – matriční knihy se v Branišovicích vedly německy už od počátku 18. století.

⁸⁸ Jedná se zároveň o první zápis v německé farní kronice, kdy jsou sledovány změny ve škole.

⁸⁹ KRATOCHVÍL, Augustin: *Vlastivěda moravská. Pohořelský okres*. Brno 1913, s. 96.

⁹⁰ SOkA Břeclav se sídlem v Mikulově, fond A1, Okresní úřad Mikulov, Kulturverband Branišovice, karton 217, sig. 194.

⁹¹ Rudolf Doležel se narodil 19. března 1866 ve Šternberku a před Branišovicemi učil i v Hostěradicích, kde se mu roku 1894 narodila dcera Kamila.

pohledu byl významnější příchod druhé učitelky Juliette Bednařikové ze školy v Mušově.⁹² Až v roce 1929 tam byl přidělen učitel Johann Bayer, který zůstal až do roku 1932. Po jeho přesunu na jinou školu nastoupil Josef Bezděk vedoucí školu další čtyři roky. O žádném z vyjmenovaných učitelů není mnoho známo, zmínky o nich jsou velmi stručné, o Bezděkovi se ví pouze to, že při parlamentních volbách v roce 1935 zastupovat dohledávací úřad pro volby do poslanecké sněmovny (tu samou funkci pro volby do senátu vykonával český učitel Kratochvíl)⁹³. Když se Bezděk v roce 1936 odstěhoval do Kubšic, nastoupila do funkce nadučitelky již zmíněná Juliette Bednařiková a k ní jako druhý učitel přišel Josef Egert. Ani tato sestava však nevydržela dlouho, tentokrát však byly příčinou změny události kolem podepsání Mnichovské dohody na podzim 1938. Na místo nadučitele nastoupil nový učitel Rudolf Wiesner, dosud působící v Nové Vsi u Pohořelic, Bednařiková však na škole zůstala, zatímco dosavadní učitel Egert odešel na jiné působiště.⁹⁴ Že se jednalo o nestandardní změnu, napovídá i datum, kdy Wiesner, do Branišovic přichází – 1. listopadu 1938. Pronacisticky orientovaný Wiesner byl v té době členem SdP a později i NSDAP a dalších nacistických organizací.⁹⁵ Pozdější poválečnou českou školní kronikou byl označen za jednoho z nejvýše postavených nacistů v obci.⁹⁶ Wiesner na škole působil do května 1941, kdy musel narukovat na frontu.⁹⁷

O fungování a životě německé školy v meziválečné době není možné zjistit téměř nic, protože školní kronika (byla-li vedena a nebyla-li po válce zničena) není v českých archivech uchována. První poválečný obecní kronikář a učitel František Girgle psal v roce 1964, že vycházel i z některých starých německých dokumentů, jež našel na půdě školy⁹⁸, první poválečný český učitel Jan Pivnička, zase ve školní kronice tvrdil, že z inventáře německé školy zachovalo se několik výkazů a třídních knih.⁹⁹ Není-li mezi těmito písemnostmi i zmíněná německá školní kronika z 19. století, nezachovalo se z těchto pramenů dodneška nic.

⁹² Farní úřad Olbramovice, Pamětní kniha farního úřadu v Branišovicích, Tomus II, Annalen der Pfarrgemeinde, s. 148.

⁹³ Obecní úřad Branišovice, Kronika české školy obecné v Branišovicích, Školní roky 1934/1935. (nefol.)

⁹⁴ Farní úřad Olbramovice. Pamětní kniha farního úřadu v Branišovicích, Tomus II, Annalen der Pfarrgemeinde, s. 151.

⁹⁵ MZA Brno, fond C 141, Mimořádný lidový soud v Brně, karton 241, sign. Lsp 1941/46.

⁹⁶ SOKA Znojmo, fond BRA/ZDŠ, Základní škola Branišovice, Kronika školy 1945 – 1979, sig. K-I-644, Školní rok 1946/1947. (nefol.)

⁹⁷ MZA Brno, fond C 141, Mimořádný lidový soud v Brně, karton 241, sign. Lsp 1941/46.

⁹⁸ Obecní úřad Branišovice, Kronika obce Branišovice 1964 – 1982, s. 5.

⁹⁹ SOKA Znojmo, fond BRA/ZDŠ, Základní škola Branišovice, Kronika školy 1945 – 1979, sig. K-I-644, Školní rok 1945/1946. (nefol.)

Kvůli tomu nelze život na škole analyzovat a interpretovat, popřípadě srovnat s fungováním české obecné školy (např. počet žáků, náplň učiva, školní slavnosti a podobně). Kronika české školy neuvádí vůbec žádné kontakty této školy se školou německou, žádné společné akce, nebo vůbec zmínky o německé škole. To ukazuje na poměrně slabou až žádnou provázanost obou školních institucí. Poměrně vzácným pramenem je dochovaný odhad ročního rozpočtu školy pro rok 1929 navržený tehdejšími předsedou školní rady statkářem Lukschem. Na jeho základě se lze dozvědět, že rozpočet školy byl necelým deset tisíc korun (konkrétně 9750 korun), přičemž téměř polovinu z toho (čtyři tisíce korun) dala škola za uhlí na topení. Z dalších položek lze jmenovat peníze na úklid nebo na opravy.¹⁰⁰

Když se v roce 1928 dostali čeští menšináři do sporu s Juliem Lukschem ohledně prázdné třídy v německé škole. Luksch ji Čechům nevydal, protože prohlásil, že Němci v ní umístí vlastní školku. Jediným dokladem o tom, že tak skutečně učinili, je zmínka na webu Südmähren: „*Deutscher Kindergarten 1928 im Raum der 3. Klasse der Schule*“ – *německá mateřská škola v prostorách třetí třídy školy*¹⁰¹. Tato věta sice dokládá, že školka byla zřízena a že fungovala v prázdné třídě školy, o níž se vedly spory, jiné prameny však vznik školky vůbec nereflktují. Nezmiňuje ji ani farní kronika, jež si jinak všímala každé změny na německé škole. Zůstává tedy otázkou, kdo nejmenší děti vyučoval a staral se o ně. Stejně otevřenou otázkou také zůstává, zda na německé škole působili vždy jen dva učitelé (vyjma faráře vyučujícího náboženství), zmiňována například není učitelka dívčích ručních prací, i když je pravděpodobné, že tento předmět vyučovala Juliette Bednaříková.

Také o běžném životě německého obyvatelstva si lze z dostupných pramenů udělat jen povšechnou představu. Pro účely této kapitoly bude stěžejní spolkový a živnostenský život. Spolkový život branišovických Němců byl poměrně pestrý, ve třicátých letech fungovalo pět německých spolků vedených v registrech Okresního úřadu Mikulov. Některé navazovaly na činnost ještě před válkou, jiné byly naopak nové.

Zatím nejstarším dokladem o německé spolkové činnosti je výčet spolků ve Vlastivědě moravské: *Místní odbor „Der Deutschen Südmährens“, Schulverein, zpěvácký spolek Austria, hasičský, křesťansko-sociální, odbor Piova spolku, spořitelni a záloženský, kontribučenská záložna*.¹⁰² Web Südmähren k tomuto výčtu doplňuje několik dalších: Verein christlicher

¹⁰⁰ SOkA Břeclav se sídlem v Mikulově, fond A1, Okresní úřad Mikulov, Obecní volby Branišovice, karton 171, sig. 191.

¹⁰¹ *Frainspitz-Weinberg* [online] Südmähren, Frainspitz-Weinberg. Dostupné z: <https://www.suedmaehren.eu/places/frainspitz-weinberg/> [cit. 13. 11. 2019]

¹⁰² KRATOCHVÍL, Augustin: *Vlastivěda moravská. Pohořelský okres*. Brno 1913, s. 96.

Mädchen (založený roku 1915), lovecký klub nebo mlékařské družstvo z roku 1911.¹⁰³ Informace o těchto spolcích jsou velmi strohé a většinou končí u zmínky o jejich existenci. Po roce 1918 existují zmínky pouze o jednom z těchto původních spolků – o hasičském sdružení. Podle webu Südmähren bylo založeno už roku 1889. Z roku 1903 se pak dochovaly unikátní ručně psané stanovy. Spolek se definoval následovně: „*Účelem Spolku dobrovolných hasičů v Branišovicích je vykonávání úkolů přenesených na něj obcí spořádaným spolupůsobením při nebezpečích požárů a jiných nebezpečných případech v Branišovicích a jejich okolí, ochranu život a majetku obyvatel.*“¹⁰⁴ Toto poslání spolek vykonával po dohodě s obecním zastupitelstvem, které mu na oplátku poskytlo prostory a vybavení. Kde měl spolek sídlo, není zřejmé z pramenů zřejmé.

Spolek měl jasnou hierarchii (v čele stál velitel) a poměrně přísné, vojenskému řádu podobné předpisy, za jejich hrubé porušení mohl být člen vyloučen. Sbor se sestával ze dvou oddílů – lezeckého a stříkacího. Členem se mohl stát bezúhonný muž starší osmnácti let s odpovídající tělesnou kondicí. Jedním z poznávacích znamení tehdejších spolků byly stejnokroje nebo uniformy. Tu měli i branišovičtí hasiči, její podoba se však nezachovala – přibližnou představu si lze udělat například z fotografie hasičů v sousedních Vlasaticích.¹⁰⁵

Velitel spolku se volil každé dva roky a měl výrazné pravomoci: „(Velitel, pozn.) *předsedá valné hromadě, v hasičské správě a velitelství, zastupuje hasiče navenek, pokud toto zastupování nepřisluší obecnímu zastupitelstvu. Velitel jedná ve všech záležitostech hasičů na žádost obecního zastupitelstva.*“¹⁰⁶ Stanovy upravovaly také okolnosti zrušení spolku, které mělo nastat, klesl-li by počet hasičů pod deset. Velitelem byl v době schválení stanov Anton Gusel, pozdější dlouholetý branišovický zastupitel. Dalšími činiteli spolku byl zbrojmistr, pokladník nebo zapisovatel.

Další informace o spolku pocházejí až z poloviny třicátých let. Tehdy spolek sdružoval dvacet mužů, jejichž velitelem byl statkář Julius Luksch. Mezi členy byli i další významní muži obce – Franz Blaschek, Cyrill Klein (o nich viz následující kapitola) nebo zámožný sedlák Ignaz Watzer. Členská základna spolku byla ve druhé polovině třicátých let poměrně stabilní, pohybovala se okolo již zmíněných dvaceti mužů a jediná výrazná změna se udála na postu

¹⁰³ *Frainspitz-Weinberg* [online] Südmähren, Frainspitz-Weinberg. Dostupné z: <https://www.suedmaehren.eu/places/frainspitz-weinberg/> [cit. 13. 11. 2019].

¹⁰⁴ SOkA Břeclav se sídlem v Mikulově, fond A1, Okresní úřad Mikulov, Freiwilliger Feuerwehrverein Branišovice, karton 217, sig. 194.

¹⁰⁵ *Wostitz* [online] Südmähren, Wostitz. Dostupné z: <https://www.suedmaehren.eu/places/wostitz/> [cit. 13. 11. 2019].

¹⁰⁶ SOkA Břeclav se sídlem v Mikulově, fond A1, Okresní úřad Mikulov, Freiwilliger Feuerwehrverein Branišovice, karton 217, sig. 194.

velitele, kde Luksche vystřídal sedlák Alois Blaschek. Spolek se na schůze scházel v hostincích, většinou u Franze Schmidu v Branišovicích.

Druhým nejstarším meziválečným spolkem byl (podle webu Südmähren¹⁰⁷) tělocvičný Turnverein, celým názvem Deutscher Völkischer Turnverein Frainspitz-Weinberg. Založen byl roku 1920 (jiné prameny uvádějí letopočet 26. dubna 1921), v roce 1926 však zanikl, zřejmě pro nečinnost. Z této první etapy dějin branišovických Turnerů se nezachovaly žádné prameny ani informace. Až v květnu 1933 se skupina místních rozhodla k obnovení a zaslala na okresní úřad do Mikulova dopis o plánované spolkové schůzi. Na to jim úřad odpověděl, že spolek není zanesený v jeho seznamech, proto se noví Turneři musejí hlásit zemskému úřadu v Brně a také musejí doložit, že jejich spolek nebyl zakázán.¹⁰⁸ Branišovičtí zareagovali svižně a zařídili vše podle instrukcí. V únoru 1934 se tak mohla konat první výroční schůze v hostinci Johanna Langeru. V čele spolku stál od počátku Josef Blaschek, dále Rudolf Blaschek (syn jednoho z branišovických zastupitelů), Franz Kellner nebo Rudolf Bendl, který první podal podnět k znovuzřízení spolku do Mikulova.¹⁰⁹

Spolek byl typickým turnerským sdružením a také jeho organizace odpovídala standardům. Počet členů osciloval mezi pětadvaceti až pětatřiceti. Branišovický Turnverein se však brzy zkompromitoval skrz svého člena Blaschka, který se stal členem nově vzniklé Sudetoněmecké strany a právě jeho angažovanost a loajalita této straně překazila v roce 1936 jeho otcí kandidaturu na starostu Branišovic. V celozemském ohledu nebyla situace výjimečná, Turnverein sloužil jako základna celé SdP, protože její předseda Henlein z tohoto prostředí pocházel.¹¹⁰ Z tohoto pohledu se nabízí otázka, za jakým účelem byl Turnverein v Branišovicích obnoven, protože datum roku 1933 působí účelově. Žádné přímé důkazy pro tuto teorii ale neexistují.

Ve stejné době jako původní Turnverein vznikl i Německý kulturní svaz neboli Deutscher Kulturverband. Z roku 1921 se dochovala zakládací listina, na níž jsou podepsáni Rudolf Gallina, již zmíněný nadučitel Rudolf Doležel a Johann Wallenta.¹¹¹ Další informace se však

¹⁰⁷ *Frainspitz-Weinberg* [online] Südmähren, Frainspitz-Weinberg. Dostupné z: <https://www.suedmaehren.eu/places/frainspitz-weinberg/> [cit. 13. 11. 2019].

¹⁰⁸ SOkA Břeclav se sídlem v Mikulově, fond A1, Okresní úřad Mikulov, Deutscher Völkischer Turnverein Frainspitz - Weinberg, karton 217, sig. 194.

¹⁰⁹ SOkA Břeclav se sídlem v Mikulově, fond A1, Okresní úřad Mikulov, Freiwilliger Feuerwehrverein Branišovice, karton 217, sig. 194.

¹¹⁰ MALÍŘ, Jiří – MAREK, Pavel a kol.: *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861 – 2004. I. díl: období 1861 – 1918*. Brno 2005, s. 901.

¹¹¹ SOkA Břeclav se sídlem v Mikulově, fond A1, Okresní úřad Mikulov, Deutscher Kulturverband Branišovice, karton 217, sig. 194.

objevují, jako u většiny těchto spolků, až v polovině třicátých let. Jako u jednoho z mála se však dochoval i seznam členů z roku 1934 – tehdy se jich ve spolku sdružovalo sedmdesát, spolek tedy patřil mezi ty větší. Mezi členy lze opět vidět branišovickou elitu, lze-li tohoto termínu pro vesnické prostředí použít – byl mezi nimi tehdejší starosta Kopeczek, statkář Luksch a jeho žena, již zmiňovaný Ignaz Watzer a další velcí sedláci jako Cyrill Klein nebo Franz Glotz, krejčovský mistr Denk nebo obchodník Walleczek. Lze mezi nimi však vidět i některé pozdější předáky sudetoněmecké a nacistické strany (viz následující kapitola), tento fakt ještě podtrhuje skutečnost, že v roce 1933 vedl Svaz Franz Langer,¹¹² v té době vedoucí německé národně socialistické strany. To Svaz zkompromitovalo podobně, jako se to stalo Turnvereinu. Ani tento spolek neměl své stálé sídlo, schůze proto konal rovněž v hostincích, nejčastěji u Johanna Langerera.

Protože Branišovice byly obcí veskrze zemědělskou, fungovalo zde i zemědělské sdružení Landwirtschaft Ortsverein. Tato skutečnost vynikne ještě více při zjištění, že spolek sdružoval okolo sedmdesáti členů, čili také patřil k těm větším. Jinak je o činnosti tohoto spolku známo poměrně málo, zprávy o jeho výročních schůzích odhalují, že v jeho čele stáli největší zdejší zemědělci – ať už to byl dlouholetý starosta Johann Schachl, který držel spolkovou kasu, Franz Glotz coby předseda, Johann Pletzer, místopředseda a Cyrill Klein jakožto zapisovatel. Tito čtyři muži vedli spolek až do sklonku 30. let.¹¹³ Všechna čtyři jména ještě v diplomové práci zazní v dalších kapitolách. Jest k nim ještě nutno podotknout, že tři z nich (Schachl, Klein a Glotz) byli taktéž kandidáti (úspěšní) Svazu zemědělců do obecních voleb.¹¹⁴

Posledním německým spolkem, jenž odevzdával hlášení okresnímu úřadu v Mikulově, byl Německý svaz, celým, poněkud krkolomným názvem Bundesgruppe des Bundes der Deutschen. Na rozdíl od všech dříve zmíněných byl spolkem velmi mladým – o jeho založení požádali Branišovičtí až v listopadu 1935. Poměrně rychle jim bylo vyhověno a tak už v dubnu následujícího roku konal spolek první schůzi. Na té byl zvolen předsedou místní zemědělec Laurenz Dočkal.¹¹⁵ Zajímavostí je, že zapisovatele dělal stejný člověk jako v Turnvereinu – Rudolf Bendl a podobných členských prolnutí bylo více. To samozřejmě opět

¹¹² SOkA Břeclav se sídlem v Mikulově, fond A1, Okresní úřad Mikulov, Deutscher Kulturverband Branišovice, karton 217, sig. 194.

¹¹³ SOkA Břeclav se sídlem v Mikulově, fond A1, Okresní úřad Mikulov, Landwirtschaft Ortsverein karton 217, sig. 194.

¹¹⁴ SOkA Břeclav se sídlem v Mikulově, fond A1, Okresní úřad Mikulov, Obecní volby Branišovice, karton 171, sig. 191.

¹¹⁵ SOkA Břeclav se sídlem v Mikulově, fond A1, Okresní úřad Mikulov, Bundesgruppe des Bundes der Deutschen Branišovice, karton 217 sig. 194.

svádí k myšlence propojení tohoto spolku a Sudetoněmecké strany, protože i tato sdružení patřila do okruhu sféry zájmu henleinovců¹¹⁶. V tomto ohledu je symptomatické i datum založení – podzim roku 1935, kdy SdP zaznamenala první velké vítězství v parlamentních volbách. Vzhledem k tomu, že předseda Laurenz Dočkal, následně v roce 1938 kandidoval do obecního zastupitelstva z čelní pozice kandidátky SdP, lze téměř s jistotou hovořit o účelovém zřízení spolku a jeho očividném napojení na sudetoněmeckou politiku.¹¹⁷ Spolek konal pouze dvě doložené výroční schůze – v letech 1936 a 1937, obě v hostinci Johanna Langer a ve Vinohrádkách.

Živnostníci

Také většinu živností a řemesel v Branišovicích drželi Němci. V obci bylo možné v té době najít české řemeslníky, například kováře Františka Kašpárka a Klementa Šídla nebo koláře Floriána Čubu,¹¹⁸ všichni však byli zaměstnanci velkostatku Rudolfa Kinského a vykonávali svou profesi pouze v rámci tohoto hospodářství. Němečtí živnostníci naproti tomu pracovali nejčastěji doma, kde pro to měli uzpůsobené podmínky. V jejich výčtu lze nalézt všechna povolání tehdy potřebná ke každodennímu životu.

Nejdůležitějšími živnostníky v Branišovicích byli nepochybně hostinští. Vedle toho, že provozovali hospodu a nabízeli v ní nápoje a pokrmy, byly jejich hostince také důležitým veřejným místem, neboť se tam často konaly nejrůznější akce. Branišovice neměly v té době žádný spolkový dům ani jiné odpovídající prostory, proto se výrazná část společenského života odehrávala právě v hostincích. Oba již byly nastíněny výše. První z nich vlastnil několikrát zmíněný Franz Schmidt. Jeho hospoda stála ve velkém domě č. 11 v Branišovicích na hlavní ulici asi dvě stě metrů severně od německé školy. Patřila ke stálícím veřejného života po celou dobu sledovanou touto prací (podnikat tu začala už Schmidtova matka Thekla v roce 1880)¹¹⁹, protože i po vysídlení Němců zůstala v provozu.¹²⁰ Schmidt vedle toho vlastnil ještě jeden dům – sousední č. 12 (v tomto domě chtěl pronajmout prostory české mateřské školce) a i jeho hospodářství bylo jedno z největších v Branišovicích – v roce 1932

¹¹⁶ MALÍŘ, Jiří – MAREK, Pavel a kol.: *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861 – 2004. I. díl: období 1861 – 1918*. Brno 2005, s. 901.

¹¹⁷ SOkA Břeclav se sídlem v Mikulově, fond A1, Okresní úřad Mikulov, Obecní volby Branišovice, karton 171 sig. 191.

¹¹⁸ Tamtéž.

¹¹⁹ SOkA Břeclav se sídlem v Mikulově, fond A1, Okresní úřad Mikulov, Živnostenský rejstřík Branišovice 1896 – 1908, karton 15, sig. 15.

¹²⁰ Farní úřad Olbramovice, Pamětní kniha farního úřadu v Branišovicích, Tomus II, Annalen der Pfarrgemeinde, s. 153.

měl na své usedlosti traktor.¹²¹ O Franzi Schmidtovi jako takovém se ví málo, pouze to, že se narodil v roce 4. října 1877¹²² a že jeho bratrem byl Julius Schmidt (1874 – 1944), ředitel německé agrární banky v Brně.¹²³

Druhý velký hostinec se nacházel ve Vinohrádkách a vlastnil ho Johann Langer. Jeho hospoda stála v čísle 21, u hlavní silnice na Moravský Krumlov na malé návsi. Polohu není možné lokalizovat úplně přesně, protože dům byl zničen za druhé světové války.

Langer byl z podnikavé rodiny, jeho předci provozovali obchod s pivem a se smíšeným zbožím.¹²⁴ Samotný Langer (narozený v roce 1900) získal povolení k provozování hospody v roce 1927, tedy v sedmadvaceti letech. Koncese mu umožňovala „*podávání pokrmů, nálev vína a piva, nálev a drobný prodej pálených lihových nápojů, podávání čaje, kávy, čokolády a jiných teplých nápojů, dovolení her*“¹²⁵

Také Langerova hospoda se záhy stala vyhledávanou, mnohé spolky v ní uskutečňovaly výroční schůze. Samotný Langer však poměrně záhy zemřel (1939) a živnost po něm převzala manželka Aloisie. Vzhledem k tomu, že dům byl zničen v květnu 1945 (viz čtvrtá kapitola), nebyl už provoz tohoto hostince obnoven.

Třetí hospodu provozoval židovský živnostník¹²⁶ Arnold Morawetz, jehož rodina také zřejmě tvořila onu židovskou minoritu v Branišovicích. Jeho hostinec stál přímo pod kostelem v domech č. 47 a 48. První živnostenské oprávnění získal už před první světovou válkou v roce 1904, a sice na obchod se smíšeným zbožím. Hostinec si otevřel těsně před válkou v roce 1913.¹²⁷ Jeho hostinec však nebyl tak vyhledávaný jako dva výše zmíněné, nejsou doložené zprávy o spolkových schůzích ani dalších komunitních aktivitách – Morawcův hostinec byl zřejmě i menší a proto nebyl uzpůsoben pro větší shromáždění. Také tento

¹²¹ SOkA Znojmo, fond č. 1737 LOD/ČS Četnická stanice Loděnice, Podací protokol obyčejný (1932-1933).

¹²² MZA Brno, fond matrik E 67, sig. 13456, Matriční kniha narozených v letech 1874 – 1896 ve farnosti Branišovice folio 19. [online] Dostupné z: <http://actapublica.eu/matriky/brno/prohlizec/1104/?strana=12>. [cit. 13. 11. 2019].

¹²³ SOkA Břeclav se sídlem v Mikulově, fond A1, Okresní úřad Mikulov, Branišovice – česká mateřská škola, karton 244, sig. 199.

¹²⁴ SOkA Břeclav se sídlem v Mikulově, fond A1, Okresní úřad Mikulov, Živnostenský rejstřík Branišovice 1896 – 1908, karton 15, sig. 15.

¹²⁵ SOkA Břeclav se sídlem v Mikulově, fond A1, Okresní úřad Mikulov, Živnostenský rejstřík Branišovice 1925 – 1938, karton 23, sig. 23.

¹²⁶ Farní úřad Olbramovice, Pamětní kniha farního úřadu v Branišovicích, Tomus II, Annalen der Pfarrgemeinde, s. 133.

¹²⁷ SOkA Břeclav se sídlem v Mikulově, fond A1, Okresní úřad Mikulov, Živnostenský rejstřík Branišovice 1896 – 1908, karton 15, sig. 15.

hostinec nebyl po druhé světové válce obnoven, protože oba domy zničily válečné boje a bombardování.

Jak už bylo řečeno, měl Morawetz při hostinci ještě obchod se smíšeným zbožím a také tyto obchody byly důležitou součástí každodenního života. Vypovídá o tom fakt, že doloženy jsou hned čtyři obchody v Branišovicích a Vínohrádkách, a to jak živnostenským rejstříkem, tak i dobovými fotografiemi. Obchody byly totiž často reprezentativní budovy, a proto se objevovaly na mnoha pohlednicích vedle školy, kostela nebo zámku.

V Branišovicích prodával smíšené zboží kromě Arnolda Morawce ještě Cyrill Walleczek. Walleczkův podnik byl jedním z nejstarších a nejdéle fungujících doložených obchodů. První koncesi pro prodej získal Walleczek už v roce 1901 a to právě na obchod se smíšeným zbožím.¹²⁸ Walleczek byl v roce 1914 mezi prvními devatenácti odvedenci na frontu¹²⁹, válku však přežil a po návratu pokračoval ve svém podnikání. Obchod měl zřízený ve svém domě, v tehdejší číslu 9, ob dům tedy sousedil se Schmidtovým hostincem. Podoba jeho obchodu se zachovala na unikátní fotografii.¹³⁰ Podle sdělení četnické stanice v Loděnicích vydělal Walleczek ve svém obchodě průměrně padesát až šedesát korun týdně.¹³¹

¹²⁸ SOkA Břeclav se sídlem v Mikulově, fond A1, Okresní úřad Mikulov, Živnostenský rejstřík Branišovice 1896 – 1908, karton 15, sig. 15.

¹²⁹ Farní úřad Olbramovice, Pamětní kniha farního úřadu v Branišovicích, Tomus II, Annalen der Pfarrgemeinde, s. 132.

¹³⁰ Soukromý archiv autora.

¹³¹ SOkA Znojmo, fond č. 1737 LOD/ČS Četnická stanice Loděnice, Podací protokol obyčejný (1932-1933).

Děti na fotografii pózují na hlavní ulici v Branišovicích (mezi nimi je ve středu pravděpodobně i pomocník v obchodě) a Walleczkův obchod je první budova napravo. Postarší muž sedící na lavičce před domem může být samotný Cyrill Walleczek. Schmidtův hostinec na této fotografii vidět není, stojí „zastrčený“ za dalším domem. Vzniklo tak před ním široké prostranství, které mohlo být využíváno například při hodových a jiných zábavách, posvícení a podobně. Walleczkův dům sice odolal válečným událostem, byl však zbořen o několik desetiletí později a dnes již neexistuje.

Jen necelých sto metrů od něj stál další obchod, který provozoval pravlovský Němec Martin Roblitschka v domě č. 46 (podle fotografií lze usuzovat spíše na dům č. 88). Datum, kdy Roblitschka získal koncesi, není v živnostenském rejstříku uvedeno, předchozí a zápis v tomtéž rejstříku však pocházejí z června 1937 a zápis po něm z ledna 1939, je tedy zjevné, že Roblitschka jej získal v tomto intervalu. Obchod provozoval do roku 1945. Nový národní správce Guryča po válce obchod ještě krátce vedl, ale po jeho odstěhování tento koloniál zanikl.¹³²

Ve Vinohrádkách měli místní pouze jediný obchod. Provozoval jej Ignaz Blaschek. Jeho koloniál stál přímo u hlavní silnice směrem na Moravský Krumlov (této ulici se dříve říkalo Babická, podle první vesnice na severozápad od Branišovic). Také Blaschek provozoval živnost ve svém domě. Obchod v něm měl dlouhou tradici, původně tam podnikal Jakob Strebinger a to od roku 1888, kdy dostal oprávnění, až do roku 1927. V roce 1901 si k tomu přidal ještě obchod s pivem.¹³³ V roce 1927 zřejmě Blaschek tento podnik převzal a fungoval v něm až do roku 1945. Hynek Blaschek v tomtéž domě provozoval i obchod s uhlím. Tento obchod jako jediný zůstal otevřený i po válce, jeho provoz převzal novoosídlenec Fučík.¹³⁴

I další portfolio živnostníků a řemeslníků odpovídalo běžným vesnickým potřebám – pracovalo tam několik ševců, krejčích. Specifickou živností bylo dámské (a případně i dětské) krejčovství, které provozovaly ženy. Žádná z nich však šaty nešila příliš dlouho, u jejich jména bývá v živnostenském rejstříku často poznámka o zrušení koncese o tři až deset let později. Velký počet koní potřeboval podkovat, takže v obci působilo mnoho kovářů (a podkovářů). Protože mnoho sedláků mělo povozy, uživilo se zde i několik kolářů nebo sedlářů. V obci působil i pekař a řezník.

¹³² Farní úřad Olbramovice, Pamětní kniha farního úřadu v Branišovicích, Tomus II, Annalen der Pfarrgemeinde, s. 133.

¹³³ SOkA Břeclav se sídlem v Mikulově, fond A1, Okresní úřad Mikulov, Živnostenský rejstřík Branišovice 1896 – 1908, karton 15, sig. 15.

¹³⁴ Farní úřad Olbramovice, Pamětní kniha farního úřadu v Branišovicích, Tomus II, Annalen der Pfarrgemeinde, s. 133.

Branišovice měly tedy ve sledovaném období poměrně hustou a pestrou síť živnostníků a jejich „občanská vybavenost“ byla na solidní úrovni.

Objevovaly se i specifické koncese, například Mathias Klein měl povolení na čištění struh a rybníků, Viktorie Truhlářová prodávala přebytky z domácnosti – vejce, mléko, máslo a zeleninu a Karl Langer zase selata¹³⁵. Branišovičtí mohli zajít i do obchodu s cukrovinkami, který krátce provozoval Johann Trimmel. Zajímavý byl případ Franze Ruise, který si v pokročilém věku osmašedesáti let obstaral koncesi na námezdní výmlat obilí.¹³⁶

Sondy do každodenního života

Další zajímavou sondou do každodenního života německého obyvatelstva jsou tehdejší rodinné domy. Jejich strohý ale poměrně výstižný popis se zachoval v materiálech o poválečných konfiskacích a díky tomu, že těchto dokumentů se zachovalo větší množství, dává to nejen možnost poznat, ale i porovnat vybavení a velikost domů starších a novějších. Počet domů v Branišovicích a Vinohrádkách a jejich vývoj byl následující:

1890: 142 domů¹³⁷

1900: 147 domů¹³⁸

1910: 153 domů¹³⁹

1921: 155 domů – 76 domů v Branišovicích, 79 domů ve Vinohrádkách¹⁴⁰

1931: 164 domů¹⁴¹

1945: 179 domů – 88 domů v Branišovicích a 91 domů ve Vinohrádkách (počítáno před květnem 1945)¹⁴²

¹³⁵ SOkA Břeclav se sídlem v Mikulově, fond A1, Okresní úřad Mikulov, Živnostenský rejstřík Branišovice 1925 – 1938, karton 23, sig. 23.

¹³⁶ Tamtéž.

¹³⁷ *Frainspitz-Weinberg* [online] Südmähren, Frainspitz-Weinberg. Dostupné z: <https://www.suedmaehren.eu/places/frainspitz-weinberg/> [cit. 13. 11. 2019].

¹³⁸ Tamtéž.

¹³⁹ *Frainspitz-Weinberg* [online] Südmähren, Frainspitz-Weinberg. Dostupné z: <https://www.suedmaehren.eu/places/frainspitz-weinberg/> [cit. 13. 11. 2019].

¹⁴⁰ SOkA Břeclav se sídlem v Mikulově, fond A1, Okresní úřad Mikulov NAD1, Sčítání lidu 1921 Branišovice-Vinohrad.

¹⁴¹ *Frainspitz-Weinberg* [online] Südmähren, Frainspitz-Weinberg. Dostupné z: <https://www.suedmaehren.eu/places/frainspitz-weinberg/> [cit. 13. 11. 2019].

¹⁴² SOkA Znojmo, fond Bra/II. Výstavba válkou poškozených objektů 1946 – 1949, karton 8, inv. č. 71,

Z této jednoduché statistiky vyplývá, že největší stavební aktivita v obci probíhala v letech 1931 – 1945, to však zčásti způsobuje i fakt, že tento interval je patnáctiletý, zatímco všechny ostatní pouze desetileté. V letech 1921 – 1945 však přibýlo v obou částech 24 domů, z toho 12 v Branišovicích a 12 ve Vinohrádkách.

Typický rodinný dům¹⁴³ v Branišovicích vypadal následovně: měl jednu kuchyni a jeden až dva pokoje, podle velikosti domu. Ve všech místnostech byla prkenná podlaha, teplotu obstarávala kachlová kamna, na nichž se i vařilo – elektřina byla vedena v trubkách. Toalety byly nesplachovací. Dům byl osazen náplňovými dveřmi s obyčejnými zámky a dvojitými okny otevíranými dovnitř i ven.¹⁴⁴ Tyto domy získaly povolení k obývání v prvním desetiletí 20. století.

Domy postavené ve dvacátých a třicátých letech se od starších mnoho nelišily.¹⁴⁵ Měly opět jednu kuchyni a jeden pokoj (zastavěná plocha činila obvykle asi 43 metrů čtverečních) s prkennou podlahou a kachlovými nebo železnými kamny. Elektřina byla i nadále vedena v trubkách, domy však už měly ve všech místnostech zásuvky. Záchod zůstal nesplachovací. Dveře byly náplňové s obyčejnými zámky a okna dvojitá otevíraná dovnitř i ven. Tyto domy byly obývány od začátku třicátých let.¹⁴⁶

Jak vidno, bydlení branišovických Němců bylo poměrně konzistentní a starší a novější zástavba se od sebe příliš nelišily, novější domy byly pouze lépe vybavené v souvislosti s technologickým pokrokem. Součástí větších domů byly stáje a stodoly.

Sociální skladba byla také pestřejší než u české menšiny, kterou téměř monotónně tvořili zemědělstí dělníci na statku. Mezi branišovickými Němci převažovali sedláci a zemědělci se svými rodinami. Mnoho z nich při této práci ještě provozovalo živnost – například hostinský Schmidt. I mezi Němci se samozřejmě našli zemědělstí dělníci a čeledíni. Vzhledem k naprostému nedostatku pramenů, z nichž by bylo možno rekonstruovat a interpretovat běžný život branišovických Němců, nelze si o jejich životě, zvycích nebo slavnostech v rámci obce udělat podrobnější představu. Ojedinelé prameny této povahy mohou proto posloužit pouze k ilustračním účelům. Příkladem může být oslava 150 let od založení osady Vinohrádky, která proběhla v roce 1933. Proběhla 4. a 5. června, přičemž prvního dne se uskutečnil průvod s pochodněmi a druhý den proběhla slavnost před nově postaveným pomníkem padlých

¹⁴³ Pro vzorek byly použity informace o domech v Branišovicích č. 46, 69 a Vinohrádkách č. 78, patřící do starší zástavby (před rokem 1921)

¹⁴⁴ SOkA Znojmo, fond Bra/II. Osídlování národní správa 1946 – 1949, karton 5, inv. č. 48.

¹⁴⁵ Druhý vzorek tvoří domy v Branišovicích č. 84 a Vinohrádkách č. 88.

¹⁴⁶ SOkA Znojmo, fond Bra/II. Osídlování národní správa 1946 – 1949, karton 5, inv. č. 48.

v první světové válce a společnost se přesunula k Langerově hospodě, kde byla taneční zábava. Akci pomáhala zorganizovat okresní pobočka Svazu Němců z Pohořelic.¹⁴⁷ Kolik lidí se slavností účastnilo, není z dochovaného zápisu zjevné.

Život farní obce v Branišovicích

Důležitou částí života místního obyvatelstva v tehdejší době byla křesťanská víra. Podle všech sčítání lidu se drtivá většina obyvatelstva v Branišovicích vždy hlásila k římsko-katolickému náboženství, v obci žilo minimum židů a téměř žádní protestanti. Jejich počet stoupl po vzniku československé republiky přihlášením některých Čechů k církvi československé bratrské. Tuto skutečnost reflektovala například česká škola, když v roce 1933 poprvé zavedla vyučování tohoto náboženství¹⁴⁸. Vyučovali ho faráři z Miroslavi a posléze branišovický vikář Zlatohlávek.¹⁴⁹ Počet dětí s tímto vyznáním v letech 1929 (kdy údaj začal být školní kronikou sledován) až 1938 však nebyl vysoký a kolísal mezi dvěma až pěti žáky, což představovalo pětinu až čtvrtinu celé třídy. Na německé škole nebyla žádná podobná tendence pozorována, tam se učilo pouze římsko-katolické náboženství, kterému vyučoval farář, stejně jako na české škole.

O počtu katolických farníků a aktivních věřících si lze udělat obrázek z návštěvnosti velikonoční svaté zpovědi, která se konala každý rok. V letech 1928 – 1937 navštívilo tuto zpověď nejméně 532 lidí (v roce 1930) a nejvíce 623 (v roce 1933)¹⁵⁰, přičemž průměrná návštěvnost byla 585 věřících.

V období sledovaném touto prací působilo v branišovické farnosti celkem pět farářů, či administrátorů – Franz Jiráček, Karel Zábranský, Alois Porč, Adalbert Ginzinger a Josef Hudec. Pozornost bude v této kapitole věnována prvním třem, zbylí dva jsou předmětem zájmu čtvrté, respektive páté kapitoly.

Franz Jiráček působil ze všech vyjmenovaných farářů v Branišovicích nejdéle. Přidělen sem byl v roce 1904. Mezi lety 1868 až 1904 se na branišovické farnosti vystříдалo sedm farářů a deset kaplanů.¹⁵¹ Franz Jiráček se narodil 3. prosince 1873 v Žatci u Jihlavy jako František

¹⁴⁷ Farní úřad Olbramovice, Pamětní kniha farního úřadu v Branišovicích, Tomus II, Annalen der Pfarrgemeinde, s. 150.

¹⁴⁸ Obecní úřad Branišovice, Kronika české školy obecné v Branišovicích, Školní rok 1933/1934. (nefol.)

¹⁴⁹ Tamtéž, Školní rok 1936/1937. (nefol.)

¹⁵⁰ Farní úřad Olbramovice, Pamětní kniha farního úřadu v Branišovicích, Tomus II. Annalen der Seelsorge, s. 94-95.

¹⁵¹ KRATOCHVÍL, Augustin: *Vlastivěda moravská. Pohořelský okres*. Brno 1913, s. 94.

Xaver Jiráček.¹⁵² Na kněze byl vysvěcen v roce 1896. Mimo svých pracovních povinností se věnoval i překladu a vlastní spisovatelské činnosti, napsal například dvoudílnou Přírodopisnou čítanku¹⁵³. S jeho působením v Branišovicích je spojen nebývalý rozkvět kostela, v roce 1905 nechal Jiráček osadit věž hodinami, kostel dostal nová votivní okna, byla přistavěna kaple a obstaral novou křtitelnicí. Místo dřevěného plotu nechal vysadit stovky stromů a keřů kolem kostela.¹⁵⁴ Franz Jiráček zemřel náhle, na začátku ledna 1918 v pouhých čtyřiačtyřiceti letech. Je jediným farářem, který byl pohřben na branišovickém hřbitově.

Novým farářem se stal Karel Zábranský, pocházející z Osíčka na Olomoucku. Narodil se 25. ledna 1884.¹⁵⁵ O jeho působení na branišovické farnosti je známo málo, v roce 1924 začal například učit náboženství na české škole¹⁵⁶. V té době se však už blížil konec jeho působení v obci. V roce 1926 byl podle informace české školní kroniky přeložen do Lažánek u Tišnova¹⁵⁷. U jeho zápisu v matriční knize jest poznámka, že zemřel 17. října 1940 v Krumvíři u Brna a že byl také pohřben na tamějším hřbitově. Autor práce vykonal návštěvu tohoto místa, našel hrob jisté rodiny Zábranské, nikoliv však hrob samotného faráře, nemůže tedy zmíněný matriční zápis potvrdit.

Na Zábranského místo přichází další český farář Alois Porč. Jeho působení je zajímavě spojeno s předchozím farářem Zábranským, protože Porčovým předchozím přechodným působištěm byly právě Lažánky¹⁵⁸, oba faráři si tedy „vyměnili“ místa svých působišť. Také o jeho působení je málo známo, jako jediný je však zachycen na místní fotografii, a sice na skupinovém snímku české třídy, společně s prozatímním řídícím učitelem Janem Plaisnerem.¹⁵⁹ Alois Porč působil v obci dlouhodobě, téměř třináct let, tedy podobně dlouho jako Franz Jiráček a na své místo rezignoval až vlivem událostí roku 1939¹⁶⁰.

¹⁵² MZA Brno, fond matrik E 67, sig. 7053, Matriční kniha narozených v letech 1860 – 1895 ve farnosti Urbanov folio 14. [online] Dostupné z: <http://actapublica.eu/matriky/brno/prohlizec/8564/?strana=195> [cit. 13. 11. 2019].

¹⁵³ KRATOCHVÍL, Augustin: *Vlastivěda moravská. Pohořelský okres*. Brno 1913, s. 94.

¹⁵⁴ WALLECZEK, Raimund: *Die Fraispitzer Kirche*. Der Südmährer 66, 2014, s. 203.

¹⁵⁵ ODEHNALOVÁ, Vendula: *Rekonstrukce farní kroniky Římskokatolické farnosti Lažánky u Brna – 19. a 20. století*. Magisterská diplomová práce PdF MU Brno. 2015, s. 21.

¹⁵⁶ Obecní úřad Branišovice, *Kronika české školy obecné v Branišovicích, Školní rok 1924/1925*. (nefol.)

¹⁵⁷ Tamtéž, *Školní rok 1926/1927*. (nefol.)

¹⁵⁸ ODEHNALOVÁ, Vendula: *Rekonstrukce farní kroniky Římskokatolické farnosti Lažánky u Brna – 19. a 20. století*. Magisterská diplomová práce PdF MU. Brno 2015, s. 20-21.

¹⁵⁹ Obecní úřad Branišovice, *Kronika české školy obecné v Branišovicích, Školní rok 1928/1929*. (nefol.)

¹⁶⁰ Farní úřad Olbramovice, *Pamětní kniha farního úřadu v Branišovicích, Tomus II, Annalen der Pfarrkirche*, s. 18.

Důležitými událostmi církevního roku byly zejména výše zmiňované velikonoční svaté zpovědi a také májové pobožnosti, které byly podle zápisů ve farní kronice vždy hojně navštěvované. V letech 1932 – 1937 se v kostele odehrály také tři zlaté svatby.¹⁶¹ Všechny zápisy jsou bohužel strohé a chudé na podrobnosti a nelze je dále interpretovat.

Německo-české vztahy v Branišovicích

Jednou z klíčových otázek dějin první československé republiky je vztah mezi německým a českým etnikem v předvečer závěrečného zúčtování mezi těmito dvěma národy. Tehdy se tomuto ožehavému tématu věnoval například Emanuel Rádl, který ve své knize poměrně přesně vystihl charakter soužití Čechů a Němců: „*Obě národnosti žijí vedle sebe, každá svým vlastním životem jazykovým, kulturním i hospodářským; nepronikají se tedy jako politické strany nebo jako církve. Jak v Praze, tak ve venkovských městech žije společnost česká i německá zcela odděleně, jednotlivci se tu a tam scházejí, německé divadlo je tu a tam navštěvováno Čechy a české Němci; spisovatelé a vědci se sejdou ad hoc, politikové jednají ovšem spolu v parlamentě, ale jinak žijí obě národnosti odloučeně jak život soukromý, tak veřejný.*“¹⁶² Dodává, že tomu takto bylo pravděpodobně i v dobách dřívějších a uvádí podobné příklady z ciziny (ze Švýcarska a Kanady).

¹⁶¹ Farní úřad Olbramovice, Pamětní kniha farního úřadu v Branišovicích, Tomus II, Annalen der Seelsorge, s. 93-94.

¹⁶² RÁDL, Emanuel: *Boj Čechů s Němci*. Praha 1993, s. 213-214.

Rádlova teze o tom, že Češi a Němci žijí „vedle sebe“, nikoliv „spolu“ se v moderní době výrazně vynořila v souvislosti s národovotným procesem na obou stranách. Národnostní rozdělení se stalo těžko překonatelnou bariérou – na nacionálním základě vznikají politické strany, tisk, spolky a sdružení. Oba národy na sebe brzy začaly narážet a vzájemný antagonismus předurčoval jejich konání, většinou buď expanzivní na úkor druhého, nebo naopak defenzivní bránění vlastní pozice. V dobách Rakouska-Uherska, kdy byli Němci v Předlitavsku „státním“ národem, měli nad Čechy v mnoha ohledech výhodu, se vznikem československého státu se ale karta obrátila a Němci často čelili opatřením podle kritiků (například samotného Rádla) až diskriminačního charakteru.

V tématu česko-německých vztahů je však namístě upozornit ještě na jeden podstatný fakt – odlišný byl život ve městech, kde se pod roušku anonymity schovalo vybíjení oken příslušníkům druhého národa, vzájemné strkanice a rvačky. Na vesnicích, kde se lidé velmi dobře znali, by něco takového bylo těžko proveditelné s ohledem na každodenní život. Přesto mnohé typické znaky nastíněné Rádlem pro městský život lze pozorovat i na vesnicích.

Zkoumání vývoje česko-německých vztahů znamená používat zejména prameny osobní povahy, korespondence, deníky a podobně. Něco takového je na vesnicích dost vzácné a ještě vzácnější je mít k dispozici prameny z „obou stran“. Přesto se i z pramenů jiných dá rekonstruovat alespoň přibližný obraz německo-českých vztahů v Branišovicích.

V první kapitole byly v pasáži o zřízení české školy zmiňovány konflikty mezi menšináři a statkářem Juliem Lukschem. A také to, že se nejednalo o ojedinělý fenomén, ale o opakování dřívějších situací z okolních obcí. K tomu je nutno dodat, že zřízení české školy v jinak německé obci bylo výrazným prosazením této menšiny, která najednou začala být daleko více vidět, třebaže její škola sídlila v pronajatých a nevhodných prostorách. To mnozí němečtí vlastenci nebo národovci pochopitelně sledovali s nevolí a proto se mohli uchýlit například k tomu, že svým zaměstnancům zakazovali posílat děti do české školy. Také bylo popsáno martyrium, které si prožili menšináři při snaze zařídit si vlastní školku a jak jim statkář Luksch nečekaným obratem zmařil plány a zabránil tak vstoupit do německé školy.

Národnostní konflikt, který v poválečné době protiněmeckých nálad rozmazávali čeští pisatelé a kronikáři, se odehrál roku 1924, kdy měl velkostatek Kinský přejít do českého nájmu (přesněji řečeno se jednalo o pronájem prostor cukrovarnickému záводу Hodonín z impéria Viktora Stoupala): *„Když se však ukazovala jistota, že přejde do českého nájmu, byl zahájen proti českým lidem bezohledný boj. Čeští dělníci byli vypovídáni z práce a vyhazováni z bytů,*

*aby nenabyli v obci domovského práva a česká škola pozbyla dorostu. Zvláště křiklavý byl případ dělníka Lauba, který byl vykázán z deputátního bytu a byl nucen s rodinou a třemi malými dětmi přespávat za studených podzimních nocí po polích, stozích a kůlnách, ač v obci bylo dostatek bytů. O tomto případě psaly svého času všechny brněnské deníky.*¹⁶³ Citovaná pasáž sice pochází z poválečné školní kroniky, nejedná se však o původní zápis, ale o citaci (nedohledané) dobové knihy. Tento úryvek je dodnes kopírován do dalších prací o Branišovicích, proto je na místě pokusit se jej zkorigovat.

Jak vypadal „bezohledný boj“ proti Čechům není nikde specifikováno, těžko si proto představit, jak probíhal, zvláště když se v některých vydáních objevuje doplnění, že se později poměry uklidnily. K propouštění českých dělníků a vykazování z bytů skutečně v té době docházelo, ale ve zcela jiné souvislosti. Již zmiňovaný statkář Julius Luksch chtěl tímto zabránit některým českým dělníkům, aby v obci získali domovské právo. Před Mimořádným lidovým soudem to potvrdil jak dělník František Tomeček, tak výše zmiňovaný František Laub: *„Když jsem měl po desetiletém pobytu v obci Branišovicích obdržeti domovského práva, propustil mě Luksch ze zaměstnání a zároveň mě vypověděl i z bytu. Když jsem se vystěhování z bytu bránil, dal mě Luksch vystěhovati soudně. Ježto jsem nemohl jako Čech v obci Branišovice, kde byli sami Němci jiného bytu získati, byl jsem nucen bydleti v přírodě, v boudě ve vinohradu od jara až do podzimu.*¹⁶⁴ Spojení nájmu na Kinského velkostatku s vykazováním českých dělníků je tedy chybné.¹⁶⁵

Zmínka o české škole, která „*pozbyla dorostu*“ je minimálně diskutabilní. Počet žáků se v inkriminovaných letech (1924 – 1926) skutečně lehce snížil (z 26 v roce 1923/24 na 19 v roce 1924/25) a na těchto hodnotách zůstával až do přelomu dvacátých a třicátých let, kdy opět překročil dvacítku. V inkriminovaných letech sice nelze sledovat, kolik dětí bylo do školy přijato a kolik odešlo, protože školu dokončily, v pozdějších letech však zůstává počet žáků víceméně konstantní a ovlivňuje ho pouze příchod malých dětí a odchod odrostlých, žádné jiné vnější zásahy. V roce 1925/26 například oproti minulému roku ubyl jeden žák a podle zápisů v kronice ten rok čtyři děti přibily, to znamená, že pět jich školu dokončilo.

Česko-německý život v Branišovicích však nebyl ryze antagonistický. Obě komunity se scházely při některých školních slavnostech české školy: například na oslavách 28. října

¹⁶³ SOkA Znojmo, fond BRA/ZDŠ, Základní škola Branišovice, Kronika školy 1945 – 1979, sig. K-I-644, Školní rok 1945/1946. (nefol.)

¹⁶⁴ MZA Brno, fond C 141, Mimořádný lidový soud v Brně, karton 177, sign. Lsp 886/46.

¹⁶⁵ Ne všechny české poválečné publikace uvádějí tuto nesprávnou kauzalitu – pravý důvod vykazování dělníků z bytů, tedy proto, aby v obci nenabyli domovského práva, uvádí ve své práci například František Růžička.

v roce 1927, které učitel Kratochvíl zaznamenal: „*Obyvatelstva i německého sešlo se hodně přes sto osob, takže zakončení slavnosti hymnami, zpívanými celým shromážděním působilo mohutně.*“¹⁶⁶ Podobný scénář se opakoval i v roce 1933. Češi a Němci se také společně zúčastňovali vítání prezidenta Masaryka, ať už v roce 1924 nebo 1928.

Největší zaznamenanou společnou akcí obou komunit byl lampiónový průvod 7. března 1935 k příležitosti narozenin prezidenta Masaryka. Průvod vyšel o půl deváté večer od české školy na Staré hospodě po hlavní cestě směrem k hospodě Franze Schmida, kde čekali Němci s hudbou. Společný průvod pak prošel celou vesnicí až k pomníku padlých v první světové válce u kostela, kde se odbývaly slavnostní proslovy. Za Čechy mluvil učitel Kratochvíl a za Němce statkář Luksch. Následovalo ještě společné zazpívání české hymny. Druhého dne se konala slavnostní bohoslužba a také zasedání zastupitelstva, ze které byl odeslán prezidentovi blahopřejný telegram.¹⁶⁷

Tato událost je pozoruhodná jednak proto, že neměla obdobu v minulosti ani budoucnosti, ale také proto, že k ní došlo v předvečer parlamentních voleb 1935, kdy v obci zvítězí Henleinova SdP. A v neposlední řadě také tím, že řečníkem na této akci za německou komunitu byl statkář Luksch, jehož vztah k Čechům byl zatím líčen jako ryze záporný.

Obě komunity k sobě však byly otevřené i jiným způsobem: vzhledem k německé majoritě šlo zejména o náklonnost Němců vůči menšinářům. Němečtí živnostníci (hostinský Schmid a obchodník Walleczek) nabízeli menšinářům své místnosti pro mateřskou školku, první jmenovaný také nechával Čechy ve svém hostinci hrát divadlo. Mimo představení zmiňovaného v první kapitole u něj Češi odehráli své vůbec první divadlo – v roce 1924 předvedly děti hru Františka Kňourka *Štědrý večer po pěti letech*.¹⁶⁸ České škole pomáhali i další živnostníci – stolař Jakob Czerny v roce 1925 opravil školní lavice¹⁶⁹ a krejčí Johann Gusel v roce 1926 ušil dětem obleky.¹⁷⁰

Německé rodiny také pomohly českým učitelům. Když byl v roce 1929 přestavěn byt správce školy na mateřskou školu, odstěhoval se učitel Kratochvíl i se svou ženou do nájmu k německé rodině Hoffmanově, u nichž žil až do roku 1938 a podobně bydlela i učitelka mateřské školy Františka Šťávová.

¹⁶⁶ Obecní úřad Branišovice, Kronika české školy obecné v Branišovicích, Školní rok 1927/1928. (nefol.)

¹⁶⁷ Tamtéž, Školní rok 1934/1935. (nefol.)

¹⁶⁸ Obecní úřad Branišovice, Kronika české školy obecné v Branišovicích, Školní rok 1924/1925. (nefol.)

¹⁶⁹ Tamtéž, Školní rok 1925/1926. (nefol.)

¹⁷⁰ Tamtéž, Školní rok 1926/1927. (nefol.)

Třebaže společných kontaktů mezi branišovickým Němci a Čechy nebylo mnoho, a potvrdil se trend, že obě komunity žily vedle sebe nikoli spolu, nelze se zároveň ztotožnit s dřívějšími tezemi, že jejich vztah byl špatný a založený pouze na zlých zkušenostech. Docházelo sice k propouštění českých dělníků ze zaměstnání i bytu z nacionálních důvodů, výzkum ale dokázal, že se jednalo o akci jednoho národně vyhraněného hospodáře, který byl zainteresován i v komplikacích kolem zřízení české školky. Jinak spolu Češi a Němci byli schopni vycházet, potkávali se na některých akcích a němečtí živnostníci často menšinářům vycházeli vstříc. Závěrem lze citovat manželku učitele Kratochvíla: „*V Branišovicích se žilo krásně, lidé byli moc milí. Zničil to až Henlein...*“

Shrnutí

Život Branišovických Němců byl mnohem pestřejší a rozmanitější než život menšinářů. Z dostupných pramenů vyplývá, že poněmčování v této obci probíhalo v 19. století a plně dotvořena bylo už v jeho poslední třetině. Jedním z průvodních znaků tohoto poněmčení byla zdejší obecná škola, na níž se v této době již vyučovalo německy. Dlouholetým učitelem byl Rudolf Doležel učící dvacet let (1907 – 1926), po něm se řídicí učitelé často střídali, v letech 1927 – 1938 se změna na tomto postu odehrála celkem šestkrát. Jedinou další osobou, která na škole déle působila, byla učitelka Juliette Bednařiková, která v obci žila (a učila) až do vysídlení po druhé světové válce. Poslední řídicí učitel Rudolf Wiesner nastoupil až v listopadu 1938, jako vyhovující novým politickým poměrům v Branišovicích.

Německá škola byla dvoutřídní, třetí učebna byla prázdná, zřejmě kvůli úbytku žáků v důsledku zřízení české školy. Jelikož se dodnes z inventáře německé školy nic nezachovalo, nedá se její život interpretovat tak jako v případě školy české. Kontakty mezi oběma školami byly velmi slabé až žádné a omezovaly se takřka výhradně na reklamace a přestup žáků z jedné školy do druhé, ať už vlivem špatného prospěchu nebo nátlaku. V uprázdněné třídě měla být v roce 1928 zřízena německá mateřská škola.

Německý spolkový život byl opět výrazně bohatší než ten český. Jedním z nejstarších (nejstarším doloženým) byl spolek dobrovolných hasičů, jenž vznikl už v roce 1889, a z roku 1903 jsou známy jeho stanovy. Jeho dlouholetým velitelem byl statkář Julius Luksch. Dalšími starými spolky byl Kulturverband založený roku 1921 a Turnverein. Tělocvičný spolek existoval mezi lety 1920 – 1926, kdy zanikl. K jeho obnovení došlo v roce 1933, spolek se však brzy politicky zkompromitoval napojením svých vedoucích na Sudetoněmeckou stranu. Ještě o dva roky později vznikla pobočka Svaz Němců v Branišovicích, u níž lze na základě provedené analýzy také předpokládat napojení na SdP. V obci existovalo také zemědělské

sdružení, v němž se scházeli největší branišovičtí sedláci – členy byl starosta Schachl i statkář Luksch.

O fungování jednotlivých spolků je známo velmi málo, ve fondech příslušného archivu se dochovaly pouze výroční zprávy udávající jména funkcionářů, počet členů a někdy také jejich jmenný seznam. Některé spolky jako Turnverein a hasiči měli užší členskou základnu (do třiceti členů), jiné, jako Kulturní svaz nebo Svaz Němců, měli až sedmdesát členů.

Branišovice měly také poměrně pestrou a hustou síť živnostníků a řemeslníků, kteří byli většinou německé národnosti (čeští řemeslníci působili v rámci velkostatku). Obci to zajišťovalo poměrně vysokou míru soběstačnosti. Centrem společenského života byly dva velké hostince, jeden v Branišovicích (vlastněný a provozovaný Franzem Schmidtem) a druhý ve Vinohrádkách (vlastněný a provozovaný Johannem Langerem). V Branišovicích pod kostelem stál další menší „židovský“ hostinec a obchod Arnolda Morawce.

Vedle tohoto obchodu mohli Branišovičtí nakupovat ještě u Cyrila Walleczka, Ignaze Blaschka (Vinohrádky) nebo krátce u Martina Roblitschky. Vyjma posledního měly všechny obchody dlouhou tradici a fungovaly už od začátku 20. století nebo ještě předtím. V obci působilo několik kovářů a podkovářů, ševci, krejčí i švadleny specializující se na dámské a dětské šaty. Vedle toho existovaly i méně obvyklé živnosti jako čištění struh, námezdní výmlat obilí nebo obchod s cukrovinkami.

Snaha o rekonstrukci a interpretaci života německých obyvatel v Branišovicích je z dostupných pramenů velmi obtížná a představu si lze udělat jen z několika sond. Například z bydlení. Průměrný rodinný dům byl menší, většinou měl jednu kuchyni a jeden až dva pokoje, prkennou podlahu, kachlová kamna, dvojitá okna a jednoduché dveře. Tato vybavenost se neměnila ani u novějších domů postavených ve třicátých letech, rozdíl byl jen v jednotlivostech, například v zavedení elektrických zásuvek.

Život branišovické farnosti určovali ve sledovaném období tři faráři – nejdéle působil Franz Jiráček (1904-1918), který vedle církevních povinností psal a překládal a zasloužil se o rozvoj kostela i jeho okolí. Po jeho náhlé smrti nastoupil Karel Zábranský, který v Branišovicích zůstal do roku 1926, kdy ho nahrazuje Alois Porč. Počet aktivních farníků v Branišovicích se pohyboval okolo šesti set, což je více než 80% obyvatelstva. Hlavními a nejvíce navštěvovanými církevními událostmi byla velikonoční svatá zpověď a májové pobožnosti.

Německo-české soužití bylo poměrně umírněné. Obě komunity však žily víceméně odděleně, měly málo společných akcí (vyjma velkého lampionového průvodu v roce 1935). Jejich vztahy byly zatíženy několika konflikty s nacionálním podtextem, které byly v pozdějších letech mylně interpretovány. Provedená analýza dokázala, že důvodem nebyla kolektivní

německá pomsta, ale nacionalismus jednoho, byť vysoce postaveného, německého statkáře, který vykazoval své dělníky z bytů a ze zaměstnání, aby nenabýli v obci domovského práva. Další bádání naopak odhalilo pozitivní vztahy mezi menšináři a německými živnostníky, kteří se Čechům snažili vyjít různými způsoby vstříc – nechávali je hrát divadlo ve svém hostinci, nabízeli jim prostory pro školku, pomáhali české škole nebo u sebe ubytovávali učitele a učitelky. Branišovičtí Němci také navštěvovali české školní slavnosti. Proto lze německo-české vztahy v Branišovicích označit jako korektní.

3. Politický život v meziválečných Branišovicích

Komunální politika je nezbytnou součástí života i v těch nejmenších vesnicích. V minulosti byla daleko více spojena s běžným lidským životem, vznikaly stranické organizace nejrůznějších typů, od odborových, přes mládežnické po stranický tisk. Strany si chtěly své voliče co nejpevněji zavázat a „pojistit“. Výzkum politického života je tedy pro poznání dějin obce klíčový, zvláště v kontextu s událostmi třicátých a čtyřicátých let 20. století.

Politickou mapu určitého regionu lze zevrubně načrtnout i bez hlubšího výzkumu konkrétního místa. Svou roli hraje zejména zeměpisná poloha, charakter krajiny, demografické složení a dříve také národnostní skladba obyvatelstva. Branišovice leží v nejsevernější části bývalé Německé jižní Moravy, byla (a stále je) to obec zaměřená výrazně zemědělsky bez průmyslových podniků. Ve výrazné většině tam žilo německé obyvatelstvo. Vzhledem k těmto faktorům lze v regionu očekávat silný vliv „venkovských“ religiózních stran jako Svazu zemědělců (BdL) nebo Německé křesťanskosociální strany lidové (DCV).

Nástin předchozího politického vývoje

Politický život se v rakouské monarchii rodí na počátku šedesátých let 19. století v souvislosti s pádem takzvaného Bachova absolutismu. Do první světové války vznikla a zanikla spousta politických stran nejrůznějšího charakteru. Typickým prvkem stran vznikajících v českých zemích byl jejich nacionální základ, což prozrazují už názvy prvních stran jako Národní strana nebo Deutschliberale Partei.¹⁷¹ Tato charakteristika se stala určující po celou dobu politického soupeření do začátku Světové války.

Práci zabývající se tématem geneze politického života přímo v regionu Německé jižní Moravy napsal a v roce 2010 vydal Martin Markel. Jeho výzkum se detailně zaměřoval hlavně na Znojensko a jeho okolí, tedy příhraniční oblasti, severnějším regionům se dostalo menší pozornosti. Vzhledem k tomu, že pro oblast Moravskokrumlovska a Pohořelicka (ani samotných Branišovic) nebyl podobně důkladný průzkum dosud proveden, nelze toto období vztáhnout k pozdějšímu vývoji. Díky práci doktora Markela je přesto možné načrtnout alespoň přibližný obraz politiky v této obci.

Počátky politického soupeření se na Moravě odehrávaly na základě nacionálním, ale také ideologickém, konkrétně německých liberálů ze strany Deutschliberale Partei a českých konzervativců sdružených v Národní straně, v níž si dlouhá léta udržovala vliv i katolická

¹⁷¹ MALÍŘ, Jiří – MAREK, Pavel a kol.: *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861 – 2004. I. díl: období 1861 – 1918.* Brno 2005, s. 19.

církev. Obdobná situace panovala i na Znojemsku.¹⁷² Mimoto šlo také o ideový spor mezi centralisty, hájící systém správy rozsáhlé říše a federalisty požadující rozparcelování moci ve prospěch jednotlivých zemí.¹⁷³ Z německého tábora se postupně vyděluje také konzervativní a klerikální proud. V polovině sedmdesátých let patřily Branišovice společně s dalšími obcemi na Moravskokrumlovsku do tábora pokrokářského liberalismu ústaváků.¹⁷⁴

Významnou změnou v regionu byly volby v roce 1879 v Pohořelicích. Tehdy se k moci poprvé dostává německá reprezentace, díky níž začíná v jinak většinově etnicky českých Pohořelicích převládat německá kultura. Vzhledem k vratkému postavení němectví se pak pohořelická reprezentace snažila o to, aby se město stalo centrem německého okresu. První nezdařený pokus proběhl hned roku 1880.¹⁷⁵ Pohořelský okres byl nakonec skutečně ustaven, ale až na počátku 20. století, nicméně výše zmíněné události zcela jistě sehrály roli při dovršení poněmčení tohoto regionu, tedy i Branišovic.

Na konci osmdesátých let se objevuje nový vlivný politický proud záhy podpořený encyklikou *Rerum novarum* papeže Lva XIII. – křesťanský socialismus, původně vídeňský měšťanský směr, záhy však expandující hlavně na venkov. Z Rakouska se rozšířil na jih Moravy a uchytil se zejména v tradicionalističtějších vesnicích¹⁷⁶. Význam jen dotvářely časté návštěvy lídra křesťanských sociálů Karla Luegera. Typickými znaky této strany byla orientace na nižší vrstvy, antisemitský tón a kritika liberálního uspořádání. Vznik této strany znamenal posílení klerikálního tábora. Křesťansko-sociální směr získal v Branišovicích podporu a tato obec se stala jeho „baštou“.¹⁷⁷

Pro okolí Branišovic měly jistě významný vliv i doplňující volby do moravského zemského sněmu v roce 1894, kdy umírá dosavadní poslanec Beigel a liberálové místo něj nasadili loděnického nacionálně orientovaného rolníka Josefa Luksche, který následně ve volbách zvítězil.¹⁷⁸ Luksch byl zvolen opakovaně a v Moravském zemském sněmu zasedal až do roku 1918. Od roku 1901 byl taktéž poslancem Říšské rady. Vznik československé republiky jeho kariéru nepřerušil, Luksch se stal senátorem a tento úřad zastával až do roku 1935. Takto dlouhá a úspěšná kariéra demonstruje Lukschovu oblíbenost a vážnost, již se v rodném kraji

¹⁷² viz MARKEL, Martin: *Svoboda a demokracie v regionu rakouského impéria. Politika jihomoravských Němců v letech 1848 – 1919*. Brno 2010, s. 65.

¹⁷³ Tamtéž, s. 67.

¹⁷⁴ Tamtéž, s. 90.

¹⁷⁵ Tamtéž, s. 77.

¹⁷⁶ Tamtéž, s. 113.

¹⁷⁷ Tamtéž, s. 190.

¹⁷⁸ Tamtéž, s. 125.

těšil a je tedy záhodno se domnívat, že jeho vliv se projevil i v Branišovicích, vzdálených od Loděnic asi deset kilometrů.

Stranické spektrum v Branišovicích bylo za první republiky poměrně pestré, vystřídalo a obměnilo se tam celkem sedm politických stran, přičemž v obecních volbách roku 1931 mohli místní voliči vybírat rovnou z pěti různých subjektů. Z národnostního hlediska byla situace jasná – šest z těchto stran bylo německých a jedna česká. Tento fakt se stal určujícím pro politický chod obce po celá dvacátá a třicátá léta.

Německá křesťansko-sociální strana lidová (DCV)

Jak již bylo řečeno, na jižní Moravě získali křesťanští sociálové v 19. století velmi silné postavení, které se jim podařilo udržet i po změně státního režimu. DCV navazovala na tradice původní rakouské strany a poměrně záhy se jí podařilo vyvázat se z vlivu vídeňské centrály, schválit stranický program a začít budovat organizační síť. Speciálně silné zastoupení měla ve Slezsku a na jižní Moravě, zejména v okolí Znojma a Opavska, tradičně vysoce religiózních a konzervativnějších oblastech.¹⁷⁹ Strana se řadila mezi aktivistické, tedy spolupracující na fungování československého státu, v celostátním měřítku však nepatřila k nejvlivnějším. Zaniká rozpuštěním v Sudetoněmecké straně v roce 1938.

Křesťanský socialismus měl v Branišovicích silnou pozici, to již bylo řečeno. Počátky této strany v samotné obci nebyly dosud probádány, není proto známo datum, kdy a kým byla pobočka strany v obci ustanovena. Jediným vodítkem může být existence křesťansko-sociálního spolku doloženého roku 1913¹⁸⁰. Z této skutečnosti lze nicméně dovodit fakt, že křesťansko-sociální proud měl v Branišovicích svou tradici a vzhledem k pozdějším výsledkům voleb to nebyla tradice bezvýznamná.

Dlouholetým lídrem této strany byl válečný veterán a rolník Friedrich Grob z Vinohrádek. Ve Vinohrádkách se také soustředila většina kandidátů a členů této strany, jak ukazují dochované kandidátní listiny z obecních voleb 1927 a 1931:

1927

1. Friedrich Grob, zemědělec, Vinohrádky č. 34
2. Johann Egert, zemědělec, Vinohrádky č. 23
3. Johann Blaschek, zemědělec, Vinohrádky č. 80
4. Johann Duda, domkář, Branišovice č. 40

¹⁷⁹ MALÍŘ, Jiří – MAREK, Pavel a kol.: *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861 – 2004. I. díl: období 1861 – 1918*. Brno 2005, s. 877.

¹⁸⁰ KRATOCHVÍL, Augustin: *Vlastivěda moravská. Pohořelský okres*. Brno 1913, s. 96.

5. Johann Walleczek, zemědělec, Vinohrádky č. 25
6. Josef Bendl, zemědělec, Vinohrádky č. 9
7. Georg Straka, kovářský mistr, Vinohrádky č. 60
8. Franz Langer, majitel malého domu, Vinohrádky č. 67
9. Stephan Walleczek, zemědělec, Branišovice č. 35
10. Paul Luksch, zemědělec, Branišovice č. 10

1931

1. Friedrich Grob, Vinohrádky č. 34
2. Johann Duda, Branišovice č. 4
3. Johann Egert, Vinohrádky č. 23
4. Jakob Havliczek, Vinohrádky č. 17
5. Johann Blaschek, Vinohrádky č. 80
6. Andreas Schachel, Vinohrádky č. 15
7. Franz Gallina, Vinohrádky č. 54
8. Paul Luksch, Branišovice č. 10
9. Franz Stiska, Vinohrádky č. 59¹⁸¹

Srovnání obou kandidátek ukazuje stabilní pětici kandidátů – Friedricha Groba, Johanna Egerta, Johanna Blaschka, Johanna Dudy a Paula Luksche s tím, že se většinou jedná o rolníky.

Svaz zemědělců (BdL) a Německá živnostenská strana (GWP)

V celozemském měřítku se jednalo o dvě samostatné strany, v Branišovicích však byla jejich existence určitou dobu propojena. Svaz zemědělců navazoval na fungování německé agrární strany, stavovského uskupení z počátku 20. století. Strana se v Čechách ustavuje velmi brzy, již roku 1918, o něco později i na Moravě. Celostátní působnosti Svaz dosáhl v lednu 1920. Strana se také řadila mezi aktivistické a podílela se na vládách v Československé republice. Ve svém programu se hlásila k republikánské formě státu, podporovala německé požadavky na sebeurčení a stavěla se za pozemkovou reformu.¹⁸²

Německá živnostenská strana byla, jak název napovídá, stranou zejména středostavovských vrstev, ustavená v listopadu 1919 v Teplicích, na Moravě již v březnu téhož roku. Obě organizace se spojily roku 1920 v Liberci. Strana nenavazovala na předchozí činnost z dob rakousko-uherské monarchie, musela si proto teprve budovat svou organizační strukturu,

¹⁸¹ SOkA Břeclav se sídlem v Mikulově, fond A1, Okresní úřad Mikulov, Obecní volby Branišovice, karton 171 sig. 191.

¹⁸² MALÍŘ, Jiří – MAREK, Pavel a kol.: *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861 – 2004. I. díl: období 1861 – 1918*. Brno 2005, s. 881-882.

¹⁸² Tamtéž, s. 876.

čemuž se věnovala v první polovině dvacátých let.¹⁸³ Vzhledem k tomu, že strana byla malá, se slabou strukturou a tiskem, spojovala se s jinými stranami, především úzce kooperovala se Svazem zemědělců,¹⁸⁴ což byl i případ Branišovic. Obě strany zanikly v roce 1938.

Také počátky těchto nejsou písemně doloženy, první zmínky o nich se objevují až v souvislosti s obecními volbami v roce 1927. V těchto volbách vystupovali její kandidáti společně pod jménem Německá hospodářská strana (Deutsche Wirtschaft Partei), důvody tohoto spojení, ale známy nejsou – mohlo se jednat o pragmatické spojení, nebo dlouhodobější spolupráci, neboť BdL ani GWP ještě nebyly v Branišovicích plně ustaveny. Není také známo, zda tato koalice kandidovala i v předcházejících obecních volbách. Společná kandidátka hospodářů vypadala následovně:

1927

1. Franz Glotz, zemědělec, Branišovice č. 42
2. Johann Schachl, zemědělec, Vinohrádky č. 7
3. Julius Luksch, zemědělec, Branišovice č. 65
4. Jakob Czerny, stolařský mistr, Vinohrádky č. 10
5. Johann Denk, krejčovský mistr, Branišovice č. 53
6. Anton Gusel, zemědělec, Vinohrádky č. 39
7. Franz Schmid, zemědělec, Branišovice č. 11
8. Franz Blaschek, zemědělec, Vinohrádky č. 8
9. Mathäus Kopeczek, zemědělec, Branišovice č. 40
10. Jakob Havlíček, zemědělec, Vinohrádky č. 17
11. Wenzel Hoffman, ševcovský mistr, Branišovice č. 64
12. Franz Schrutka, zemědělec, Vinohrádky č. 18
13. Cyrill Klein, zemědělec, Branišovice č. 20
14. Philipp Siegmeth, zemědělec, Branišovice č. 66¹⁸⁵

Z rozsáhlé kandidátky je zjevné, že strana měla v obci velmi silnou pozici a věřila ve vysoké procento ve volbách – v řadách této kandidátky se nacházely přední branišovické osobnosti jako úřadující starosta Johann Schachl, dva budoucí starostové nebo bohatý statkář Julius Luksch. Co do povolání i této straně dominovali zemědělci, živnostníci jsou zastoupeni skromně, dva z nich však dlí na předních pozicích kandidátky, kde bylo velmi pravděpodobné jejich zvolení vzhledem k rozložení sil v zastupitelstvu.

¹⁸³ MALÍŘ, Jiří – MAREK, Pavel a kol.: *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861 – 2004. I. díl: období 1861 – 1918*. Brno 2005, s. 875.

¹⁸⁴ Tamtéž, s. 876.

¹⁸⁵ SOkA Břeclav se sídlem v Mikulově, fond A1, Okresní úřad Mikulov, Obecní volby Branišovice, karton 171 sig. 191.

Po čtyřech letech se koalice rozdělila na již plně ustavený Svaz zemědělců a Německou živnostenskou stranu a na jejich kandidátkách se objevila tato jména:

Svaz zemědělců

1. Matheus Kopeczek, rolník Branišovice, č. 40
2. Johann Schachel, rolník Vinohrádky, č. 7
3. Franz Glotz, rolník Branišovice, č. 42
4. Franz Blaschek, rolník Vinohrádky, č. 8
5. Cyrill Klein, rolník Branišovice, č. 20
6. Heinrich Wenzel, rolník Vinohrádky, č. 29
7. Paul Glotz, rolník Branišovice, č. 7
8. Alois Blaschek, rolník Vinohrádky, č. 16
9. Rudolf Klein, rolník, Branišovice, č. 17
10. Franz Lang, rolník, Vinohrádky, č. 5
11. Julius Luksch, rolník, Branišovice, č. 65
12. Eduard Hatzl, rolník, Branišovice, č. 21¹⁸⁶

Německá živnostenská strana

1. Jakob Czerny, stolařský mistr, Vinohrádky, č. 10
2. Johann Denk, ševcovský mistr, Branišovice, č. 53
3. Cyrill Walleczek, obchodník, Branišovice, č. 9
4. Ignaz Blaschek, obchodník, Vinohrádky, č. 42¹⁸⁷

Rozdělení na první pohled nebylo rovnoměrné, většina bývalých hospodářů kandidovala za BdL, na jejíž kandidátce došlo k úplné homogenizaci z hlediska povolání – všichni kandidáti byli rolníci. Zajímavostí je velký ústup vlivného statkáře Luksche až na zadní místo kandidátky, odkud nemohl obhájit zastupitelské křeslo.

Živnostníci postavili skromnou kandidátku o pouhých čtyřech jménech, z čehož lze vyčíst míru jejich podpory v zemědělsky zaměřené vesnici i šanci proniknout do zastupitelstva. Lídry zůstali stolař Czerny a švec Denk, k nimž se připojili dva majitelé obchodů, kteří na předchozí kandidátce Hospodářské strany chyběli.

Německá sociálně-demokratická strana dělnická (DSDAP)

Vzhledem k tomu, že v obci existovaly za první republiky hned dva velké statky zaměstnávající zemědělské dělníky, logická byla i existence německé sociálně demokratické strany.

¹⁸⁶ SOkA Břeclav se sídlem v Mikulově, fond A1, Okresní úřad Mikulov, Obecní volby Branišovice, karton 171 sig. 191.

¹⁸⁷ Tamtéž.

I tato strana navazovala na své (dlouholeté) předválečné působení – v atmosféře radikalizující se sociální situace po ukončení války také zažívala mohutný příliv členů a stala se dominantní německou stranou československé republiky a drtivě vyhrála obecní volby roku 1919.¹⁸⁸ Strana zpočátku kladla požadavky neslučitelné s jejím angažmá v československé vládě, k obratu došlo až na konci dvacátých let, vládní angažmá však z dlouhodobého hlediska stranu spíše poškodilo.

Výhodou strany byla její propracovaná organizační struktura a zavedenost v politickém systému. Strana se v třicátých letech začala vymezovat také proti sílícímu nacistickému hnutí v Německu a jako jedna z mála odolala nástupu Sudetoněmecké strany a zůstala věrná Československé republice, mnozí její čelní představitelé byli za války perzekuováni.¹⁸⁹ O angažmá v Branišovicích před rokem 1927 opět písemné zprávy chybí.

Charakter strany určoval i zastoupení na jejich kandidátkách – převládají dělníci a domkáři, logicky se obracející na podobně založené voliče v Branišovicích. V tomto ohledu byli jejich největším soupeřem křesťanští sociálové. Obě kandidátky vedl domkář Johann Roth:

1927

1. Johann Roth, trafikant, Branišovice č. 68
2. Albert Luksch, domkář, Branišovice č. 25
3. Mathias Köhler, domkář, Vinohrádky č. 44
4. Paul Rabl, dělník, Vinohrádky č. 71
5. Josef Gabriel, domkář, Vinohrádky č. 24
6. Johann Gallina, kolářský pomocník, Vinohrádky č. 45
7. Martin Weigert, dělník, Vinohrádky č. 70
8. Franz Maresch, dělník, Vinohrádky č. 37
9. Ignaz Luksch, dělník
10. Jakob Gallina, dělník, Vinohrádky č. 6

1931

1. Johann Roth, domkář, Branišovice, č. 79
2. Johann Gabriel, domkář, Vinohrádky č. 3
3. Josef Walleczek, dělník, Branišovice č. 23
4. Josef Gabriel, domkář, Branišovice č. 24
5. Martin Weigert, dělník, Branišovice č. 70
6. Paul Rabl, dělník, Branišovice č. 71
7. Albert Luksch, domkář, Branišovice č. 25
8. Rudolf Schidlo, dělník, Branišovice č. 45

¹⁸⁸ MALÍŘ, Jiří – MAREK, Pavel a kol.: *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004. I. díl: období 1861-1918*. Brno 2005, s. 863.

¹⁸⁹ Tamtéž, s. 868-869.

Zajímavostí je výrazná obměna kandidátů do voleb 1931, kde zůstala stejná pouze tři jména, zbytek byl vystřídán a nadto se počet kandidátů nepatrně snížil, což může signalizovat jednak pokles vlivu této strany a také jakousi snahu o reformu. Strana patřila, vzhledem k charakteru obce k slabším subjektům a její podpora byla na úrovni české menšinářské strany.

Česká menšina (ČM)

Jediná česká strana v meziválečných Branišovicích se od předchozích lišila nejen jiným nacionálním základem. Byla to zároveň jediná strana, jež nebyla „místní pobočkou“ velké parlamentní strany. Není však pravdou, že by čeští menšináři byli zcela bez podpory. Jejich komunita měla velmi blízko k české agrární straně, což dokládají jednak výsledky parlamentních voleb, a jednak také znovuoustavená Odborová jednota zemědělských a lesních zaměstnanců v roce 1935, jež byla „složkou republikánské strany“¹⁹⁰ V letech 1935 – 1937 přispívala agrární strana českým dětem na vánoční nadílku v rámci akce Venkov československým dětem.¹⁹¹ Menšináři samotní byli v téže straně často organizováni.¹⁹²

Ani u České menšiny není známo datum jejího vzniku. Jak již bylo nastíněno v první kapitole, české voličstvo se skládalo z nejchudší a nejméně vzdělané vrstvy obyvatelstva, většina z nich byli zemědělství dělníci na některém z velkostatků. Tomu odpovídala i skladba jejich kandidátky, byť na první místa byli umísťováni Češi s určitým vlivem v obci, jako byl například již dříve zmíněný poštovník Josef Matoušek nebo správce Kinského velkostatku Ladislav Pucek. Česká menšina byla také jedinou stranou, jež se ve volbách objevuje kontinuálně od roku 1927 do roku 1938. Její kandidátky vypadaly následovně:

1927

1. Josef Matoušek, přednosta poštovního úřadu, Branišovice č. 68
2. Hynek Mareš, zemědělský dělník, Branišovice č. 71
3. Jan Kment, hospodářský dozorce, Branišovice č. 3
4. Martin Pavka, deputátník, Branišovice č. 70
5. Josef Brázda, deputátník, Branišovice č. 71
6. František Vaňura, zemědělský dělník, Branišovice č. 73
7. František Novák, deputátník, Branišovice č. 1
8. Ing. Ladislav Pucek, úředník velkostatku, Branišovice č. 1

¹⁹⁰ SOkA Břeclav se sídlem v Mikulově, fond A1, Okresní úřad Mikulov, Místní organizace odborové Jednoty zemědělských a lesních zaměstnanců Branišovice, karton 217, sig. 194.

¹⁹¹ Obecní úřad Branišovice, Kronika české školy obecné v Branišovicích, Školní roky 1934 – 1938. (nefol.)

¹⁹² Tamtéž, Školní rok 1934/1935. (nefol.)

1931

1. Josef Matoušek, poštovník, Branišovice č. 68
2. František Kašpárek, kovář, Branišovice č. 59
3. František Mareš, kovář, Branišovice č. 71
4. Josef Ptáček, deputátník, Branišovice č. 1
5. František Novák, dělník, Branišovice č. 71
6. Jan Straka, kočí, Branišovice č. 71
7. Josef Brázda, deputátník, Branišovice, č. 71
8. Hynek Mareš, zemědělský dělník, Branišovice č. 71

Kandidátka této strany byla ve sledovaném období poměrně stabilní, co se jmen týče. Z hlediska profese dominovali dělníci, kandidátku však podporovali i hospodářští dozorcí nebo účetní na statech. Na kandidátce z roku 1931 se také vyskytuje stejná adresa většiny kandidátů a to z jednoduchého důvodu – dům č. 71 byl dvoupatrový pavlačový dům, v němž velkostatek Rudolfa Kinského ubytovával své zaměstnance.¹⁹³ Nacházel se (dodnes stojí) ve dvoře za dříve zmíněnou Starou hospodou, v níž sídlila česká škola a školka. Obě budovy patřily hraběti Kinskému.

Česká menšina byla specifická ještě v jednom ohledu – vzhledem k národnostním poměrům v Branišovicích měla jen malou možnost voličské expanze, její limity byly totožné s počtem obyvatel hlásící se k české národnosti. Německé strany byly omezovány především na základě svého programu. Tento fakt určoval jejich politiku a do jisté míry i determinoval složení patnáctičlenného obecního zastupitelstva.

Branišovické zastupitelstvo meziválečné éry

V době první československé republiky se celkem pětkrát konaly volby do obecních zastupitelstev – v letech 1919, 1923, 1927, 1931 a 1938. První z nich byly dokonce vůbec první volby, které se v Československu uskutečnily. Následovaly volby v pravidelném čtyřletém cyklu až do roku 1931, kdy se kvůli politické a hospodářské nestabilitě volby odkládaly až do předvečera mnichovské krize, do jara 1938. O prvních volbách z roku 1919 se z Branišovic nezachovaly písemné prameny.

Na následné volby roku 1923 sice přímé prameny také neodkazují, zevrubnou představu lze však získat z pramenů pozdějších. Kronika české školy z roku 1945 uvádí, že v těchto volbách byl do zastupitelstva poprvé zvolen Čech a to 41 hlasy.¹⁹⁴ O koho se jednalo, kronika

¹⁹³ SOkA Znojmo, fond BRA/II. Seznam starých a nových čísel popisných Branišovice, karton 6, inv. č. 50.

¹⁹⁴ SOkA Znojmo, fond BRA/ZDŠ, Základní škola Branišovice, Kronika školy 1945 – 1979, sig. K-I-644, Školní rok 1945/1946. (nefol.)

nespecifikuje, o jméně se tedy lze pouze dohadovat. Starostou se stal rolník z Vinohrádek Johann Schachl¹⁹⁵, kandidující buď za Svaz zemědělců, nebo za Hospodářskou stranu. V takto zvoleném zastupitelstvu tedy drželi Němci drtivou většinu čtrnácti křesel, zatímco na Čechy zbylo jediné. Oficiální prameny k volbám se dochovaly až k roku 1927, kdy je možné poprvé analyzovat jejich výsledky.

Do voleb nastoupily čtyři strany – favoritem jednoznačně byla Hospodářská strana s největší čtrnáctičlennou kandidátkou rolníků a živnostníků, jež měla ve svých řadách i dosavadního starostu Schachla nebo statkáře Luksche. Nejbližším soupeřem byli křesťanští sociálové. Poslední německou stranou byla sociální demokracie, české zájmy zastupovala Česká menšina. Volby, jež se konaly v obecní kanceláři (místnosti,¹⁹⁶ která za dva roky rozvíří debatu po umístění české mateřské školy) dopadly následovně:

1. Německá hospodářská strana – 200 hlasů (6 mandátů)
2. Německá křesťansko-sociální strana lidová – 127 hlasů (4 mandáty)
3. Německá sociálně-demokratická strana dělnická – 90 hlasů (3 mandáty)
4. Česká menšina – 66 hlasů (2 mandáty)

Díky zisku více než třetiny křesel v zastupitelstvu se hospodáři stali jednoznačnými vítězi voleb a na obec vyslali téměř polovinu svých kandidátů v čele s Johannem Schachelem, který byl následně opět zvolen starostou a to na první schůzi 12. listopadu toho roku. Zajímavostí této volby byl fakt, že pouze v tomto jediném případě bylo ve volbě odevzdáno všech patnáct hlasů. O titul starosty usiloval i křesťanský sociál Johann Egert, dostal však pouze pět hlasů, zatímco Schachl byl jednoznačně potvrzen hlasy deseti.¹⁹⁷

Za hospodáři se s výrazným odstupem umístili křesťanští sociálové se čtyřmi mandáty a zbylá tři křesla obsadili sociální demokraté. Posílila také česká menšina, která získala o mandát navíc, oproti minulým volbám jí přibýlo pětadvacet hlasů.

Menšináři ale kromě mandátu v zastupitelstvu získali také post radního a to konkrétně pro poštmistra Josefa Matouška, který kandidátku vedl. Obecní rada čítala celkem pět členů – starostu, jeho náměstka (místostarostu) a tři členy obecní rady. Zbylá dvě místa v obecní radě

¹⁹⁵ Johann Schachl byl v roce 1935 prověřován jako potenciální kandidát na starostu obce a při této příležitosti se v příslušném dokumentu četnické stanice v Loděnicích objevuje informace, že Schachl zastával před volbami v roce 1931 po devět let úřad starostenský.

SOKA Břeclav se sídlem v Mikulově. Okresní úřad Mikulov, Obecní volby Branišovice sig. 191, karton 171.

¹⁹⁶ SOKA Břeclav se sídlem v Mikulově, fond A1, Okresní úřad Mikulov, Obecní volby Branišovice, karton 171, sig. 191.

¹⁹⁷ Tamtéž.

obsadil Friedrich Grob, lídr křesťanských sociálů a Johann Roth ze sociální demokracie. Díky této dohodě byly v obecní radě zastoupeny všechny čtyři politické strany.

Hospodáři potvrdili svou převahu zastupitelstvu tím, že vedle úřadu starosty se jim podařilo získat i post náměstka, který připadl Franzi Glotzovi, vedoucímu jejich kandidátky.¹⁹⁸ Křesťanští sociálové v této volbě neuspěli, ačkoli (nebo možná právě proto, že) měli hned dva kandidáty – Friedricha Groba a Johanna Egerta.

Zastupitelstvo Branišovic v letech 1927 – 1931 vypadalo tedy následovně:

Starosta: Johann Schachl (DWP)

Náměstek: Franz Glotz (DWP)

Obecní rada: Friedrich Grob (DCV)

Johann Roth (DSDAP)

Josef Matoušek (ČM)

Zastupitelé: Julius Luksch (DWP)

Jakob Czerny (DWP)

Johann Denk (DWP)

Anton Gusel (DWP)

Johann Egert (DCV)

Johann Blaschek (DCV)

Johann Duda (DCV)

Albert Luksch (DSDAP)

Mathias Köhler (DSDAP)

Hynek Mareš (ČM)

Při tomto zastupitelstvu byl rovněž zřízen i školský výbor, jež měl na starosti provoz německé obecné školy, jeho předsedou se stal Julius Luksch, místopředsedou Franz Glotz, mezi dalšími čtyřmi členy se objevila i jména tehdejších německých učitelů Johanna Bayera a Juliette Bednaříkové.

JOHANN SCHACHL se narodil 24. září 1873 ve Vinohrádkách¹⁹⁹ do rolnické rodiny, jeho otec Mathias byl čtvrtlánikem, matka Thekla dcerou půllánika. Byl druhým dítětem (nejstarším a jediným synem, který se dožil dospělosti) a měl tři sestry, jednu starší a dvě mladší. Zřejmě i proto prožil většinu svého života

¹⁹⁸ SOkA Břeclav se sídlem v Mikulově, fond A1, Okresní úřad Mikulov, Obecní volby Branišovice, karton 171, sig. 191.

¹⁹⁹ MZA Brno, fond matrik E 67, sig. 13455, Matriční kniha narozených v letech 1842 – 1873 ve farnosti Branišovice folio 276. [online] Dostupné z: <http://actapublica.eu/matriky/brno/prohlizec/1103/?strana=141>. [cit. 13. 11. 2019].

v rodném domě č. 7 ve Vinohrádkách (dnes již nestojí)²⁰⁰ a převzal otcovo hospodářství. Vystudoval pouze obecnou školu v Branišovicích, další praktické vzdělání získával samostudiem.²⁰¹ Oženil se v roce 1899 s Theresií Losertovou ze sousedních Šumic.²⁰²

Starostou byl poprvé zvolen v obecních volbách roku 1923 a svůj mandát obhájil i o čtyři roky později, třebaže nebyl jedničkou kandidátky. V roce 1931 se stal znovu zastupitelem, za starostou ho však už nezvolili. Když v roce 1936 nastaly neshody po odstoupení stávajícího starosty, byl znovu vybrán a zvolen do tohoto úřadu, v němž dořídil obec do nadcházejících voleb v roce 1938. Poté se z politiky stáhnul. Vždy kandidoval za rolnické strany, ať už to byla Hospodářská strana nebo Svaz zemědělců. Jak bylo v té době v Branišovicích zvykem, úřadoval doma, kde měl pro tyto účely zřízenou kancelář.²⁰³

Mimo starostenského úřadu řídil Schachl také záložnu Raiffeisenku a spravoval pokladnu obce, v roce 1930 byl sčítacím komisařem pro sčítání lidu v rodných Vinohrádkách.²⁰⁴ Byl také členem místního rolnického sdružení, v němž rovněž držel spolkovou kasu.²⁰⁵

Po druhé světové válce byl květnu 1946 v pokročilém věku třiasedmdesáti let vysídlen z Československa.²⁰⁶ Podle dobových pramenů šlo o člověka schopného, svědomitého a oblíbeného (na rozdíl od svých nástupů ovládal dobře češtinu), o čemž svědčí i fakt, že byl třikrát zvolen starostou a tento úřad zastával jedenáct let.

Výsledek následných voleb v roce 1931 už dopředu determinoval rozpad Hospodářské strany na Svaz zemědělců a Německou živnostenskou stranu – ztráta to byla hlavně pro živnostníky, kteří v roce 1931 kandidovali s pouhými čtyřmi jmény a bez silné podpory dominujících rolníků neměli ve většinově zemědělské obci příliš velkou šanci. Svaz zemědělců mohl naopak i bez živnostníků doufat v opětovné vítězství ve volbách. Znovu posílit mohli i Češi, jichž sčítání lidu v předchozím roce sečetlo dosud nejvíc v historii – 190.

²⁰⁰ SOkA Znojmo, fond Bra/II. Seznam starých a nových čísel popisných Branišovice, karton 6, inv. č. 50.

²⁰¹ SOkA Břeclav se sídlem v Mikulově, fond A1, Okresní úřad Mikulov, Obecní volby Branišovice, sig. 191, karton 171.

²⁰² MZA Brno, fond matrik E 67, sig. 13461, Matriční kniha oddaných v letech 1888 – 1915 ve farnosti Branišovice folio 12. [online] Dostupné z: <http://actapublica.eu/matriky/brno/prohlizec/901/?strana=32>. [cit. 13. 11. 2019].

²⁰³ SOkA Břeclav se sídlem v Mikulově, fond A1, Okresní úřad Mikulov, Obecní volby Branišovice, sig. 191, karton 171.

²⁰⁴ Obecní úřad Branišovice, Kronika české školy obecné v Branišovicích, Školní rok 1930/1931. (nefol.)

²⁰⁵ SOkA Břeclav se sídlem v Mikulově, fond A1, Okresní úřad Mikulov, Landwirtschaft Ortsverein Frainspitz-Weinberg, karton 217, sig. 194.

²⁰⁶ SOkA Břeclav se sídlem v Mikulově, fond A2, ONV Mikulov, Odsun německých státních příslušníků (TransportVII), karton 294, sig. 533.

Volby se konaly v neděli 27. září 1931 standardně od osmi hodin ráno do poledne. Volilo se v místnosti německé obecné školy před čtyřčlennou volební komisí, v níž byly vyjma živnostníků zastoupeny všechny strany.²⁰⁷ Výsledky byly následovné:

1. Svaz zemědělců – 159 hlasů (5 mandátů)
2. Německá křesťansko-sociální strana lidová – 158 hlasů (5 mandátů)
3. Německá sociálně-demokratická strana dělnická – 72 hlasů (2 mandáty)
4. Česká menšina – 70 hlasů (2 mandáty)
5. Německá živnostenská strana – 34 hlasů (1 mandát)

Voleb se účastnilo 493 (z celkových 552) občanů oprávněných volit a 10 hlasů bylo neplatných.²⁰⁸ Oproti minulým volbám byl výsledek daleko těsnější, křesťanské sociály a agrárníky dělil jediný hlas, přičemž ztráty druhé jmenované strany se vesměs shodovaly se ziskem samostatných živnostníků. Jediný, kdo oproti minulým volbám zásadně posílil, byli křesťanští sociálové, kteří přebrali voliče sociálním demokratům, kteří se z devadesáti hlasů propadli na sedmdesát. Menšináři zaznamenali jen zanedbatelný zisk několika nových hlasů.

I přesto se rozložení v zastupitelstvu zásadně nezměnilo, pouze se vyrovnal poměr mezi dvěma nejsilnějšími stranami. Česká menšina udržela své dva zástupce, zatímco sociální demokracie pozbyla jednoho mandátu právě na úkor křesťanských sociálů. Poslední místo připadlo živnostníkům. První schůze nových zastupitelů se konala 6. listopadu a čekala je volba nového starosty a obecní rady. Organizace se ujal nejstarší z přítomných, dosavadní starosta Johann Schachl. Starostu (na rozdíl od ostatních funkcí) mohlo volit celé zastupitelstvo a ve volbě jednoznačně zvítězil lídr agrárníků Mathias Kopeczek. Získal osm hlasů z deseti odevzdaných, ke křeslu starosty mu stačilo šest.

Křesťanští sociálové následně vznesli nárok na křeslo prvního náměstka a trochu překvapivě i na náměstka druhého. Podle tehdejších norem, se druhý náměstek volil pouze ve větších zastupitelstvech majících více než 24 křesel nebo pokud o to požádá strana, jež ve volbách získala alespoň čtvrtinu mandátů, což DCV v Branišovicích splňovala.²⁰⁹ Křesťanští sociálové ve volbě vybrali za náměstka svého lídra Friedricha Groba, zvoleného všemi pět hlasy, jimiž tato strana disponovala. Volba druhého náměstka nakonec neproběhla.

²⁰⁷ SOkA Břeclav se sídlem v Mikulově, fond A1, Okresní úřad Mikulov, Obecní volby Branišovice, karton 171, sig. 191.

²⁰⁸ Obecní úřad Branišovice, Kronika české školy obecné v Branišovicích, Školní rok 1931/1932. (nefol.)

²⁰⁹ SOkA Břeclav se sídlem v Mikulově, fond A1, Okresní úřad Mikulov, Obecní volby Branišovice, karton 171, sig. 191.

Podle výsledků voleb náleželo právo na členy obecní rady agrárikům, menšinářům a sociálním demokratům. DSDAP a ČM tímto postem znovu pověřily své dřívější radní Rotha a Matouška, zatímco ve Svazu zemědělců se rozhodli pro dosavadního starostu Schachla. Výsledné zastupitelstvo tedy vypadalo takto:

Starosta: Mathias Kopeczek (BdL)

Náměstek: Friedrich Grob (DCV)

Obecní rada: Johann Schachl (BdL)

Johann Roth (DSDAP)

Josef Matoušek (ČM)

Zastupitelé: Franz Glotz (BdL)

Franz Blaschek (BdL)

Cyrill Klein (BdL)

Johann Duda (DCV)

Johann Egert (DCV)

Johann Blaschek (DCV)

Johann Havliczek (DCV)

Johann Gabriel (DSDAP)

František Kašpárek (ČM)

Jakob Czerny (DWP)

V novém zastupitelstvu se sice obměnila třetina mandátů a objevilo se pět nových tváří, ale mocenské uspořádání, lze-li tento termín použít pro komunální úroveň politiky, zůstalo stejné a zakonzervovalo dříve nastavený poměr sil. Lze z toho vyvodit fakt o poměrně stabilní politické situaci v Branišovicích, již zatím zásadně nenarušil ani průběh světové hospodářské krize. Jejich reflexi z dochovaných pramenů bohužel nelze provést, pouze kronika české školy hovoří při zmínce o Národní letecké sbírce o „*velmi těžké nynější nezaměstnanosti a malém výdělku všech našich lidí*“²¹⁰.

Vznik a expanze fašistické politiky v Branišovicích

Světová hospodářská krize, jejíž důsledky ve střední Evropě naplno udeřily právě na začátku třicátých let, byla jedním z průvodních jevů nastupujícího nacistického režimu v sousedním Německu a obecně radikalizace politické scény i obyvatelstva. V Československu existovala

²¹⁰ Obecní úřad Branišovice, Kronika české školy obecné v Branišovicích, Školní rok 1933/1934. (nefol.)

německá nacionálně socialistická dělnická strana (DNSAP) už od roku 1919, její dosavadní vliv na politiku byl ale zanedbatelný. Aktivita vzrostla po vítězství Hitlerovy nacistické strany ve volbách na podzim 1930 a v průběhu třicátých let se jí podařilo získat voličskou podporu mladou generaci frustrovanou tíživými sociálními důsledky hospodářské krize.²¹¹ Její negativistická politika a protistátní činnost vyvrcholily v letech 1932 – 1933, kdy byla nejprve prokázána spojitost mezi stranou a obviněnými v procesu brněnského Volkssportu a posléze i mezi stranou a vraždou antifašistického emigranta Theodora Lessinga v srpnu 1933. Československá vláda na to reagovala zákazem strany vycházejícím ze zákona na ochranu republiky. DNSAP však byla rozpuštěna už o měsíc dříve. Kromě ní, tento zákon ukončil činnost i další, menší, negativistické Německé nacionální strany (DNP).²¹²

Pověřené úřady reagovaly na tento akt dalšími opatřeními – v roce 1933 vyzvali příslušné četnické stanice, aby provedly na obecních úřadech německých obcí kontrolu, zda v nich nepracují nebo nemají vliv příslušníci obou zakázaných stran. Do Branišovic přijeli četníci na začátku prosince 1933 a podle jejich hlášení: „z členů obecního zastupitelstva obce Branišovice Vinohrádky a jejich náhradníků, v přiložených kandidátních listinách uvedených, nebyl nikdo organizován ve straně německých národních socialistů nebo německo národní a také nebylo zde zjištěno, že by někdo z nich tyto strany účinně podporoval nebo její podvrtné cíle schvaloval.“²¹³ Četníci neodhalili žádného člena těchto dvou stran ani při kontrole finanční komise, do níž byli členové dílem jmenováni a dílem voleni, jejich pátrání ale nebylo čistě negativní. Upozornili na osobu Franze Langer z Vinohrádek, obecního sekretáře vyřizujícího korespondenci. Langer byl dříve předsedu místní pobočky DSNAP. Četníci u něj provedli domovní prohlídku, při níž našli stranické oběžníky nebo knihy vůdců strany. Hlášení dodává, že „Langer, když zpozoroval nebezpečnou situaci strany, vzdal se předsednictví, vzhledem na jeho veřejné postavení, přesto však tajně pracoval dále, což bylo dokázáno nalezenými oběžníky při domovní prohlídce“. Langer zůstal navzdory těmto zjištěním zaměstnancem obecního úřadu (ve své funkci obecního sekretáře je uváděn ještě v roce 1935)²¹⁴.

Zmíněná epizoda ukazuje jinak obtížně sledovatelný fenomén působení negativistických stran v Branišovicích. Ilustruje, že pozdější vzestup henleinovců nebyl způsoben pouhou řetězovou

²¹¹ MALÍŘ, Jiří – MAREK, Pavel a kol.: *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861 – 2004. I. díl: období 1861 – 1918*. Brno 2005, s. 871.

²¹² Tamtéž, s. 871-875.

²¹³ SOkA Břeclav se sídlem v Mikulově, fond A1, Okresní úřad Mikulov, Obecní volby Branišovice, karton 171, sig. 191

²¹⁴ Tamtéž.

reakcí velkých událostí, ale že měl k dispozici starší podhoubí, z něhož mohl růst. Vyšetřování však například neodhalilo seznam (nebo alespoň počet) členů, který byl buď obezřetně zničen, nebo ho Langer vůbec nevedl. Tento opatrný přístup se později přenesl i na fungování Sudetoněmecké strany. Samotný Franz Langer byl díky svému smýšlení a činnosti v obci známou figurou. Vzpomínky na něj přetrvaly i po roce 1945 a poválečná školní kronika jej líčí jako „*starého nacistu*“²¹⁵.

Zmíněné skutečnosti byly však zatím spíše prologem následujících událostí, jejichž vývoj začal akcelerovat po vzniku nejprve Sudetoněmecké vlastenecké fronty (SHF) později přetransformované do Sudetoněmecké strany (SdP).

Sudetoněmecké vlastenecká fronta vznikla v roce 1933 a zpočátku mělo jít o hnutí, v němž budou koncentrovány všechny sudetoněmecké politické spolky (což je podobný cíl, o nějž se před svým zákazem pokoušeli i němečtí nacionálové). Před zákazem dvou výše jmenovaných stran jejich vůdci přemýšleli nad budoucností nacionálněsocialistického hnutí a jako jednu z možností uvažovali o širěji koncipovaném subjektu vedenému (alespoň navenek) novými lidmi.²¹⁶ Novou tvář se stal představitel sudetoněmeckého turnerského hnutí Konrád Henlein, vybraný právě nacionálními socialisty, kteří rovněž ustavili základy politického programu SHF, do nějž zakomponovali mnoho vlastních myšlenek. Henlein však brzy nacionální socialisty odstavil a obklopil se členy spřáteleného elitářského spolku Kameradschaftsbund propagujícího nedemokratické učení vídeňského profesora Othmara Spanna.²¹⁷

Program SHF a posléze SdP nebyl nikdy ucelený, spíše se jednalo o souhrn takticky podmíněných požadavků měnících se podle aktuální situace. Jejich hlavní snaha, překonat politické stranicví a vytvořit jednolitý sudetoněmecký celek jako prostředek prosazení německých zájmů byl sice na jedné straně vágní, na straně druhé však atraktivní pro mnohé voliče zklamané politickým vývojem i činností aktivistických stran.

Strana se nejprve přihlásila k demokratickému Československu, později se však pod stále větším vlivem nacistického Berlína stávala spíše nástrojem k rozbití tohoto státu, což se projevilo například při uveřejnění takzvaného karlovarského programu, jehož splnění by de facto znamenalo konec stávající formy československého státu.²¹⁸

²¹⁵ SOkA Znojmo, fond BRA/ZDŠ, Základní škola Branišovice, Kronika školy 1945 – 1979, sig. K-I-644, Školní rok 1945/1946. (nefol.)

²¹⁶ MALÍŘ, Jiri – MAREK, Pavel a kol.: *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861 – 2004. I. díl: období 1861 – 1918*. Brno 2005, s. 893.

²¹⁷ Tamtéž, s. 894.

²¹⁸ Tamtéž, s. 895.

Stranu lze dle její členské základny označit jako středostavovskou, sdružovala obchodníky, malopodnikatele, ale i dělníky a studenty, naopak slabé postavení měla mezi venkovany, kteří dlouho zůstávali pod vlivem agrárníků a křesťanských sociálů. V jejich řadách skončili turneři, zklamaní voliči aktivistických stran i bývalí nacionálové nebo nacionální socialisté.²¹⁹ Z pohledu této práce je zajímavá a důležitá právě podpora různých sdružení a spolků. Jelikož Henlein pocházel z turnerského prostředí, jedním z pilířů jeho nové strany byly právě tyto spolky, které SHF ovládla ještě před parlamentními volbami v roce 1935. Jejich dalšími významnými spojenci byl rovněž Svaz Němců v ČSR nebo Německý kulturní svaz.²²⁰ Všechny tři organizace fungovaly i v Branišovicích, proto jednou z otázek této kapitoly bude i to, jak jejich představitelé pomáhali nebo se podíleli na ustavení a působení Sudetoněmecké strany v obci.

Prvním signálem demonstrujícím sílu SdP a její mohutný nástup na politickou scénu, byly parlamentní volby v roce 1935. Strana tehdy vyhrála nejen mezi německými stranami, ale i ve srovnání s českými (byť od českých agrárníků ji nedělilo ani procento hlasů). Na stranu, která vznikla před dvěma lety, to byl nevídaný úspěch, který významně překreslil politickou mapu tehdejšího Československa. Také v Branišovicích se většina německých voličů přiklonila k Sudetoněmecké straně. Dokládá to unikátní zápis výsledků v české školní kronice, jediné parlamentní volby, jejichž výsledek byl detailně zaznamenán²²¹.

²¹⁹ Tamtéž, s. 899-900.

²²⁰ Tamtéž, s. 901

²²¹ Tento lístek byl do kroniky vložen, výsledky však byly zapsány i v samotné kronice, konkrétně v zápise za školní rok 1934/1935.

1935

Obec = **BRANIŠOVICE**

Soudní okres *Pohořelice.*

Číslo	Název	Počet hlasů	
		Poslan. sněmovna	Senát
1	republikánská strana	72	57
2	čsl. sociální demokracie	6	5
3	čsl. národní socialisté	8	10
4	komunisté	4	2
5	čsl. strana lidová	3	2
6	něm. sociální demokraté	15	14
8	Bund der Landwirte	49	51
9	něm. kř. sociálové — Volkspartei	134	114
10	živnostníci	2	.
11	něm. kř. sociálové — Landespartei	17	13
12	Sudetendeutsche Partei	178	149
13	obec fašistická	6	6
14	nár. sjednocení — úředníci	.	.
16	nár. sjednocení — Kramář	1	1

Počet platných hlasů 424
Počet neplatných hlasů 6
Počet zapsaných voličů 483 + 1

Pro interpretaci těchto výsledků je žádoucí podívat se na preference voličů v předchozích parlamentních volbách v roce 1929. Výsledky se zachovaly v *Historickém místopisu Moravy a Slezska*²²² a shrnuje je následující tabulka, v níž jsou zastoupeny strany s největším volebním ziskem.

²²² BARTOŠ, Josef – SCHULZ Jindřich: *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848 – 1960. Svazek IX, okres Znojmo, Moravský Krumlov, Hustopeče, Mikulov.* Ostrava 1984, s. 315.

Strana	1929	1935
DCV	171	134
BdL	98	49
DNP	65	...
DSDAP	54	15
DNS	5	...
SdP	...	178
RSZaML	57	72
ČNS	35	8
ČSDSD	1	6
KSČ	2	4

Ukazuje se, že výrazné ztráty zaznamenali jak němečtí agráři, tak i sociální demokraté. Propad agráři vynikne zvláště v porovnání s jejich ziskem v komunálních volbách (159 hlasů). Je to logické i proto, že právě Svaz zemědělců SdP v počátcích podporoval. Znamená to, že vedle voličů museli k této straně inklinovat i mnozí představitelé agráři v Branišovicích.

Naopak další silný hráč komunální politiky – křesťanští sociálové, zůstal náporu SdP poměrně ušetřen a ztratil „pouze“ 25%. Voliči Sudetoněmecké strany se však nerekrutují pouze z těchto stran. V kolonce z roku 1929 nelze přehlédnout významný zisk 65 hlasů od německých nacionalů, a přestože strana v komunální politice nepůsobila, v parlamentních volbách skončila třetí. Když byla v mezidobí voleb zrušena, lze se tedy domnívat, že její voliči se přesunuli právě k SdP, pro kterou by to znamenalo téměř 30% jejích hlasů. Naopak druhá zakázaná strana, němečtí národní sociálové, ačkoli měli v obci organizaci vedenou Franzem Langerem, zaznamenali jen nepatrný zisk a jejich zrušení výraznější stopu nezanechalo.

Pohled na preference českých voličů naopak potvrzuje výše zmíněnou tezi, že většina menšinářů jakožto zemědělských zaměstnanců inklinovala k českým agráři, kteří přesvědčivě zvítězili v roce 1929 a v roce 1935 ještě posílili zejména na úkor českých národních socialistů. Ostatní strany zaznamenaly pouze jednotky hlasů. Vedle těchto voleb se konaly i volby do zemského a do okresního zastupitelstva. Výsledky byly v podstatě shodné, jen SdP vyhrála s větším náskokem před DCV. Vše výše řečené ukazuje, že SdP začala v Branišovicích velmi hladce a už od počátku se těšila výrazné podpoře mezi voliči.

Kdy přesně byla v obci ustavena místní pobočka, není jisté. Stranu v Branišovicích založil Heinrich Wenzel údajně v roce 1937²²³, ale první konflikt kvůli ní přichází už v roce 1936. Tehdy na svůj úřad rezignoval dosavadní starosta Mathias Kopeczek. Důvodem tohoto kroku bylo to, že Kopeczek se toho roku odstěhoval do Troskotovic. Zpráva o jeho rezignaci dorazila na Okresní úřad do Mikulova 5. května 1936 a krátce na to, 7. července, se konala volba nového starosty. Při zachování dosavadního rozložení sil to znamenalo, že starosta bude ze strany agrárníků a křesťanští sociálové si udrží křeslo prvního náměstka. Volby se stejně jako v roce 1931 účastnili všichni zastupitelé a z deseti odevzdaných hlasů znělo devět na jméno Franze Blaschka, dosavadního zastupitele, jeden hlas pak dostal bývalý starosta Schachl. Stejně hladce proběhla i volba prvního náměstka v řadách DCV, která čtyřmi hlasy z pěti opět pověřila tímto úkolem svého lídra.

Jednoznačná volba ale Franzi Blaschkovi nezaručila místo starosty. Okresní úřad tehdy (znovu)zavedl kontroly osob, jimiž by tato funkce měla být svěřena. Šetření (dokonce dvojí) opět provedli četníci z Loděnic a Blaschkovo jmenování nedoporučili. Konstatovali sice, že je morálně a trestně bezúhonný, zároveň však upozornili, že „*byl členem strany SdP, z níž před volbou starosty vystoupil. Jeho synové, kteří s ním bydlí ve společné domácnosti, jsou však dosud v této straně organisováni, jeden z nich jest vedoucím činitelem místního spolku Turnverein, pracují proti české věci jak v místě, tak i na venek a proto stává zde obava, že tito budou míti přístup k obecním i úředním věcem nahlížeti do nich, ježto jejich otec jako starosta bude úřadovati doma, což může býti státu na újmu a to tím více, že oba synové jsou aktivně činní ve straně SdP v Branišovicích. Rovněž četnictvu bude se tímto starostou těžko pracovati, poněvadž nemohou býti různé věci důvěrného rázu s ním projednávány.*“²²⁴

Vzhledem k informacím obsaženým v tomto hlášení bylo provedeno další šetření, v němž bylo výše napsané dále rozvedeno. Konstatuje se v něm, že Blaschek se stal členem SdP před parlamentními a zemskými volbami proběhnuvšími rok předtím a že ze strany vystoupil v červnu 1936, tedy necelý měsíc před volbou nového starosty. Četníkům to sdělil předseda Heinrich Wenzel. Četníci se domnívali, že se tak stalo na přímluvu agrárníků, aby Blaschek mohl být zvolen starostou. Účelovost Blaschkova vystoupení z SdP byla zcela zřejmá i proto, že „*byl ideovým stoupencem této strany, potvrzuje to, že hájil ve schůzích vždy program této strany, vychvaloval poměry a činnost místní skupiny strany SdP a teprve když viděl, že jeho členství ve straně má vliv na rodinné příslušníky u vojska a jinde, vystoupil proto ze strany a*

²²³ MZA Brno, fond C 141, Mimořádný lidový soud v Brně, karton 168, sign. Lsp 727/46.

²²⁴ SOkA Břeclav se sídlem v Mikulově, fond A1, Okresní úřad Mikulov, Obecní volby Branišovice, karton 171, sig. 191

není dosud nikde organizován.²²⁵ Jednalo se tedy o starostu za agrárníky, ačkoli sám kandidát už nebyl člen strany. V závěru hlášení se objevuje opakovaná obava, že Blaschkovi synové mohou prostřednictvím otce nahlížet do důležitých obecních spisů a prozrazovat je vedení SdP.

Okresní úřad v Mikulově na základě těchto hlášení volbu nepotvrdil a Blaschek se starostou nestal. Uprázdňený úřad prozatímně zastal první náměstek Friedrich Grob. Po necelém půl roku byla volba 17. listopadu opakována. Agrárníci, poučení z předchozího vývoje, vsadili na úspěšného a „prověřeného“ bývalého starostu Johanna Schachla. Jeho osobu shledaly příslušné úřady přijatelnou a třiašedesátiletý Schachl úřadoval až do voleb v roce 1938.

Zmíněné události ukazují hned na několik podstatných skutečností. Sudetoněmecká strana, jež rok předtím zvítězila v parlamentních volbách, začala v Branišovicích získávat silný vliv už krátce na to. O tom svědčí, jak hladce se jí podařilo prohlasovat „svého“ kandidáta na starostu. Podařilo se jí to s výraznou podporou zdejších agrárníků (což byl v té době politický společník SdP²²⁶), i když by bylo chybou hledat spojence pouze v nich, protože devět hlasů v zastupitelstvu BdL neměla, podpora tedy musela přijít i z řad dalších stran.

Hlubší propojení mezi Sudetoněmeckou stranou a agrárníky přesto existuje. Předseda SdP Heinrich Wenzel byl jedním z neúspěšných kandidátů BdL v obecních volbách 1931. Jeho úspěšnějšími spolustraníky byli již zmíněný Franz Blaschek, jehož státní nespolehlivost dokazovala hlášení četníků z Loděnic a také Cyrill Klein, jehož po druhé světové válce učitel Kratochvíl označil jako „předáka Henleinovy strany“²²⁷. Klein však ve stejné době členství u SdP popřel, uvedl pouze, že byl členem NSDAP.²²⁸ Zapomenout nelze ani na nacionalistického statkáře Julia Luksche.

Jak tedy vidno, vliv SdP prorůstal zejména do branišovického Svazu zemědělců, kde se pro ideje této strany podařilo získat několik vlivných členů, byť ne všechny lze označit jako horlivé zastánce SdP. Bez zajímavosti není ani to, že ke zmíněným skutečnostem vedly až události poloviny třicátých let, neboť ještě při šetření v roce 1933 byli všichni výše zmínění shledáni bezúhonnými a nepodporujícími program nacionálních socialistů, který posléze přebrala i SdP. Z toho lze dovodit, že jmenované neinteresoval výhradně program, ale jiné aspekty SdP zmíněné výše – mohlo jít o „novost“ této strany, případně její celoněmecký

²²⁵ SOkA Břeclav se sídlem v Mikulově, fond A1, Okresní úřad Mikulov, Obecní volby Branišovice, karton 171, sig. 191

²²⁶ MALÍŘ, Jiří – MAREK, Pavel a kol.: *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861 – 2004. I. díl: období 1861 – 1918*. Brno 2005, s. 906.

²²⁷ MZA Brno, fond C 141, Mimořádný lidový soud v Brně, karton 177, sign. Lsp 886/46.

²²⁸ Tamtéž.

charakter slibující větší razantnost a efektivitu při prosazování německých národnostních požadavků v Československu, což mohlo národně zaměřeným branišovickým Němcům imponovat. Objektivně však tuto hypotézu potvrdit nelze.

Jak bylo řečeno výše, vliv SHF a později SdP se utvářel i prostřednictvím německých spolků, z nichž nejvýznamnější byl tělocvičný Turnverein, dále Svaz Němců v ČSR a Německý kulturní svaz. Prokázat přímé napojení těchto sdružení na SdP (s výjimkou Turnvereinu) není z dostupných pramenů možné, ze seznamu členů lze však vyčíst, nacházeli-li se mezi nimi i někteří z výše zmíněných příznivců SdP.

O napojení branišovického Turnvereinu na místní odnož Sudetoněmecké strany už padla zmínka v četnických hlášeních a jejich faktickou správnost potvrzuje i pohled do výročních zpráv zmíněného spolku. Rudolf Blaschek fungoval jako zástupce předsedy od znovuzřízení spolku v roce 1933. Jediný dochovaný seznam členů z roku 1934 neuvádí kromě synů Franze Blaschka žádné další z uvažovaných jmen, Turnverein tedy nelze prohlásit za „baštu SdP“.

Podobný stín pochybností jako nad Turnvereinem se vznáší i nad branišovickým Svazem Němců, jelikož ten vzniká ještě později – 2. listopadu 1935²²⁹, tedy až po parlamentních volbách, v nichž SdP zvítězila. Vzhledem k tomu se dochoval jen malý počet pramenů. Gruppenführerem spolku byl od začátku Laurenz Dočkal²³⁰, dosud politicky neangažovaný. V roce 1938 však v obecních volbách kandidoval z předního místa kandidátky SdP. Lze se tedy domnívat, že byl v její organizaci důležitým členem a jejím cílům mohl podléhat (a pravděpodobně i podléhal) spolek, jemuž Dočkal předsedal. Ze seznamu dalších funkcionářů žádné další napojení na SdP vyčíst nelze, datum zřízení spolku však naznačuje účelovost tohoto kroku.

Situace kolem Kulturního svazu je zajímavější. Podle výroční zprávy z roku 1933 předsedal tehdy spolku již zmiňovaný Franz Langer²³¹, ve stejné době předseda nacionálních socialistů v Branišovicích. V dalších letech se z vedoucích funkcí vytratil (zda zůstal členem, není jisté), jeho místo zaujal Johann Blaschek. V dochovaném seznamu členů z roku 1934 pak lze najít celou řadu osob, které byly prokazatelně napojeny na Sudetoněmeckou stranu: jedná se o Galluse Schneidera, Julia Luksche, Franze Blaschka a jeho syny, Heinricha Wenzela, Cyrila Kleina nebo již zmiňovaného Franze Langera. Tento výčet ukazuje, že Kulturní svaz mohl být

²²⁹ SOkA Břeclav se sídlem v Mikulově, fond A1, Okresní úřad Mikulov, Bundesgruppe des Bundes der Deutschen Branišovice, karton 217, sig. 194.

²³⁰ Tamtéž.

²³¹ SOkA Břeclav se sídlem v Mikulově, fond A1, Okresní úřad Mikulov, Deutscher Kulturverband Branišovice, karton 217, sig. 194.

velmi pravděpodobně pod vlivem této skupiny a jeho činnost podléhala záměrům sudetoněmecké politiky. Pro potvrzení chybí doklady o činnosti Kulturního svazu.

Jelikož henleinovci nalézali zpočátku oporu hlavně u agrárníků a jejich voličů, je nasnadě podobné reflexi podrobit také branišovický Landwirtschaft Ortsverein. Jeho dlouholetým předsedou byl Franz Glotz, přední postava místních agrárníků, jehož v polovině třicátých let střídá Paul Glotz, jedna z budoucích špiček SdP. Společně s ním byl ve vyšší funkci také mnohokrát zmíněný Heinrich Wenzel.²³²

Jak již padlo v předcházející kapitole, statkář Luksch dlouhá léta předsedal sdružení dobrovolných hasičů. Také v jejich řadách lze nalézt některé osoby napojené na SdP, například Cyrila Kleina, opět však bez zjevné spojitosti.²³³

Shrnutí

Počátky politické činnosti v Branišovicích zatím nebyly probádány a interpretovány. Z obecných trendů v přilehlém regionu lze pouze přibližně nastínit možný politický vývoj, pro něj bylo jistě zásadní ovládnutí Pohořelic německou reprezentací a vznik křesťansko-sociálního hnutí na přelomu osmdesátých a devadesátých let, který vystřídal dřívější ústavácký liberalismus. Vzhledem k zemědělskému charakteru vsi se lze domnívat, že tradičními a dominantními proudy byl vedle již zmíněného křesťanského socialismu, doloženého ještě před první světovou válkou také proud agrárnický. O prvních dvou obecních volbách z let 1919 a 1923 se nedochovaly téměř žádné záznamy a lze z nich číst pouze drobné detaily jako jméno starosty nebo početní zastoupení Čechů v zastupitelstvu.

První obsáhlejší prameny k volbám se vztahují až k roku 1927, kdy do voleb kandidovala pestrá směs čtyř stran – vedle zmíněných dvou dominantních ještě sociální demokracie a strana českých menšinářů s podporou agrárníků. Všechny tyto strany se řadily mezi aktivistické, spolupracující na fungování československého státu. Němečtí rolníci tehdy kandidovali v koalici s živnostníky jako Hospodářská strana. Ve dvacátých letech byl dlouholetým a oblíbeným starostou rolník Johann Schachl.

Volby roku 1931 přinesly pouze personální obměnu některých zastupitelů, rozložení sil zůstalo stejné – těsné vedoucí postavení si udržel Svaz zemědělců, nyní už jako samostatná organizace, v závěsu za ním křesťanští sociálové, kteří v těchto volbách posílili na úkor

²³² SOkA Břeclav se sídlem v Mikulově, fond A1, Okresní úřad Mikulov, Landwirtschaft Ortsverein karton 217, sig. 194.

²³³ SOkA Břeclav se sídlem v Mikulově, fond A1, Okresní úřad Mikulov, Freiwilliger Feuerwehrverein Branišovice, karton 217, sig. 194.

sociálních demokratů, a podařilo se jim získat křeslo prvního náměstka. Sociální demokraté naopak jeden mandát ztratili, čeští menšináři mírně posílili. Osamostatnění živnostníci měli v obci nejmenší podporu, nicméně do zastupitelstva se také dostali.

Politická mapa Branišovic se začala překreslovat v souvislosti se vznikem Sudetoněmecké vlastenecké fronty a později SdP. Zapojení do dříve zakázaných nacionalistických německých stran bylo z hlediska tehdejšího zastupitelstva negativní, problémy měl pouze obecní sekretář Franz Langer, předseda zakázané DNSAP.

Sudetoněmecká strana získává v obci rychle podporu a samotná organizace její místní pobočky vychází hlavně z agrárníckého tábora, z něž do Sudetoněmecké strany přešlo nebo s nimi sympatizovalo několik významných členů a jemuž SdP ve volbách 1935 také sebrala nejvíce hlasů. Samotné volby tato strana v Branišovicích vyhrála, nejbližší jí byli křesťanští sociálové, jimž se podařilo udržet si podporu velkého procenta obyvatel.

První praktické problémy se objevily v roce 1936, kdy rezignoval starosta Kopeczek a zastupitelé za něj zvolili Franze Blaschka, který před volbou účelově vystoupil ze strany SdP a kvůli své dosavadní činnosti nebyl shledán vhodným kandidátem na řízení obce. Jeho volba nebyla Okresním úřadem potvrzena a volilo se znovu, přičemž se na post starosty vrátil zkušený Johann Schachl. Blaschkovo vyšetřování odhalilo aktivity jeho synů, také členů SdP v tělocvičném spolku Turnverein, který byl první oporou nově ustavené Henleinova hnutí v roce 1933. Zapojení dalších spolků pro podporu SdP není z dostupných pramenů možné jednoznačně určit, jak ve vedení Kulturního svazu, tak Svazu Němců (založeném navíc až v roce 1935) však působily osoby, jež se později vyprofilovaly jako špičky místní SdP. Lze tedy hovořit o důvodném podezření napojení těchto spolků na činnost Sudetoněmecké strany. Souhrnně lze politický život v Branišovicích charakterizovat jako shodný s obecným trendem a logicky reagující na celozemské poměry. Dvacátá a polovina třicátých let zůstaly v obci doménou demokratických aktivistických stran, které v důsledku událostí třicátých let střídá protisystémová a posléze otevřeně fašistická Sudetoněmecká strana. Tato zásadní transformace se ve sledovaném období obešla bez otevřených střetů nebo násilností.

4. Od Mnichova po Postupim – Branišovice v událostech druhé světové války

Předposlední kapitola se bude zabývat nejbouřlivějším, nejkontroverznějším a také nejméně probádaným obdobím moderních dějin Branišovic. Má to dva důvody – ideologický a praktický. Oba spolu úzce souvisí. Pro Čechy i pro Němce je toto téma velmi bolestivou kapitolou jejich soužití v českých zemích, poslední kapitolou před závěrečným zúčtováním, v němž Němci vše prohráli a kvůli tomu na tuto dobu nechtěli vzpomínat. Nechtěli ani, aby na ni vzpomínal kdokoliv další, s čímž souvisí praktický problém výzkumu tohoto období – dochovalo se velice málo pramenů. Podobný problém existuje u německých pramenů z války obecně, Martin Markel dokázal na příkladu Felixe Bornemanna, že německá kolektivní paměť z dob druhé světové války v podstatě neexistuje.²³⁴

Z torza informací nelze sestavit dostatečný obraz o dění v obci za válečných let, informace jsou pouze kusé. Nadto většina z nich pochází z poválečné doby z české strany a jejich věrohodnost je tím často determinována. Chronologicky tato kapitola začíná obecními volbami 1938 jako prologem následných událostí. Přes skromné informace o vsi za okupace se bude závěr kapitoly soustředit na konec války, boj o Branišovice, válečné škody a dění v obci v prvních týdnech a měsících míru.

Akce Čechů – manifestace a opevnění

Největším projevem odporu českého obyvatelstva se stala oslava prvního máje v Pohořelících. Průvod se změnil v českou manifestaci a účastnili se jí i menšináři z Branišovic. Podle dobových záznamů se v okresním městě sešly téměř čtyři tisíce lidí.²³⁵ V jejich snaze je podpořili českoslovenští legionáři i starosta města. Z celé akce byly poslány pozdravné projevy prezidentovi i předsedovi vlády. Jednalo se o logický důsledek rostoucího napětí a velké nervozity českého obyvatelstva, jež se mu stále připomínalo, sledovalo-li výstavbu opevnění na Pohořelicku.

Pohraniční opevnění na hranici s Rakouskem, které až do té doby chybělo, se začalo budovat v roce 1937 a dokončeno bylo v polovině roku 1938. Původní plán počítal s tím, že by Němci mohli provést obchvat útokem z jihu a severu současně a tím republiku rozdělit na dvě části a znemožnit tak ústup československým vojskům na obranné linie ve vnitrozemí a na

²³⁴ MARKEL, Martin: *Felix Bornemann v historické paměti aneb Konec sudetoněmecké národní historiografie?*. In: Vrzáková, Dana (ed.): *Sborník Státního okresního archivu Znojmo*. Znojmo 2010, s. 12.

²³⁵ Obecní úřad Branišovice, *Kronika české školy obecné v Branišovicích, Školní rok 1937/1938*. (nefol.)

Slovensku.²³⁶ Situaci však změnil březnový anšlus Rakouska, po němž se začala chvatně budovat nová linie dále od hranic. Zde se však podařilo dokončit jen opevnění v nejrizikovější oblasti kolem Pohořelic.²³⁷ Krátký úsek začínal u Příbic, východně od Pohořelic a pokračoval jejich směrem dál na západ bezprostředně kolem Šumic a Kubšic po úpatí menšího kopce nazývaného dnes Hofperk (z německého Hoffbergen) mezi Branišovicemi a Pohořelicemi. Poslední bunkry se nacházejí v lesích Leskouna, vysokého kopce mezi Olbramovicemi a Moravským Krumlovem. Zmíněný úsek se nachází v rovinaté, jen mírně zvlněné krajině navíc nezalesněné.

S jihomoravským opevněním je spjat i kuriózní příběh údajné špionáže. V létě roku 1937 dostali četníci v Miroslavi udání, že jeden z obyvatel nedalekých Dolenic pořizoval fotografie opevnění. Špionem měl být Josef Kristýn, který shodou okolností byl opravdu fotograf. Domovní prohlídka však u něj žádné takové fotografie neodhalila. V říjnu téhož roku přišlo nové udání četníkům do Loděnic, na téhož Josefa Kristýna, který se mezitím přestěhoval do Branišovic. „*Na základě toho byla provedena u Josefa Kristýna v Branišovicích opět domovní prohlídka, při níž nebylo nic závadného ani podezřelého nalezeno.*“²³⁸ Nakonec se ukázalo, že udání na Kristýna podal jeho známý Josef Pleml. Oba žili dříve v Trnavě a Pleml měl poměr s Kristýnovou ženou Marií. Aby Kristýn tento poměr ukončil, odstěhoval se nejprve do Břeclavi a poté do Dolenic. Pleml ho následoval a udáním chtěl docílit toho, aby se Marie Kristýnová vrátila s ním do Trnavy nebo aby mu alespoň vrátila věci, které jí věnoval.²³⁹ Pleml se nakonec doznal, že si udání vymyslel. Soud v Pohořelicích ho v následném procesu uznal vinným a odsoudil k vězení, roční podmínce a propadnutí volebního práva, přičemž bylo konstatováno, že pachatel byl slabého rozumu.²⁴⁰

Obecní volby 1938

V houstnoucí mezinárodní atmosféře i vzrůstajícím napětí v samotném Československu se na jaře roku 1938 konaly obecní volby – první od roku 1931. Československá vláda volby dlouho odkládala ve snaze zabránit tomu, aby se zjitřené nálady společnosti zradikalizované

²³⁶ Výstavba opevnění na jižní Moravě [online] Řopiky.net. Dostupné z: https://www.ropiky.net/clanky_item.php?id=1084178152 [cit. 13. 11. 2019].

²³⁷ Mapa opevnění [online] Interaktivní mapa československého opevnění. Dostupné z: <https://mapa.opevneni.cz/> [cit. 13. 11. 2019].

²³⁸ FIC Vladimír (ed.): *Opevňovací práce na jižní Moravě. Dokumenty z archivních fondů moravské provenience 1936 – 1940*. Brno 2008, s. 81-82.

²³⁹ Tamtéž.

²⁴⁰ Tamtéž.

důsledky hospodářské krize nepromítly do nepředpokládaných výsledků voleb. Jejich průběh byl výrazně ovlivněn ještě předtím, než vůbec začaly – německou scénu zcela ovládala Henleinova Sudetoněmecká strana, teď už otevřeně sloužící Hitlerovi. Pohltila většinu pravicových a středových stran, jedinou relevantní silou proti ní zůstala sociální demokracie případně komunisté. Kritici a odpůrci SdP byli často zastrašováni nebo pod různými pohrůžkami nuceni tuto stranu podpořit. V této napjaté atmosféře se schylovalo i k volbám v Branišovicích.

Ukutečnily se v neděli 22. května 1938 a měly standardní průběh – volilo se od osmi hodin ráno do poledne před čtyřčlennou volební komisí.²⁴¹ V souladu s celorepublikovými událostmi do nich nastoupily pouze dvě strany – Česká menšina a Sudetoněmecká strana.

Česká menšina stavějící na své dosavadní politické činnosti a úspěšnosti vyslala k volbám tyto zástupce²⁴²:

1. Ladislav Pucek, hospodářský správce, Branišovice č. 1
2. František Mareš, šofér, Branišovice č. 3
3. Josef Střecha, šofér, Branišovice č. 1
4. Florián Čuba, kolář, Branišovice č. 71
5. Josef Ptáček, deputátník, Branišovice č. 1
6. František Ščepko, skladník, Branišovice č. 71
7. Klement Šidla, kovář, Branišovice č. 71
8. Karel Suchánek, dělník, Branišovice, č. 71
9. Ferdinand Kratochvíl, řídící učitel, Branišovice č. 74

Kandidátka menšinářů se po téměř sedmi letech zásadně obměnila, byť pouze personálně, základní charakter zůstal stejný. Menšinu do voleb opět vedl jeden z prominentních Čechů v Branišovicích, dlouholetého radního Matouška vystřídal správce velkostatku inženýr Pucek. Zbytek kandidátky opět tvoří pracovníci velkostatku rozličných profesí ale podobného sociálního postavení. Ze sestavy roku 1931 však zbyl pouze František Mareš a Josef Ptáček, všichni ostatní se na ní objevili poprvé. Překvapením však bylo také angažování učitele Ferdinanda Kratochvíla být na místě, z něhož měl nulovou šanci na zvolení. Zřejmě šlo z jeho strany pouze o krok morální podpory, protože kdyby opravdu usiloval o místo zastupitele, nebyl by pro něj, jakožto jednoho z vedoucích představitelů české menšiny,

²⁴¹ Obecní úřad Branišovice, Kronika české školy obecné v Branišovicích, Školní rok 1937/1938. (nefol.)

²⁴² SOkA Břeclav se sídlem v Mikulově, fond A1, Okresní úřad Mikulov, Obecní volby Branišovice, karton 171, sig. 191.

problém zajistit si výhodnější číslo kandidátky. Kandidátku menšináři sestavili na schůzi 5. května, tak aby v ní byli lidé „kteří jsou zárukou pro zdárný vývoj české menšiny“.²⁴³ Německé obyvatelstvo mohlo volit pouze Sudetoněmeckou stranu. Ta vyrukovala s obří dvacetijmennou kandidátkou obsahující tato jména²⁴⁴:

1. Franz Blaschek, sedlák, Vinohrádky č. 8
2. Paul Glotz, sedlák, Branišovice č. 7
3. Laurenz Dočkal, domkář, Vinohrádky č. 47
4. Wenzl Heinrich, sedlák, Vinohrádky č. 29
5. Julius Luksch, statkář, Branišovice č. 65
6. Friedrich Grob, sedlák, Vinohrádky č. 34
7. Josef Spötta, krejčí, Branišovice č. 81
8. Odwin Schmid, sedlák, Branišovice č. 11
9. Johann Blaschek, sedlák, Vinohrádky č. 80
10. Bernhard Kopeczek, sedlák, Branišovice č. 31
11. Leopold Gallina, zedník, Branišovice č. 45
12. Josef Tomschik, sedlák, Vinohrádky č. 60
13. Johann Annerl, domkář, Vinohrádky č. 45
14. Franz Mahovsky, sedlák, Branišovice č. 34
15. Johann Pletzer, sedlák, Vinohrádky č. 26
16. Franz Blossel, dělník, Branišovice č. 85
17. Anton Langer, sedlák, Vinohrádky č. 30
18. Paul Czech, sedlák, Branišovice č. 36
19. Johann Stöfka, domkář, Vinohrádky č. 18
20. Gallus Schneider, sedlák, Branišovice č. 13

Velikost kandidátky o třetinu převyšující počet zastupitelských křesel v Branišovicích je pouze jedním z průvodních jevů velkého sebevědomí SdP.²⁴⁵ Zajímavější je sledovat jména kandidátů vzhledem k jejich předchozímu politickému angažmá, tedy odkud do této strany směřovalo nejvíce členů a kdo byly její nejdůležitější osobnosti.

Pro lepší přehlednost jsou zelenou barvou podtrženi bývalí členové Svazu zemědělců a žlutě bývalí křesťanští sociálové. Tak se ukazuje, že nejčastěji přestupovali do SdP agráři, na zmíněné kandidátce jde hned o čtyři případy, přičemž tito muži tvoří její nejdůležitější část. V čele stál odmítnutý kandidát na starostu Franz Blaschek společně s dalším agrárem Paulem Glotzem, v roce 1931 kandidujícím ze zadních pozic. Ani zbylá dvě jména statkáře

²⁴³ Obecní úřad Branišovice, Kronika české školy obecné v Branišovicích, Školní rok 1937/1938. (nefol.)

²⁴⁴ SOkA Břeclav se sídlem v Mikulově, fond A1, Okresní úřad Mikulov, Obecní volby Branišovice, karton 171, sig. 191.

²⁴⁵ Zákon tehdy stanovoval, že seznam kandidátů jedné politické strany nesmí být o více než polovinu větší než počet zastupitelských míst v dané obci. V Branišovicích to znamená 22 až 23 jmen na kandidátce, seznam od SdP tedy liteře zákona vyhovoval.

Luksche a Wenzela zde nepadají poprvé. Křesťanští sociálové byli zastoupeni daleko skromněji, jde pouze o dva případy, prvním z nich je vedoucí strany Grob a společně s ním bývalý zastupitel Johann Blaschek.

Odhadovat motivaci jednotlivých členů bývalých stran pro zapojení do Sudetoněmecké strany je úkol téměř nemožný, v zásadě však mohlo jít o tři situace: jednalo se o upřímné podporovatele sudetoněmecké politiky; šlo o oportunisty snažící se získat svůj podíl na moci nebo to byli představitelé staré demokratické politiky snažící se udržet dění v Branišovicích v přijatelných mezích.

Mnohem větší byl počet nových kandidátů na zastupitele, kteří představují téměř dvě třetiny této kandidátky. Mnoho z nich jsou jména neznámá objevující se výrazně teprve v této souvislosti, lze mezi nimi však najít i několik jmen známějších. Paul Czech byl (soudě podle adresy) synem dřívějšího vlivného radního Mathiase Czecha. Odwina Schmida lze ze stejných indicií identifikovat jako syna hostinského Schmida v Branišovicích. Laurenz Dočkal, který z dosavadní neangažovanosti pronikl až na třetí místo kandidátky, byl v té době předsedou místního Německého svazu.

Vzhledem k národnostnímu rozložení v Branišovicích, které se projevilo ve všech předchozích volbách, byl výsledek voleb takřka dopředu jasný. Po sečtení hlasů vypadal následovně:

1. Sudetoněmecká strana – 421 hlasů (13 mandátů)
2. Česká menšina – 67 hlasů (2 mandáty)

Voleb se z 530 oprávněných voličů zúčastnilo 488 z nich s tím, že pouze jeden hlas byl neplatný. Pozornost však vzbudilo jednačtyřicet Němců, kteří k volbám na protest nešli. Všiml si toho i český tisk²⁴⁶. Případ zaznamenala i česká školní kronika ovšem s tím, že tyto Němci „*nevolili pro nepřítomnost*“.²⁴⁷ O koho se jednalo, není z pramenů jasné, lze se tak jen dohadovat, že mohlo jít například o antifašisty ze sociální demokracie.

Vítězství Sudetoněmecké strany bylo zdrcující. Volební účast byla velmi podobná roku 1931 (tehdy se voleb účastnilo 493 voličů) a zatímco tehdy získali čtyři demokratické strany dohromady 423 hlasů, v nynějším klání samotné SdP hodilo hlas 421 voličů. Tento fakt znamená, že strana získala takřka sto procent aktivního elektorátu v Branišovicích a ani protest čtyř desítek Němců na tom nic nezměnil.

²⁴⁶ Zmíněný výstřižek byl vložen do kroniky meziválečné české školy, dosud se nepodařilo určit, ze kterých novin pocházel.

²⁴⁷ Obecní úřad Branišovice, Kronika české školy obecné v Branišovicích, Školní rok 1937/1938. (nefol.)

V Branišovicích někteří Němci nevolili

Češi uhájili svou posici

B r n o, 23. května -vk. Včera se konaly v Branišovicích u Pohořelic volby do obec. zastupitelstva, ve kterých společná kandidátka Čechů dostala 67 hlasů a 2 mandáty. Uhájili tedy Češi svoji posici na radnici. SDP dostala 420 hlasů a 13 mandátů. 41 voličů nevolilo. Byli to Němci, kteří nesouhlasí s Henleinem.

Česká menšina ve volbách zaznamenala jen velmi mírný pokles o tři hlasy oproti volebnímu klání z roku 1931, což svědčí o disciplinovanosti jejího voličstva, díky němuž se podařilo, jak konstatoval sám učitel Kratochvíl, udržet dosavadní zastoupení.²⁴⁸

V tomto rozložení sil bylo jasné, že SdP zcela ovládne obecní radu. Při volbě starosty však henleinovci místo na svou jedničku Franze Blaschka ukázali na až šestého v pořadí – Friedricha Groba. Proč se rozhodli pro tento krok, není jasné, zřejmě se obávali, že Blaschek jako persona non grata by opětovně narazil u Okresního úřadu v Mikulově. Grob se naproti tomu jevil jako bezproblémový kandidát. To se potvrdilo poté, co jej zastupitelstvo skutečně odhlasovalo. Četnické hlášení o něm bylo veskrze pozitivní: „*nově zvolený starosta Bedřich Grob z Branišovic jest uvědomělý Němec, rozumný, mravně i politicky zachovalý a spolehlivý... Morální vlastnosti jsou u něho dobré a s hlediska státoobčanské spolehlivosti nebylo zde proti němu nic závadného zjištěno a také nebylo zde proti němu nikdy v tomto směru zakročeno.*“²⁴⁹

Zpráva připomíná, že Grob byl dříve vedoucím křesťanských sociálů a do SdP přestoupil až po zrušení své strany, připomíná také jeho prozatímní starostování v roce 1936. Vytýká mu pouze, že nedostatečně ovládá státní jazyk, zároveň však dodává, že „*vlastní věci a opatření*

²⁴⁸ Obecní úřad Branišovice, Kronika české školy obecné v Branišovicích, Školní rok 1937/1938. (nefol.)

²⁴⁹ SOkA Břeclav se sídlem v Mikulově, fond A1, Okresní úřad Mikulov, Obecní volby Branišovice, karton 171, sig. 191.

*v přeneseném oboru působnosti zaručuje u něho přesnost a spolehlivost.*²⁵⁰ Pozitivní profil nového starosty Okresní úřad schválil a Grob se tak mohl znovu ujmout úřadu.

SdP v zastupitelstvu ovládla také obecní radu i úřad náměstka starosty. Tím se stala dvojka kandidátky Paul Glotz, zatímco do obecní rady se téměř jednohlasně dostali Laurenz Dočkal a Julius Luksch (Dočkal obdržel všech třináct hlasů, Luksch jedenáct). Nečekaně vyšachován zůstal pouze Franz Blaschek, na nějž zbylo místo řadového zastupitele. Poslední křeslo v obecní radě získal český zástupce, v tomto případě inženýr Pucek.

Krátce po volbách, 24. května navštívil Branišovice a přilehlé pohraniční oblasti poslanec Národního shromáždění František Langr. Brněnský národní socialista oblast navštívil za informativním účelem a sešel se se zdejšími Čechy.²⁵¹

Děni do Mnichova

Informace o dalším dění lze získat až z poválečných pramenů, které často podléhaly antiněmeckým náladám, kvůli časovému rozestupu od událostí, jež popisují, nejsou přesné a většinou staví pouze na svědectví obyvatel, která se také mohla značně lišit. V případě Branišovic se jedná o již zmiňovanou kroniku české školy z roku 1945.

Podle líčení prvního poválečného učitele Jana Pivničky byla v obci v předvečer Mnichovské dohody napjatá atmosféra, Němci se srocovali do hloučků, vyhrožovali Čechům, kteří je sledovali s obavami, neboť se proslýchalo, že Němci mají doma ukryté zbraně.²⁵² Na konci září pak vzbudil rozruch statkář Luksch svým prohlášením, že německá vojska táhnou na Mikulov, na což místní nacisté zareagovali obsazením poštovního úřadu. Následně propukla stávkou německých dělníků, kteří odmítli i přes několikeré upozornění správce statku Prucka nastoupit do práce. Tato stávka pravděpodobně vzešla z iniciativy Paula Rabela, jednoho z dělníků.²⁵³ Pucek se proto obrátil na četnickou stanici v Pohořelicích, ale telefonické spojení bylo přerušeno. Na stanici proto vyrazil jeden ze šoférů statku František Mareš (mimo jiné tehdejší zastupitel) do sedm kilometrů vzdálených Pohořelic na kole. Četníci pak přijeli a

²⁵⁰ SOkA Břeclav se sídlem v Mikulově, fond A1, Okresní úřad Mikulov, Obecní volby Branišovice, karton 171, sig. 191.

²⁵¹ Obecní úřad Branišovice, Kronika české školy obecné v Branišovicích, Školní rok 1937/1938. (nefol.)

²⁵² SOkA Znojmo, fond BRA/ZDŠ, Základní škola Branišovice, Kronika školy 1945 – 1979, sig. K-I-644, Školní rok 1945/1946. (nefol.)

²⁵³ MZA Brno, fond C 141, Mimořádný lidový soud v Brně, karton 233, sign. Lsp 1872/46.

provedli domovní prohlídky, žádné zbraně však nenašli, údajně proto, že jejich držitelé uprchli do polí. Situace se poté na několik dní uklidnila.²⁵⁴

Výklad školní kroniky nelze bohužel dalšími prameny potvrdit, vyvrátit nebo korigovat. Ve fondu četnické stanice v Pohořelicích zmínky o zásahu v Branišovicích chybí²⁵⁵ a o dění v samotné obci informace také dostupné nejsou.

V souvislosti s Mnichovskou dohodou přijela 7. října 1938 do regionu Branišovic československá armáda a obsadila ho. Po třech dnech se armáda zase stáhla, načež druhý den přijely do obce od Vlasatic (tedy z jihovýchodu) jednotky německé armády, kterou místní Němci údajně nadšeně vítali a stavěli jim slavobrány. Po krátkém přijetí a poděkování od velitele odjela část vojáků směrem k Pohořelicím a druhá směrem k Moravskému Krumlovu.²⁵⁶ Tato datace se vesměs shoduje se vzpomínkami učitele Ferdinanda Kratochvíla, který jako datum obsazení obce nacisty uvádí 9. až 10. říjen²⁵⁷ a za pravdu mu dává i německá farní kronika přidávající i přesný údaj (10 hodin dopoledne)²⁵⁸ a také vzpomínky některých branišovických Němců. Branišovice byly odtrženy od československého státu a nově se staly součástí župy Niederdonau (Dolní Dunaj) a velkého Landkreisu Nikolsburg.

Téhož dne odpoledne ve třináct hodin se na nádvoří statku konalo spontánní setkání místních mužů, kteří vstoupili do nově ustavené SA v Branišovicích. Jejím místním velitelem se stal Johann Grob, mladší bratr tehdejšího starosty Friedricha Groba.²⁵⁹ Správa této organizace však podléhala velení SA v sousedních Šumicích, obě organizace byly spojené a konaly v Šumicích i společná pochodová nebo střelecká cvičení.²⁶⁰ V rámci branišovické organizace fungovalo několik blockleiterů, kteří měli na starosti vybírání členských příspěvků a dozor nad členy a zodpovídali se Sturmführerovi Grobovi.

Další změna se odehrála 1. listopadu, kdy je v obci zřízena místní pobočka NSDAP, založená na dosavadní organizaci Sudetoněmecké strany. K nacionálním socialistům přestoupili členové SdP a v průběhu následujících měsíců přibývají další, dosud nikde neorganizovaní

²⁵⁴ SOkA Znojmo, fond BRA/ZDŠ, Základní škola Branišovice, Kronika školy 1945 – 1979, sig. K-I-644, Školní rok 1945/1946. (nefol.)

²⁵⁵ SOkA Břeclav se sídlem v Mikulově, fond č. 1516, Četnická stanice Pohořelice.

²⁵⁶ SOkA Znojmo, fond BRA/ZDŠ, Základní škola Branišovice, Kronika školy 1945 – 1979, sig. K-I-644, Školní rok 1945/1946. (nefol.)

²⁵⁷ MZA Brno, fond C 141, Mimořádný lidový soud v Brně, karton 177, sign. Lsp 886/46.

²⁵⁸ Farní úřad Olbramovice, Pamětní kniha farního úřadu v Branišovicích, Tomus II, Annalen der Pfarrgemeinde, s. 151.

²⁵⁹ MZA Brno, fond C 141, Mimořádný lidový soud v Brně, sign. Lsp 787/46.

²⁶⁰ Tamtéž.

členové.²⁶¹ Krátce před tím, 27. října, projel po císařské silnici Branišovicemi Hitler²⁶² zřejmě v rámci své inspekční cesty po jižní Moravě.

V důsledku těchto událostí byla v obci zrušena česká obecná škola i školka. Menšináři proto naložili její vybavení na vůz s tím, že ho odvezou. V tomto jim zabránili Němci v čele se statkářem Lukschem, jenž nařídil vše z vozu složit. Tuto událost popisuje jak poválečná kronika, tak také učitel Kratochvíl: „*Podotýkám, že v tehdejší pohnuté době, lidé měli strach proti Lukschovu zákroku zařízení odnést*“.²⁶³ Inventář školy byl odvezen do školy německé, na konci války se z něj však zachovalo pouze několik nerostů a zničených obrazů.²⁶⁴

Podle informací z poválečné školní kroniky většina českého obyvatelstva v reakci na odtržení obce od Československa odešla ze vsi na území druhé republiky a ve vsi zůstalo pouze několik nejchudších rodin neschopných se kvůli nedostatku prostředků odstěhovat. V tomto momentě se nabízí srovnání s německými čísly. Na webu Südmähren se nacházejí i údaje o počtu obyvatelstva. Příslušné branišovické heslo uvádí, že v roce 1939 žilo v obci 781 obyvatel, což v porovnání s rokem 1931 znamená úbytek o 80 obyvatel.²⁶⁵ I za předpokladu, že by tento exodus byl veden pouze českým obyvatelstvem, se jedná o úbytek necelé poloviny deklarované české populace, což je v rozporu s tezí, že z obce odešla většina českého obyvatelstva. S tímto výrokem nesouhlasí ani tvrzení poválečného administrátora Hudge, který zapsal do farní kroniky: „*České obyvatelstvo částečně se odstěhovalo, ale většina jich i za říše v Branišovicích zůstala*“²⁶⁶.

Češi opouštěli i důležitá místa, která v obci do té doby drželi. Jedním z nich byl i úřad faráře. Dlouholetý farář Alois Porč však v obci zůstal i po událostech roku 1938, rezignoval až 21. září 1939 po neshodách s částí místního obyvatelstva.²⁶⁷ Nahradil ho německý farář Adalbert Ginzinger. O jeho původu, věku nebo předchozím životě je známo pouze to, že pocházel z

²⁶¹ MZA Brno, fond C 141, Mimořádný lidový soud v Brně, karton 168, sign. Lsp 727/46.

²⁶² Farní úřad Olbramovice, Pamětní kniha farního úřadu v Branišovicích, Tomus II, Annalen der Pfarrgemeinde, s. 151.

²⁶³ MZA Brno, fond C 141, Mimořádný lidový soud v Brně, karton 177, sign. Lsp 886/46.

²⁶⁴ SOkA Znojmo, fond BRA/ZDŠ, Základní škola Branišovice, Kronika školy 1945 – 1979, sig. K-I-644, Školní rok 1945/1946 (nefol.)

²⁶⁵ *Frainspitz-Weinberg* [online] Südmähren, Frainspitz-Weinberg. Dostupné z: <https://www.suedmaehren.eu/places/frainspitz-weinberg/> [cit. 13. 11. 2019].

²⁶⁶ Farní úřad Olbramovice, Pamětní kniha farního úřadu v Branišovicích, Tomus II, Annalen der Pfarrgemeinde, s. 152.

²⁶⁷ Farní úřad Olbramovice, Pamětní kniha farního úřadu v Branišovicích, Tomus II. Annalen der Pfarrkirche, s. 18.

Vídně²⁶⁸. Poválečná farní kronika ho popisuje jako „*mladého a horlivého*“²⁶⁹. Jeho působení se v tomto prameni věnuje krátký odstavec literárně nazvaný „*Trampoty faráře Ginzingera*“ a píše se v něm, že „*neměl na různých ustláno. Obyvatelstvo bylo sice značně nábožensky založené, avšak vedení obce i školy bylo silně protinábožensky zahroceno a proto měl mladý horlivý farář různé nepříjemnosti a dokonce i soudy a měl být i uvězněn. Jednou byl stíhán pro účast školní mládeže na bohoslužbě ve svátky státem zrušené*²⁷⁰, po druhé pro sbírku ve prospěch kostela a po třetí pro promítání náboženských obrázků. Faráře to však neodradilo a zůstal vždy jedním i myšlením věrným a horlivým služebníkem církve a oltáře.“²⁷¹

Zmíněný text ukazuje, že nový německý farář nebyl vůči novému režimu konformní. Jeho zápisy z let 1939-1945 jsou však strohé a většinou se zabývají pouze organizačními nebo praktickými věcmi, kvůli čemuž nelze tuto tezi potvrdit. Faktem však zůstává, že Ginzingerovo počínání bylo pozitivně přijato, protože nebyl vystaven poválečným protiněmeckým represím.

Vedle něj byli pronásledováni i někteří Češi – známy jsou dva případy: poprvé v roce 1942, kdy byl za vyhořelou kůlnu se senem vyšetřován pro podezření ze sabotáže někdejší zemský dozorce Klement Kment, ale pro nedostatek důkazů ho nakonec k trestu neodsoudili. Tolik štěstí neměl o dva roky později hospodářský adjunkt Josef Sila, který si pro stejné podezření nakonec odseděl tři měsíce ve vězení.²⁷²

Tyto dva případy působí nahodile, navíc je dělí poměrně výrazný časový horizont. Nepůsobí dojmem žádné organizované činnosti. Z dostupných pramenů nevyplývá ani žádná aktivita odbojových skupin, protože pro odboj v Branišovicích chyběly základní předpoklady – ves byla většinou německá, část českého obyvatelstva ves opustila. Region byl navíc příhraniční, pokusy o odboj ve většinově německém okrese by neměl příliš velký význam i proto, že by našly jen malou odezvu mezi místními.

²⁶⁸ Farní úřad Olbramovice, Pamětní kniha farního úřadu v Branišovicích, Tomus II. Annalen der Pfarrkirche, s. 18.

²⁶⁹ Farní úřad Olbramovice, Pamětní kniha farního úřadu v Branišovicích, Tomus II, Annalen der Pfarrgemeinde, s. 152.

²⁷⁰ Samotný farář Ginzinger popisuje ve svých zápiscích do pamětní knihy farnosti dvě situace, které mohou odpovídat tomuto scénáři – k jedné z nich došlo v září roku 1941, ke druhé v únoru 1943, viz Farní úřad Olbramovice. Pamětní kniha farního úřadu v Branišovicích. Tomus II. Annalen der Seelsorge, s. 96.

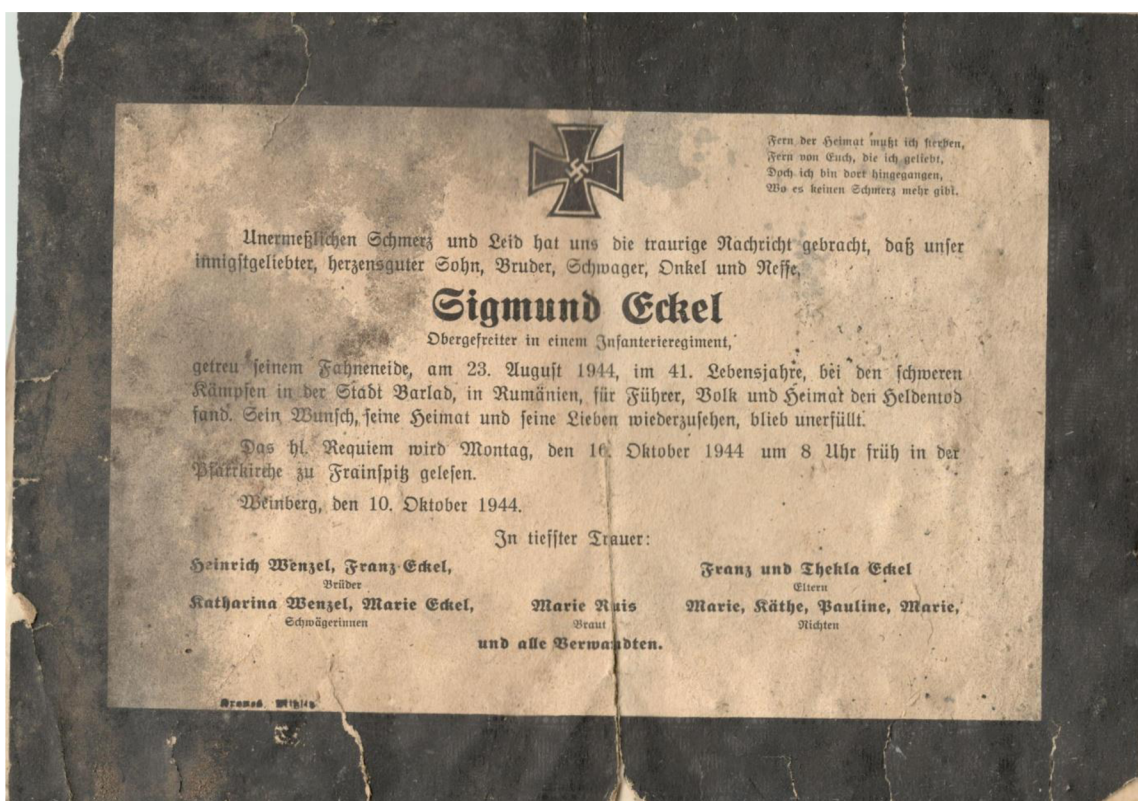
²⁷¹ Tamtéž.

²⁷² SOkA Znojmo, fond BRA/ZDŠ, Základní škola Branišovice, Kronika školy 1945 – 1979, sig. K-I-644, Školní rok 1945/1946 (nefol.).

Padlí branišovičtí Němci ve druhé světové válce

Jen málokteré téma z období druhé světové války je tak tabuizováno jako jména padlých československých Němců, kteří bojovali na straně Hitlerova Německa. Jejich smrt je stigmatizována faktem, že sloužili agresivní expanzivní politice německého diktátora, stali se vlastně spolupachateli zvěrstev v Evropě. A jelikož německé obyvatelstvo bylo záhy po skončení války vyhnáno nebo vysídleno z Československa, nebyl ani prostor kolektivně vzpomenout jejich památku jako v případě války v letech 1914 – 1918. Výrazně antifašistická nálada v Evropě a cílená denacifikace probíhající v poválečném Německu zároveň vytvářely prostředí, kdy něco podobného bylo naprosto nevhodné až nežádoucí. Kvůli tomu zůstal těmto ztrátám pouze rozměr rodinné tragédie, mnoha individuálních osudů. Němci v době války pochopitelně na své padlé nezapomínali a z některých obcí se dochoval počet takto zemřelých.

Branišovice nejsou v tomhle ohledu výjimkou, podle webu Südmähren se z bojů druhé světové války do Branišovic nevrátilo 29 mužů a dalších 16 zmizelo.²⁷³ Ze všech pětáctýřiceti jmen je dnes ale známé pouze jedno, dochovalo se díky smutečnímu oznámení.²⁷⁴

²⁷³ *Frainspitz-Weinberg* [online] Südmähren, Frainspitz-Weinberg. Dostupné z: <https://www.suedmaehren.eu/places/frainspitz-weinberg/> [cit. 13. 11. 2019].

²⁷⁴ Soukromý archiv autora.

Tento mimořádně vzácný pramen poskytl autorovi práce jeden z občanů Branišovic, který jej spolu s dalšími dobovými dokumenty našel ve svém domě. Všechny se dochovaly ve špatném stavu, jak je vidět z obrázku výše.

Z tohoto oznámení lze vyčíst všechny podstatné údaje. Zesnulý voják se jmenoval Sigmund Eckel, žil ve Vinohrádkách a zemřel 23. srpna 1944 ve východním Rumunsku ve věku jednačtyřiceti let. Zanechal po sobě manželku.

Vedle faktických informací obsahuje oznámení také v pravém horním rohu nezbytnou proklamaci, že Eckel zemřel za vůdce, národ a vlast a dokument je také opatřen patřičnou symbolikou. Podrobnější pohled na jména pozůstalých pak odhaluje, že Sigmund Eckel byl bratrem (vzhledem k neshodě příjmení zřejmě nevlastním) Heinricha Wenzela, lídra branišovické SdP.

Jinou situací je alespoň doklad o nasazení v boji. Také tento případ se dochoval pouze jeden, jedná se o vypsání dovolenky pro místního rodáka Adolfa Bendu, která pochází z poloviny roku 1942.²⁷⁵

Gültig für freie Urlaubsreisen auf kleinen Wehrmachtfahrtschein

Kriegsurlaubschein

Der Uersjäger Adolf Benda Stutten
(Dienstgrad, Vor- und Zuname) Stutten

von Kienstalle L 038 A. G. S. P. Paris + Kap 26.6.42
(Truppenteil)

ist vom 17. 6. 1942 bis einschl. 17. 7. 1942 beurlaubt
frainspitz nächster Bahnhof Mühlitz

nach _____ nächster Bahnhof _____

nach _____ nächster Bahnhof _____

Er reist auf kleinen Wehrmachtfahrtschein. Die Inanspruchnahme von Wehrmachtfahrkarten oder Fahrkarten des öffentlichen Verkehrs für die im Wehrmachtfahrtschein bezeichnete Strecke ist verboten.

Aber die umstehenden Befehle ist er befehrt worden.

Ausgefertigt am 25. 6. 1942
L 14038 A. G. S. P. Paris
(Truppenteil)

Leutnant u. W. Vp.-führer
(Unterschrift, Dienstgrad, Dienststellung)

276 340
Magnum-Verlag, Berlin EB 68, Ritterstr. 33 / Tel. 66 07 89

Druhá strana tohoto dokumentu je také zajímavá tím, že je na ní podepsaná Angela Blaschková, dcera předního nacistického politika v Branišovicích Franze Blaschka. Indicií pro další jména padlých mohou být například vdovy do padesáti let věku, které byly v roce 1946 vysídleny do Německa. V příslušných jmenných seznamech transportů se takové ženy skutečně najít dají (namátkový průzkum odhalil takových případů asi deset), tento nález však

²⁷⁵ Soukromý archiv autora.

Pochází ze stejného pamětníka jako smuteční oznámení na předchozí straně.

sám o sobě nic nedokazuje. Matriční knihy z dob druhé světové války navíc (na rozdíl od těch z první světové války) nevedly úmrtní zápisy o padlých vojácích – chybí mezi nimi dokonce i jméno Sigmunda Eckela.

Jak smuteční oznámení tak dovolenka jakožto prameny mají sice vysokou hodnotu, ale bez širšího kontextu a většího množství podobných dokumentů jsou možnosti další práce s nimi dost omezené. Zůstávají tak pouze drobným dokladem každodenního života ve válečných Branišovicích.

Stejně nejasnosti panují ohledně správy obce a jmen těch, kteří Branišovice v této době řídili. Některá jména uvádí pouze poválečná školní kronika: část z nich jsou jména známá, jiná se naopak objevují poprvé. Mezi již dříve zaznělá patří například „starý nacista“ Franz Langer, který v této době předsedal místní NSDAP, dále statkář Julius Luksch a Heinrich Wenzel, zastávající úřad obecního tajemníka. Poprvé tam naopak zazněla jména jako Gallus Schneider, titulovaný coby jeden ze čtyř hlavních nacistů. Schneider kandidoval v obecních volbách v roce 1938 do zastupitelstva v řadách SdP, ale protože kandidátku uzavíral, neměl z dvacátého místa žádnou šanci na zvolení. První zmínka je věnována také Cyrillu Gallinovi, toto jméno je ve sledu událostí zcela nové a nevztahuje se k němu žádná vyhledatelná historie – Gallina nekandidoval do zastupitelstva, nebyl předním členem žádného místního sdružení a neexistují spojitosti mezi ním a například politikou SdP nebo NSDAP.

Závěr války v Branišovicích – rok 1945

Více pramenů, které vrhají jasnější světlo na tuto kapitolu, se objevuje až v samotném závěru války – na jaře 1945. Nálada v obci byla podle poválečných výpovědí skleslá, přesto se však také uvádí, že *„ještě tři neděle před obsazením obce vítěznou RA, konali Němci schůzi v hostinci, kde mluvili vedoucí strany NSDAP z Mikulova a Vlasatic. Nálada byla skleslá. Vždyť již bylo slyšeti střelbu nejen děl, ale i pušek, automatů a kulometů z blížící se fronty. Prohlašovali místním Němcům, že nutno vydržet a vytrvat, že všichni schopní k odrazení nepřitele musí se zbrani v ruce hájit říši, že v konečné vítězství věřit musí.“*²⁷⁶ Opět vzhledem k absenci jiných pramenů nelze tyto skutečnosti potvrdit, vyvrátit nebo korigovat. Faktem zůstává, že v obci byl zřízen Volkssturm, německá lidová domobrana, jíž velel Johann Annerl²⁷⁷, taktéž kandidát (tentokrát úspěšný) do zastupitelstva za SdP v obecních volbách 1938. Členy Volkssturmu se branišovičtí Němci podle svých slov stávali nedoborovolně,

²⁷⁶ SOkA Znojmo, fond BRA/ZDŠ, Základní škola Branišovice, Kronika školy 1945 – 1979, sig. K-I-644, Školní rok 1945/1946. (nefol.)

²⁷⁷ MZA Brno, fond C 141, Mimořádný lidový soud v Brně, karton 168, sign. Lsp 727/46.

respektive byli jako členové vedeni, aniž by o tom věděli, proto se mezi nimi objevili i muži, kteří jinak nebyli uznáni bojeschopnými na frontě, například Heinrich Wenzel, kterému při bojích v první světové válce ochrnuly prsty na levé ruce.²⁷⁸

Vlivem dalších událostí a přibližující se fronty bylo na konci dubna 1945 rozhodnuto o evakuaci obyvatel. Tento jev je pozorovatelný i v mnoha okolních obcích.²⁷⁹ Ale stejně jako tam ani v Branišovicích se často příliš obyvatel neodstěhovalo. Již tolikrát citovaná školní kronika uvádí, že se jednalo o čtyři rodiny nejvýznačnějších nacistů – Julia Luksche, Cyrila Galliny, Galluse Schneidera, Heinricha Wenzela. Spolu s nimi odcestovala i manželka učitele na německé škole Wiesnera, který byl taktéž představitelem nacionálních socialistů. Ostatní obyvatelstvo zůstalo v Branišovicích.²⁸⁰ Důvody známy nejsou, lze se tedy jen domnívat, že branišovičtí Němci nepokládali situaci za natolik závažnou nebo se báli opustit majetek, který by se v opuštěné vesnici stal snadnou kořistí rabování. Odjezd vysoce postavených Němců je naopak logický.

Prologem událostí v Branišovicích byly třítydenní²⁸¹ těžké boje na jih od obce, v okolí Vlasatic, Pasohlávek nebo Nové Vsi. Svědčí o tom i fakt, že tyto vesnice (společně ještě s Drnholcem a také Branišovicemi) byly v poválečných referátech o situaci v okrese hodnoceny jako nejvíce zničené.²⁸²

Samotá bitva o Branišovice byla poměrně krátká a proběhla 7. května. Od deseti hodin ráno zahájila Rudá armáda nálety na obec, která se v průběhu dne opakovaly. Německé vojsko údajně pobralo v obci dobytek, koně a zásoby potravin a začalo ustupovat k Moravskému Krumlovu na severozápad a k Dolním Kounicím na sever. Při samotném boji (Rudá armáda vstupuje do obce v pět hodin odpoledne) padlo padesát Němců a dva Sověti. Někteří němečtí vojáci byli pohřbeni na místním hřbitově, pro mnohé z nich však nezbylo místo nebo čas a tak byli provizorně pohřbívání různě po obci, v příkopech, někteří i před německou školou. Pozůstatky po některých byly objeveny při budování kanalizace v roce 2015. Sovětské vojáky pohřbili u kostela, odkud byly v roce 1946 převezeny do hromadného hrobu rudoarmějců

²⁷⁸ MZA Brno, fond C 141, Mimořádný lidový soud v Brně, karton 168, sign. Lsp 727/46.

²⁷⁹ viz například *Vzpomínky na vyhnání německy mluvících obyvatel z Mikulovska 1945-1946*. Mikulov 2016.

²⁸⁰ SOkA Znojmo, fond BRA/ZDŠ, Základní škola Branišovice, Kronika školy 1945 – 1979, sig. K-I-644, Školní rok 1945/1946. (nefol.)

²⁸¹ SOkA Znojmo, fond BRA/ZDŠ, Základní škola Branišovice, Kronika školy 1945 – 1979, sig. K-I-644, Školní rok 1945/1946. (nefol.)

²⁸² SOkA Břeclav se sídlem v Mikulově, fond A2, ONV Mikulov, Měsíční hlášení referentů ONV – referent družstevní, karton 253, sig. 377.

v Hustopečích.²⁸³ Z civilních obětí je známo jediné jméno – Johann Lössel, obecní slouha bydlící ve Vinohrádkách. Jeho jméno uvádí jak vzpomínky pamětníků²⁸⁴, tak i matriční kniha²⁸⁵. Farní kronika uvádí, že mezi obyvatelstvem byly jinak jen malé ztráty.²⁸⁶

Vážně poškozena byla pochopitelně i samotná obec. Největší ránou byl požár kostela svatého Vavřince, který zasáhla zápalná bomba. V tomto ohledu panují mezi dochovanými prameny nesoulady. Raimund Waleczek, branišovický rodák, ve svém článku z roku 2014 prohlásil, že kostel byl zasažen odpoledne,²⁸⁷ zatímco školní kronika určuje až večer téhož dne.²⁸⁸ Pokud by se jednalo jen o tento problém, bylo by nasnadě odmítnout jej jen jako drobnou nepřesnost, příslušné prameny ale nejsou zajedno ani v tom, kdo způsobil zkázu kostela. Školní kronika na toto konto uvádí: „*Ještě téhož večera byly německým letadlem svrženy pumy na kostel, který úplně vyhořel a byl pobořen. Zničen byl asi z toho důvodu, aby věž nemohla sloužit za pozorovatelnu RA, neboť odtud je dobře viděti až ke krumlovským lesům, kam Němci ustupovali.*“ farní kronika, rovněž až poválečná, naopak tvrdí: „*Na věži měla asi německá armáda pozorovatelnu a proto spojenecké letectvo snad úmyslně, snad náhodou pustilo zápalnou bombu a od ní se vzňal celý kostel.*“²⁸⁹

Přes zásadní rozpor (podobný sporu o zničení mikulovského zámku v těžké době) v tvrzení, která armáda kostel zničila se v obou úryvcích dá najít společný element a tím je německá pozorovatelná na věži kostela, jež přitáhla leteckou palbu. Kostel v Branišovicích se nachází na mírném návrší, na nejvyšším místě v obci a díky krajinně svažující se od něj na všechny strany bývá první stavbou, jež je při příjezdu do Branišovic vidět – to znamená, že z věže tohoto kostela je dobrý výhled do širokého okolí, zejména směry popisovanými v kronikách – jak terén k Vlasaticím tak k Olbramovicím a k Leskounu je rovinný a velmi málo zalesněný. To potvrzuje tezi o německé pozorovatelně na věži kostela.

²⁸³ SOkA Znojmo, fond BRA/ZDŠ, Základní škola Branišovice, Kronika školy 1945 – 1979, sig. K-I-644, Školní rok 1945/1946. (nefol.)

²⁸⁴ *Vzpomínky na vyhnání německy mluvících obyvatel z Mikulovska 1945-1946.* Mikulov 2016, str. 15

²⁸⁵ MZA Brno, fond matrik E 67, sig. 7053, rejstřík narozených, oddaných a zemřelých v letech 1916 – 1949 ve farnosti Branišovice. [online] Dostupné z: <http://actapublica.eu/matriky/brno/prohlizec/11151/?strana=62> [cit. 13. 11. 2019].

²⁸⁶ Farní úřad Olbramovice. Pamětní kniha farního úřadu v Branišovicích. Tomus II. Annalen der Pfarrdemeinde, s. 152.

²⁸⁷ WALLECZEK, Raimund: *Die Frainspitzer Kirche.* Der Südmährer 66, 2014, s. 202.

²⁸⁸ SOkA Znojmo, fond BRA/ZDŠ, Základní škola Branišovice, Kronika školy 1945 – 1979, sig. K-I-644, Školní rok 1945/1946. (nefol.)

²⁸⁹ Farní úřad Olbramovice, Pamětní kniha farního úřadu v Branišovicích, Tomus II, Annalen der Pfarrkirche, s. 19.

Při otázce, kdo bombu na kostel svrhl, je nutné brát zřetel na povahu obou pramenů – školní kronika je napsaná po skončení války a má zřetelný protiněmecký tón a naopak strani sovětské straně (už například označením „*slavná RA*“). Už v dřívějších kapitolách odhalily analýzy chyby a nepřesnosti v těchto zápisech, které činí důvěryhodnost tohoto pramene spekulativní. Farní kronika psaná administrátorem Josefem Hudcem se vyznačuje větší neutralností, neuchyluje se k antiněmeckým výpadům, naopak často kritizuje nové poměry v pohraničí po válce. Mimo to se Hudec v rámci své práce setkával jak s českými, tak německými farníky, a také s farářem Ginzingerem, takže mohl získávat informace od obou stran. Hudec také neprohlásil svržení bomby za jednoznačný záměr, neobviňuje spojenecká vojska a připouští, že se mohlo jednat i o nešťasnou náhodu.

V konečném důsledku je tu také ryze logická stránka věci – verze, že by německé letectvo mělo v samém závěru války prostředky a vůli ještě na poslední chvíli ničit pozorovatelnou ve věži kostela na malé obci, je málo pravděpodobná. Pravděpodobnost druhé verze, tedy, že věž zničili Sověti, aby Němci nemohli vidět jejich postup do vnitrozemí, je větší a nahrává tomu i povaha bojů v této oblasti.

Tato otázka zůstává tedy uspokojivě neodpovězena. Neoddiskutovatelné však byly škody, které útok v kostele způsobil. Hudec vyjmenoval: Úplně vyhořela věž s celým příslušenstvím, shořely hodiny i varhany, loď vyhořela s celým příslušenstvím, shořel hlavní oltář a v kostele byla zničena všechna okna. Rovněž střecha celého kostela a přilehlých částí byla docela zničena. Kaple Božího hrobu a sakristie byly rovněž poškozeny, jejich inventář byl však zachován vcelku neporušen.²⁹⁰ Jeho výčet potvrzuje i článek Raimunda Walleczka, který dodal, že kaple nebyla poničena i proto, že vál příznivý vítr. Walleczek dodává, že byl zničen i bronzový zvon, zatímco ocelový zvon z dob první světové války odolal, zachovat se však podařilo monstranci a číši na víno.²⁹¹ Zubožený stav kostela dokládají i fotografie objektu z té doby, které zachycují do půle odstřelenou věž kostela, zřícené zdivo uvnitř a ohořelé zdi.²⁹²

Branišovice sice nemají náves, kostel se však nachází v oblasti, kterou lze nazvat historickým středem vesnice – kromě kostela tam stojí i škola, fara a samozřejmě také bytová zástavba. Při předpokladu, že při bombardování bývá zásah v okruhu až 180 metrů považovaný za přesný,

²⁹⁰ Farní úřad Olbramovice, Pamětní kniha farního úřadu v Branišovicích, Tomus II, Annalen der Pfarrkirche, s. 19

²⁹¹ WALLECZEK, Raimund: *Die Frainspitzer Kirche*. Der Südmährer 66, 2014, s. 202.

²⁹² Tyto fotografie se zachovaly na obecním úřadě v Branišovicích, bohužel však pouze v černobílém skenu, proto je nelze pro účely práce použít. Originály se zatím nalézt nepodařilo.

je nasnadě zaměřit se i na otázku, jak byl poškozen zbytek obce, zejména zmiňovaný historický střed, v němž se nacházejí nejvýznamnější obecní budovy.

Nejblíže kostelu je německá škola stojící v jeho těsném sousedství. I ona utrpěla bombardováním, ne však tak fatálně jako kostel. Byla poškozena střecha, která se nad toaletami téměř zřítily, škola pozbyla oken a také dveří. S ohledem na pozdější záznamy uvádějící, že z jejího inventáře se téměř nic nezachovalo lze usuzovat, že budova byla buď vyrabována nebo její inventář odneslo místní obyvatelstvo ve snaze jej zachránit.

Poničena byla i fara, byť ne nijak zásadně – poškozeny byly střešní tašky, vytlučena okna a prostříleny trámy a omítka.²⁹³ Budova přitom stojí necelých dvacet metrů od téměř zničeného kostela, je tedy pozoruhodné, že zasažena nebyla.

Úplně jasná situace není ani ohledně domů zničených při bombardování a bojích. V tomto ohledu se počty z jednotlivých pramenů rozcházejí. Cyrill Klein uváděl ve své vzpomínce, že během bombardování shořely dva domy, dvanáct stodol, tři stáje a tři domy byly vážně poškozeny. Ve Vinohrádkách šlo o pět domů a o tři stodoly.²⁹⁴ Těmto škodám se věnuje i farní kromika, Hudec však žádné číslo neuvádí. Nejdále jde v tomto ohledu školní kronika uvádějící, že „v obci nezůstalo nepoškozeného domu“²⁹⁵, třebaže zde není poškození specifikované a lze pod něj zahrnout lehčí poškození stejně jako fatální narušení stavby celého domu, kvůli níž ho bylo nutné strhnout.

Zdánlivě nejspolehlivějším pramenem byla zpráva o stavu obce z března 1946, kdy se uskutečnila inspekční návštěva obou osad. Při ní bylo shledáno, že v Branišovicích bylo zničeno nebo bude nutné strhnout celkem 21 domů a ve Vinohrádkách 23 domů, což v obou obcích představovalo asi 25% zástavby.²⁹⁶ Návštěva dala vedle seznamu domů dohromady i seznam zničených stájí, stodol a dalších objektů. Ani tento pramen však není stoprocentně spolehlivý, protože mezi zničenými jmenuje i čtyři domy v Branišovicích, které strženy nebyly a některé z nich dokonce stojí dodnes. Lze se jen domnívat, že je možné, že tyto budovy byly nakonec opraveny. Dokládá to jednak seznam popisných čísel v Branišovicích z počátku šedesátých let²⁹⁷, ale také průzkum autora práce.

²⁹³ Farní úřad Olbramovice, Pamětní kniha farního úřadu v Branišovicích, Tomus II, Annalen der Pfarrhauses, s. 63.

²⁹⁴ *Vzpomínky na vyhnání německy mluvících obyvatel z Mikulovska 1945-1946*. Mikulov 2016, str. 15.

²⁹⁵ SOkA Znojmo, fond BRA/ZDŠ, Základní škola Branišovice, Kronika školy 1945 – 1979, sig. K-I-644, Školní rok 1945/1946. (nefol.)

²⁹⁶ SOkA Znojmo, fond BRA/II, Výstavba válkou poškozených objektů 1946 – 1949, karton 8, inv. č. 71.

²⁹⁷ SOkA Znojmo, fond BRA/II, Seznam starých a nových čísel popisných Branišovice, karton 6, inv. č. 50.

Výpovědi pramenů, třebaže se opět neshodují, ukazují na několik důležitých aspektů – obec byla válkou zničena z podstatné části a nešlo pouze o domy v blízkosti kostela, které by zničila snaha o zásah do kostelní věže – zástavba ve Vinohrádkách je totiž od kostela poměrně vzdálena. Nelze se tedy omezovat pouze na oblast kostela.

Velmi užitečnou pomůckou jsou dva letecké snímky obce z let 1938 a 1946 dostupné na stránkách Ústředního archivu zeměměřictví a katastru. Tyto letopočty jsou pro výzkumnou otázku naprosto ideální, protože dávají možnost poznat podobu obce bezprostředně před a po válce. Na snímku z roku 1946 jsou velmi dobře patrné válečné škody, včetně vyhořelého kostela. Těchto pramenů bylo proto užito především pro kontrolu, ale i pro určení polohy dalších zničených objektů.

Poznatky ze všech výše vyjmenovaných pramenů bylo použito k vytvoření mapy zničených domů a objektů v Branišovicích na následující straně. Obsahuje příslušnou legendu a vysvětlivky. K tomu nutno dodat, že kompletní válečné škody jsou zjistitelné pouze v Branišovicích, ve Vinohrádkách jen částečně, protože se nezachoval kompletní seznam starého číslování této obce a jeho kompletní sestavení zpětně je obtížnější. Pokud se na mapě nachází dům označený jako zničený a nemá popisné číslo, znamená to, že byl za zničený označen na základě studia leteckých snímků obce z let 1938 a 1946.

Pohled do mapy potvrzuje teorii, že zdaleka nejvíce byl zasažen střed obce kolem kostela. Kromě kostela, fary a školy téměř kompletně zmizela také řadová ulice pod kostelem. Z ní zůstaly zachovány pouze čtyři domy – dům č. 68 (pošta) a domy č. 45 – 47 patřily rodině Morawcově. K tomu nutno dodat, že domy č. 46 a 47 byly zničeny záhy poté neodbornými zásahy MNV, který se snažil v tam zřídit kulturní dům.²⁹⁸

Na druhé straně od kostela byly zničeny tři domy v jeho bezprostředním okolí. Výjimečný byl případ domu č. 4, který byl sice závažně poškozen, nicméně MNV jej ještě krátce po válce používal²⁹⁹ a stržen byl až později. Od roku 1952 na jeho místě stojí pomník.

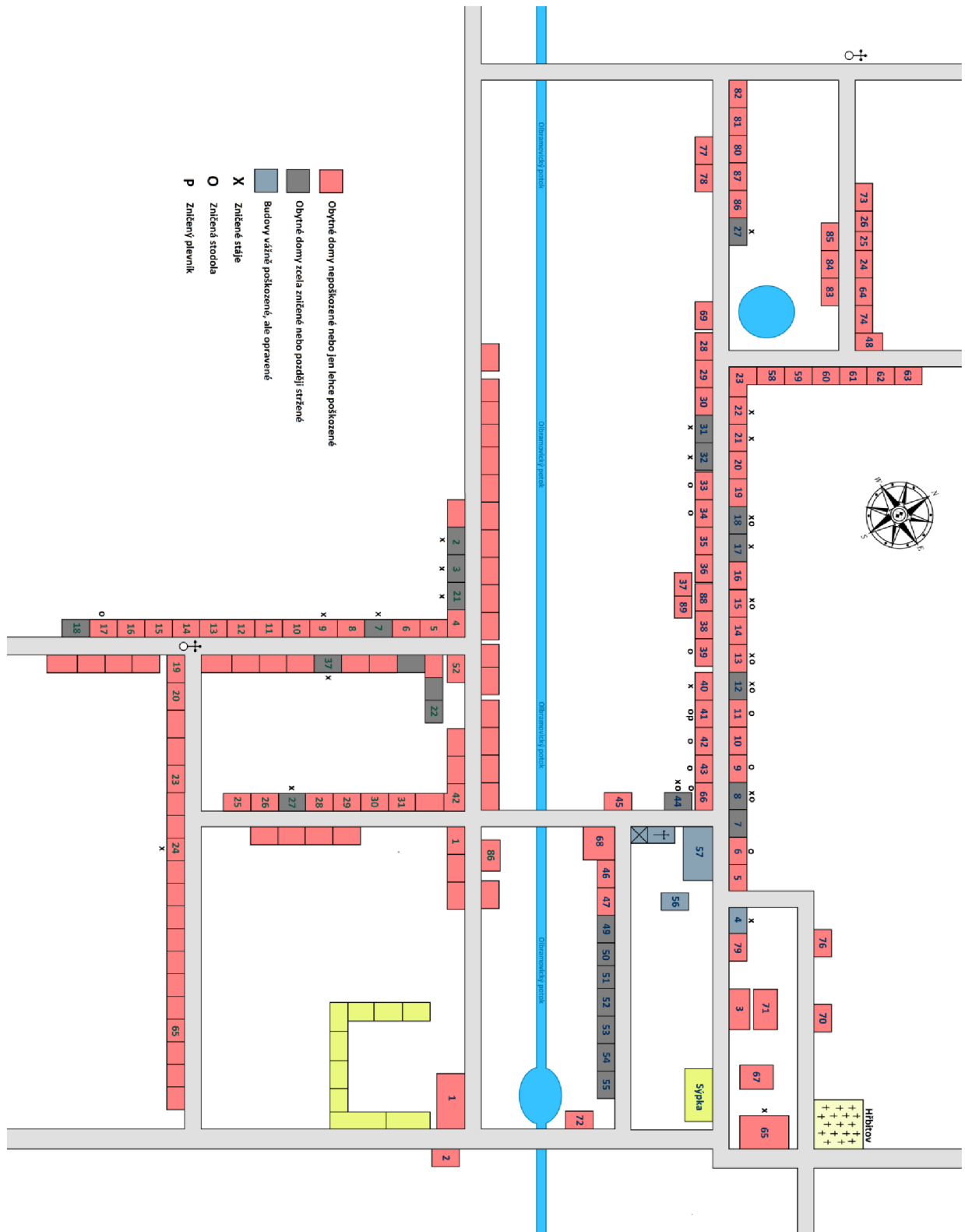
Zničeny byly i domy od středu obce poměrně vzdálené, nejdále dům č. 27, stojící téměř na okraji vsi. Ani tento však nebyl válkou zničen zcela, protože byl po válce označen za „*starý a neobyvatelný*“³⁰⁰ V Branišovicích bylo dále zničeno 15 stájí a 17 stodol a to i u domů, které jinak válce odolaly. Důvod, proč je přesto počet zničených stodol a stájí nižší než počet

²⁹⁸ Farní úřad Olbramovice, Pamětní kniha farního úřadu v Branišovicích, Tomus II, Annalen der Pfarrgemeinde, s. 154.

²⁹⁹ SOkA Znojmo, fond BRA/II. Přehled konfiskací dle dekretu č. 108/1945, karton 5, inv. č. 46.

³⁰⁰ Tamtéž.

zbořených domů je jednoduchý. Některé domy – zejména řadová ulice pod kostelem byly menší bez stájí a stodol.

Ve Vinohrádkách byla situace odlišná. Pohled do mapy ukazuje, že poškození domů a stodol bylo poměrně nahodilé, souvisle zničený byly pouze tři domy v severním okraji obce. Mezi nimi i hostinec Johanna Langera (dům č. 21) nebo dům dlouholetého starosty Johanna

Schachla (dům č. 7). Inspekce z března 1946 odhalila dalších 14 domů vážně poškozených nebo zničených válkou, srovnání s leteckým snímkem však odhalilo pouze dva takové domy. Souhrně bylo zničeno 10 stájí a 2 stodoly. Zkáze podlehl i obecní chudobinec ve Vinohrádkách (č. 67), ten se však nepodařilo lokalizovat.

Pozoruhodné je, že zničeny nebyly žádné objekty na jižní straně Branišovic a Vinohrádek směrem k Vlasaticím, odkud přicházela Rudá armáda. Zničeny byly pouze stáje na Lukschově velkostatku (č. 65), ostatní budovy, včetně mohutné a vysoké budovy sýpky, která je minimálně stejně vysoká jako kostel a také stojí na návrší, zůstaly ušetřeny.

Poslední kapitolou závěru války je dění v obci. Vzhledem k charakteru níže popsaných událostí se bohužel zachovaly jen v jednom líčení, a sice ve vzpomínce Cyrila Kleina, jehož jméno bylo dosud spojováno pouze s jeho politickým působením ve Svazu zemědělců a NSDAP. Přestože mohl mít motivaci vzpomínku publikovanou v roce 1960 upravit tak, aby z ní vyšel v lepším světle, případně dopouštět se nepřesností a omylů, nejméně po faktické stránce je jeho vyprávění přesné, což dosvědčují jiné nezávislé prameny. Klein vypověděl mimo jiné následující: „*Následujícího dne (8. května, pozn.) se v naší obci objevilo patnáct ozbrojených českých partyzánů, kteří následně zrekvírovali v zemědělských usedlostech vše, co jim mohlo být k užitku. Kolem půlnoci pak dorazila nákladní auta s 25 – 30 Rusy z Babic (dnešní Olbramovice, pozn.), kteří znásilnili místní ženy a dívky. Když se ráno vrátili, ukradli ještě prasata. Dvakrát se navíc přihodilo, že před očima vlastních rodičů byla znásilněna dvanáctiletá a třináctiletá dívka. Muži, schopní práce, byli na nákladních automobilech odvezeni do Velkého Dvora u Pohořelic, kde museli stavět letiště, nedostávali ale nic k jídlu.*“³⁰¹

Násilnosti popsané zde Kleinem nebyly v květnu 1945 ničím neobvyklým a dokládají je i vzpomínky Němců z okolních obcí, například Troskotovic, Vlasatic nebo Šumic.³⁰² Taktéž krádeže čehokoliv cenného nejsou žádným místním fenoménem, docházelo k nim ve všech německých oblastech. Klein dále popsal i mučení místního obyvatelstva, kdy byli Němci českými partyzány bití důtkami, obušky, vytrhávali jim vousy a vlasy nebo jim stříleli kolem hlavy. Podle Kleina se jednalo o třináct lidí (jedenáct mužů a dvě ženy, kteří byli zavřeni v bývalé sběrně mléka v čísle 13³⁰³, kde byli mučeni výše popsaným způsobem. V noci je pak zavírali do sklepa, kde se na ně vrhlo čtyři až pět Rusů. Podle všeho byl vedle Kleina jedním

³⁰¹ *Vzpomínky na vyhnání německy mluvících obyvatel z Mikulovska 1945-1946.* Mikulov 2016.

³⁰² Tamtéž.

³⁰³ Dům číslo 13 byl jak v Branišovicích, tak ve Vinohrádkách dům obytný, je tedy možné, že bylo nesprávně uvedeno číslo. Sběrna mléka ve Vinohrádkách měla číslo 52, ta však není podsklepená.

z takto týraných i bývalý místostarosta Paul Glotz, přední kandidát SdP ve volbách 1938, o němž Klein uvádí, že na následky zemřel v roce 1947 ve Voslau u Vídně. Vzhledem k datu úmrtí není možné tuto informaci ověřit, faktem však zůstává, že Glotz chyběl mezi vysídlenými Němci z Branišovic v roce 1946. Klein také uvádí, že týrání a bití byl vystaven i statkář Julius Luksch, jeho osudy však budou sledovány přednostně v následující kapitole. Na konci své vzpomínky také přidal jména dvou svědků, kteří mohou jeho vyprávění potvrdit: Heinrich Wenzel a Marie Wiesnerová. Tato skutečnost naznačuje možnost, že i oni dva byli vystaveni stejnému týrání. Jména bývalého předsedy SdP a přesvědčené nacistky (též manželky nacistického učitele) však Kleinovu výpověď staví do jiného světla. Ukazují, že represemi byli postiženi zejména představitelé nacistické politiky v Branišovicích a na tomto mučení se podílelo i místní obyvatelstvo, které je muselo Sovětům a partyzánům udat. Kleinovo vyprávění však neobsahuje žádnou vlastní reflexi (kdy by například obhajoval svoje počínání za války, nebo tvrdil, že je nevinný a podobně), otázka zapojení jeho a i dalších dvanácti týraných místních do reálné nacistické politiky v obci zůstává nezodpovězena a dnes už není objektivně zjiřitelná. Bití skutečných i domnělých provinilců z dob války bylo násilností charakteristickou pro tuto dobu, objevovaly se i případy svévolných vražd.³⁰⁴

Takovým aktem bylo například zastřelení olbramovického Němce Smrcka za neodevzdání lovecké pušky 11. května 1945 před radnicí.³⁰⁵ Smrcka zastřelili partyzáni ze Skupiny dr. Hybeše (jimž velel František Hos), kteří ves obsadili.³⁰⁶ Tím se zároveň zodpovídá otázka, kdo byli s největší pravděpodobností partyzáni, kteří týrali branišovické Němce.

Martin Markel ve své práci o vysídlení Němců z jižní Moravy, kde se mimo jiné zabýval také násilnostmi na místním německém obyvatelstvu, definuje trojici, která byla takovým represím vystavena nejčastěji: starosta – nadučitel – mlynář.³⁰⁷ Jednalo se tedy o nejvzdělanější, nejmajetnější nebo nejdůležitější muže obce. Toto schéma lze částečně pozorovat i v Branišovicích – bit byl místostarosta Glotz, zastupitel a bohatý sedlák Klein, bohatý statkář Luksch nebo rodina učitele. Události našťěstí neeskalovaly tak jako v nedalekých Hostěradicích, kde byla týrána rodina nadučitele a mlynáře, kteří byli pak pro výstrahu

³⁰⁴ MARKEL, Martin: *Vysídlení Němců z jižní Moravy 1945 – 1949*. Brno 2002, s. 35.

³⁰⁵ HYBLER, Vladislav-INDRA, Jan: *Bojová cesta volyňských Čechů do vlasti. Z Volyně na Znojensko*. Znojmo 1985, s. 37.

³⁰⁶ MARKEL, Martin: *Vysídlení Němců z jižní Moravy 1945 – 1949*. Brno 2002, s. 35.

³⁰⁷ Tamtéž, s. 58.

popraveni.³⁰⁸ Žádná z výše zmíněných událostí v Branišovicích nebyla ani nikdy vyšetřena, lze tedy předpokládat, že se na ně vztahovala amnestie zákona č. 115/1946 Sb.

Konkrétní případ Cyrila Kleina bude ještě podrobněji rozebrán v následující kapitole, kdy tento sedlák stanul před Mimořádným lidovým soudem v Brně, přičemž tato kauza osvětlí vedle jeho možného zapojení do nacistické politiky také pochybnou konstituci nového obyvatelstva v poválečných Branišovicích.

Shrnutí

Dějiny Branišovic let 1938 – 1945 patří mezi nejméně probádané kapitoly této vsi a nabízejí také nejméně spolehlivých informací. Jediným pramenem pro většinu této doby je poválečná kronika místní obecné školy, která trpí mnoha nepřesnostmi a antiněmeckým tónem. Spolehlivější a četnější prameny se nabízejí pouze pro samý začátek a konec války.

Prologem událostí roku 1938 byly obecní volby – v nich z německých stran kandidovala pouze strana SdP, v níž se rozpustily všechny čtyři předchozí německé strany. Nejvíce kandidátů přešlo do SdP ze Svazu zemědělců (čtyři) a z křesťansko-sociální strany (dva), další strany nebyly zastoupeny vůbec. Nejvíce však bylo úplně nových kandidátů, kteří se doposud politicky neangažovali, například Laurenz Dočkal, vedoucí Svazu Němců v Branišovicích. Druhou kandidující stranou byla Česká menšina, jež obměnila většinu své předchozí kandidátky, nejviditelněji na jejím čele, kde poštmistra Matouška vystřídal správce velkostatku Pucek. Z posledního místa kandidátku podpořil učitel Kratochvíl.

SdP volby drtivě vyhrála, získala téměř tolik hlasů, jako ve volbách 1931 všechny německé strany dohromady. Proti volbě se postavila skupina jednačtyřiceti Němců, kteří ji odmítli. Sudetoněmecká strana zcela ovládla obecní radu i zastupitelstvo, držela křeslo starosty, místostarosty i dvě místa v radě, to poslední zbylo na zástupce Čechů Prucka. Překvapivě byl za starostu vybrán Friedrich Grob, dosavadní místostarosta a dřívější lídr křesťanských sociálů. Díky tomu byl schválen i okresním úřadem v Mikulově. Místostarostou se stal Paul Glotz a místa v radě obsadili Dočkal a Luksch. Vyšachován zůstal vedoucí kandidátky Franz Blaschek, na nějž zbylo místo řadového zastupitele.

Vzhledem k eskalujícímu napětí na mezinárodní scéně se začalo budovat opevnění jižní Moravy v těsném sousedství Branišovic, dokončen byl však pouze nejkritičtější úsek. Čeští menšináři se účastnili velké májové manifestace v Pohořelicích.

V září 1938 vyvrcholilo napětí v obci stávkou německých dělníků na Kinského velkostatku, kteří odmítli jít do práce. Po podepsání Mnichovské dohody, která odtrhla Branišovice od

³⁰⁸ MARKEL, Martin: *Vysídlení Němců z jižní Moravy 1945 – 1949*. Brno 2002, s. 58.

zbytku republiky, odešla část českého obyvatelstva z obce do Československa. Do obce krátce přijela československá armáda, 10. října však ustoupila a do Branišovic přijelo nacistické vojsko od Vlasatic a tentýž den se v Branišovicích ustavuje SA a na začátku listopadu také NSDAP. V roce 1939 rezignoval i dosavadní český farář Porč a nahradil ho Rakušan Adalbert Ginzinger. Ten se v průběhu války dostal kvůli své činnosti několikrát do střetu s novým režimem, který byl protikřesťansky naladěný. Za domnělé sabotáže byli v průběhu války souzeni i někteří místní Češi.

O fungování obce za Protektorátu není známo téměř nic, pouze několik málo kusých informací, mezi nimiž není patrný kontext. Mnoho mužů z obce bylo odvedeno do války, z níž se podle německých zdrojů nevrátilo pětáctýřicet mužů, známo je pouze jediné jméno.

V samém závěr války, na konci dubna 1945 se z obce odstěhovalo několik rodin předních nacistických představitelů, ostatní obyvatelé zůstali doma. Rudá armáda do obce vstoupila 7. května 1945 v podvečer, přičemž od rána obec bombardovala. Při tom zasáhla i věž kostela (pramenné výpovědi se různí, prokázaný výzkum se kloní spíše k verzi, že bombu svrhlo sovětské vojsko), kde byla pravděpodobně zřízena německá pozorovatelná, přičemž bomba zničila věž a téměř celý kostel vyhořel. Poškozeno bylo i mnoho (přesné číslo není možné stanovit) domů v okolí kostela i jinde v obci a také německá škola. Nálety měly minimálně jednu doloženou oběť – obecního slouhu ve Vinohrádkách, ztráty civilního obyvatelstva jinak nebyly velké. Během bojů v obci zahynulo padesát německých a dva sovětské vojáci.

Německé obyvatelstvo bylo podle svých vzpomínek vystaveno týrání a bití ze strany sovětských vojáků i partyzánů (zřejmě ze Skupiny doktora Hybeše, kteří se usídlili v sousedních Olbramovicích). V obci bylo rabováno a vojáci znásilňovali místní ženy a dívky, mezi nimi i ještě děti. Mezi postiženými bylo i několik představitelů nacistické politiky a jejich rodinní příslušníci. Na následky týrání zemřel později místostarosta Glotz, týrán byl i statkář Luksch nebo sedlák Klein. Z Branišovic není doložen žádný případ svévolných vražd, k nimž docházelo v okolním regionu (Olbramovice, Hostěradice, Moravský Krumlov). Stejně jako tam však útoky cílily na bohaté, vlivné nebo vzdělané příslušníky německého obyvatelstva.

5. Nové dějiny – Branišovice v letech 1945 - 1948

Události po skončení druhé světové války, jimiž se bude zabývat poslední kapitola, byly velmi převratné a proměnily Československo po stránce demografické, geografické i politické naprosto zásadním způsobem. V tomto období vystupuje několik zásadních historických fenoménů – mimořádné lidové soudy, vysídlení německého obyvatelstva nebo osídlování pohraničí. K nim se přidává i několik fenoménů ryze místních – obnovení české školy nebo oprava zničeného kostela. Z těchto důvodů je poslední kapitola oproti předchozím mnohem více tematicky pestrá a proto také budou jednotlivé podkapitoly popisovány a interpretovány odděleně.

Branišovičtí před Mimořádným lidovým soudem

Nacistické zločiny, pro něž nebylo možné v minulosti nalézt precedens, si v obnoveném Československu vyžádaly speciální soud, pro nějž rovněž nebylo v minulosti precedentu – mimořádné lidové soudy, zřízené v červnu 1945 dekretem prezidenta republiky, které měly potrestat nacistické zločince, zrádce a jejich pomahače, aby „*aby nacistické a fašistické zlo bylo vyvráceno z kořene.*“³⁰⁹

Vznik Mimořádných lidových soudů a jejich agendu, pravomoci a fungování upravoval dekret prezidenta republiky č. 16/1945 Sb. V záhlaví dekretu je činnost soudu prezentována s citovým zabarvením typickým pro první poválečná léta: „*O přísnou spravedlnost volají neslýchané zločiny, kterých se dopustili nacisté a jejich zrádní spoluviníci na Československu.*“

Samotný dekret se skládal ze dvou hlav, přičemž první definovala skutkovou podstatu trestných činů, jež měl soud řešit. Dětila se na zločiny proti státu a zločiny proti osobám. Do první kategorie spadali lidé, kteří v době zvýšeného ohrožení republiky, tedy od 12. dubna 1938 do 8. května 1945 působili v německých nacistických organizacích jako NSDAP, SS, SA a dalších, stejně jako v dalších fašistických organizacích jako Vlajka nebo Hlinkova garda. Zločiny proti osobám zahrnovaly udavačství, nelidské zacházení, uvěznění nebo pracovní nasazení, které měli viníci jiným obyvatelům způsobit. Tresty byly poměrně přísné a pohybovaly se od pěti, což byla spodní hranice, do dvaceti let až doživotí, obzvláště závažné případy měly být trestány i usmrcením. Druhá část dekretu upravovala fungování soudu.

³⁰⁹ Dekret prezidenta republiky č. 16/1945 Sb. [online] Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky. Dostupné z: <https://www.psp.cz/docs/laws/dek/161945.html/> [cit. 14. 11. 2019].

Z Branišovic a Vinohrádek bylo k Mimořádnému lidovému soudu v Brně povoláno celkem šestnáct obyvatel, patnáct německé a jeden české národnosti, patnáct mužů a jedna žena. Z pohledu zločinů, které spáchaly nebo z nichž byli obviněni, je lze rozdělit do tří kategorií. Nejvíce jich bylo zastoupeno v první kategorii, tvořenou Němci – členy nacistických organizací (NSDAP a SA).

V této skupině lze nalézt hned jedenáct z oněch šestnácti případů, čili více než dvě třetiny obviněných. Většinou se jednalo o německé rolníky nebo zemědělské dělníky, kteří byli souzeni za členství v NSDAP nebo SA. Jejich případy měly většinou několik společných charakteristik: byli to muži ve věku čtyřicet až padesát let, kteří do té doby členy žádné jiné podobné organizace nebyli. I když se často jednalo o jejich jediné provinění, byli mezi nimi i výjimky. Zatčen a souzen byl například Rudolf Wiesner, pronacistický učitel, který na branišovicickou školu přišel v listopadu 1938. O něm bylo na základě výslechu zaprotokolováno následující: „*Rudolf Wiesner nemá v obci dobrou pověst, pokud se týká otázky národnostní a je všeobecně označován jako horlivý nacista. Jinak je označován jako řádný a čestný člověk. Avšak jako řídící učitel s poměrnou inteligencí měl vliv na své soukmenovce a tento vliv uplatňoval výhradně v duchu nacistickém a ku prospěchu nacistického hnutí.*“³¹⁰ Ukazuje se zároveň paradoxní hodnocení jeho osoby ve stylu „Horlivý nacista, ale jinak řádný člověk“. Kromě SdP a NSDAP byl (jako jediný) souzen i za členství v NSV (Nationalsozialistische Volkswohlfahrt) a NSKK (Nationalsozialistische Kraftfahrkorps), proto se nabízí otázka, zda byly tyto spolky činné i v Branišovicích nebo šlo o pobočky například z Pohořelic. Spolu s Wiesnerem byla souzena i jeho žena Marie a i jí protokol vystavil nelichotivou vizitku, kterou navíc podpořil i konkrétním příkladem, což je aspekt, který je v ostatních případech spíše ojedinělý: „*Jako zuřivá nacistka pranýřovala německé spoluobčany, kteří nepřispěli dostatečnou měrou na různé stranické fondy tím způsobem, že pro výstrahu vyvěsila jejich jména na obecní tabuli*“³¹¹. I kvůli tomu neměli manželé Wiesnerovi dobrou pověst jak mezi Čechy, tak mezi Němci.

Konkrétní příklad činnosti ve prospěch nacistické politiky lze nalézt ještě u Paula Rabela. Jeho případ je zajímavý i tím, že do roku 1938, jak sám uváděl, byl členem československé republikánské strany, tedy českých agrárníků.³¹² Jeho jméno lze také nalézt mezi členy

³¹⁰ MZA Brno, fond C 141, Mimořádný lidový soud v Brně, karton 241, sign. Lsp 1941/46.

³¹¹ MZA Brno, fond C 141, Mimořádný lidový soud v Brně, karton 241, sign. Lsp 1948/46.

³¹² MZA Brno, fond C 141, Mimořádný lidový soud v Brně, karton 233, sign. Lsp 1872/46.

zemědělských odborů při velkostatku Rudolfa Kinského, kde většinu tvořili Češi.³¹³ Rabel měl podle příslušného protokolu po příjezdu nacistické armády v říjnu 1938 sám iniciativně odstranit všechny české tabulky na velkostatku Kinský a správci Pruckovi řekl, že mu již nemá co poroučet.³¹⁴ Z roku 1944 zase pochází případ, kdy Rabel na nádraží v Miroslavi pomohl zadržet srbského zajatce, který fotografoval německé tanky.³¹⁵ Rabel však nebyl před válkou člen SdP, vstoupil až do nacistické strany.

Dalším případem, jemuž se prokázala aktivnější činnost v rámci nacistických organizací, byl Johann Grob, mladší bratr bývalého starosty Friedricha Groba. Johann Grob se v roce 1936 vrátil do rodných Vinohrádek z Vídně, aby převzal usedlost rodičů. O rok později se stal členem místní SdP (je jedním z mála souzených, jimž se toto prokázalo, respektive, kdo se k tomu přiznal). Hned v den založení SA v Branišovicích se stal jejím členem, navíc získal i funkci Sturmführera (v roce 1944 měl dokonce povýšit na Obersturmführera, což on sám odmítal). Grob obvinění bagatelizoval tvrzením, že funkci Sturmführera byl v podstatě nucen přijmout, protože nemusel na frontu a dále tvrdil, že sám místní SA neorganizoval, ale pouze plnil rozkazy od šumického vedoucího Bílka, který mu je zasílal poštou.³¹⁶

Významnější funkci v rámci nacistických organizací zastával ještě Johann Blaschek, dříve člen křesťanských sociálů, který byl v NSDAP propagandaleiterem a podle výsledku měl na starosti vylepování plakátů, pořádání akcí a podobně, což plnil horlivě a svědomitě.³¹⁷ Pro úplnost je třeba dodat, že tento zmíněný nebyl synem Franze Blaschka, neúspěšného kandidáta na starostu napojeného na Sudetoněmeckou stranu. Jeden z jeho synů však před soudem stanul také, šlo o Franze Blaschka mladšího.

Ten patří do šestičlenné skupiny obviněných, kteří se provinili členstvím v nacistických organizacích, ale neměli v nich významné funkce. Čtyři z nich (Franz Kopeczek mladší, Josef Luksch³¹⁸, Franz Blaschek mladší a Josef Gabriel) sice zastávali funkci Blockleiters, ta však obnášela hlavně vybírání členských poplatků. Pouze dva z nich (Johann Maresch a Franz Janitschek) neměli vůbec žádnou funkci.

³¹³ SOkA Břeclav se sídlem v Mikulově. Okresní úřad Mikulov, Místní organizace odborové Jednoty zemědělských a lesních zaměstnanců Branišovice, karton 217, sig. 194.

³¹⁴ MZA Brno, fond C 141, Mimořádný lidový soud v Brně, karton 233, sign. Lsp 1872/46.

³¹⁵ Tamtéž.

³¹⁶ MZA Brno, fond C 141, Mimořádný lidový soud v Brně, karton 233, sign. Lsp 787/46.

³¹⁷ MZA Brno, fond C 141, Mimořádný lidový soud v Brně, karton 171, sign. Lsp 1943/46.

³¹⁸ Nebyl nijak přímo příbuzný se statkářem Juliem Lukschem.

Případy těchto obviněných nesou mnoho společných znaků – většina z nich nebyla až do okupace činná v žádné politické straně ani ve straně Sudetoněmecké. Do těchto skupin vstupovali často až na začátku čtyřicátých let, někteří hovořili, že byli ke členství donuceni (Maresch nebo Rabel). Prvkem společným pro většinu výpovědí bylo tvrzení, že do oněch organizací vstoupili proto, že to považovali za svou národní povinnost, tedy pod jistým tlakem národnostní pospolitosti. Nikdo členství nezapíral, mnozí se však snažili marginalizovat svůj vliv a činnost, kterou omezovali na pochodová cvičení v rámci SA. Někteří sice přiznali i účast na cvičeních střeleckých, všichni však popřeli, že by vlastnili zbraň nebo uniformu SA, kterou si nepořídili z finančních důvodů (Kopeczek, F. Blaschek, Gabriel). Ti, kteří byli obviněni z členství ve Volkssturm, pak shodně uváděli, že na seznam byli zařazeni, ať již chtěli, nebo ne.

Tyto obviněné spojoval také rozsudek. Protože se u žádného neprokázalo, že by z titulu svých funkcí nebo členství v nacistických organizacích někomu ublížili, nebo ho udali, nebyli odsouzeni a namísto toho se připojili k ostatnímu vysídlovanému obyvatelstvu (Jména souzených lze skutečně v příslušných seznamech nalézt). O malé závažnosti těchto případů vypovídá také to, že nebyli vyslýcháni žádní svědci a také soud většinou pracoval pouze s výslechy, které provedli esenbáci z Branišovic nebo Pohořelic, kteří obviněné zatýkali. Ve všech dokumentech pak bylo svorně psáno, že obviněný není nebezpečným nacistou a že se neprokázalo, že by byl českému národu nějak ublížil. Do této ryze byrokratické kategorie tak byli nakonec zařazeni jak řadoví členové nacistické strany tak její přední nebo aktivní představitelé.

V této skupině se však nalézají i jedna výjimka nacisty, který byl za svou činnost odsouzen. Šlo o Heinricha Wenzela, zakladatele SdP v Branišovicích a pozdějšího předního obecního nacistu. Hlavním bodem jeho obžaloby byla právě skutečnost, že je zakladatelem SdP, kde byl Ortsleiterem. Jeho vliv mu po ustavení NSDAP v listopadu 1938 pomohl k funkci Bauerführera, který se staral o dodávky zemědělských produktů. V tomto podle protokolu dosáhl úspěchů, protože „*byl velmi horlivý a snaživý. Jeho snahou bylo zajistiti co nejvíce dodávek a zajistiti tak vítězství říše. V tomto směru nemá v obci dobrou pověst.*“³¹⁹ Wenzel dále dozoroval nad zvolenými Blockleitery a měl i další pravomoci.

Svou příslušnost k tomuto politickému proudu navíc neskrýval, kromě toho ho často předcházela už jeho pověst, která nebyla dobrá. Stejně jako předchozí obvinění uvedl, že stranu založil, protože to považoval za svou národní povinnost, již se za svého nejlepšího

³¹⁹ MZA Brno, fond C 141, Mimořádný lidový soud v Brně, karton 168, sign. Lsp 727/46.

svědomí snažil vykonávat. Uvedl také, že všechny funkce přijal, protože se domníval, že jako Němec ani nemůže odmítnout.³²⁰ I u Wenzela se objevuje argumentace tím, že nemusel narukovat do armády, v tomto případě podpořená i odůvodněním: Wenzel byl válečný veterán z první světové války, během níž utrpěl zranění, které mu ochromilo prsty na levé ruce. Takto zdůvodnil, proč nebyl členem SA (nebylo mu to ani prokázáno) a také to, že do Volkssturm byl zařazen až na samém konci války.³²¹

Wenzel byl také jediným z toho skupiny, s nímž se konalo regulérní soudní řízení. Během něj soud pracoval s již získanými materiály, protokoly a výslechy, nepřizval žádné svědky. Wenzel byl jednomyslně shledán vinným a odsouzen na osm let těžkého žaláře, propadnutí majetku a ztrátě občanské cti na deset let. Trest měl nastoupit ihned a odpracovat ho v oddílech nucených prací. Na jeho trestu nic nezměnil ani dopis, který o pět dní později, 20. června 1946, napsala jeho žena Katharina, v němž klopýtavou češtinou prosila, aby byl její muž propuštěn, neboť ona bude s dětmi brzy vysídlena a přeje si, rodina zůstala pohromadě. Její žádosti ale vyhověno nebylo. Rodina Wenzelova však byla vysídlena až 19. srpna 1946³²², tedy téměř dva měsíce po doručení dopisu, z čehož se lze domnívat, že rodina možná na Wenzelův návrat čekala. Wenzel si nakonec celý trest neodpykal, už následujícího roku byl vysídlen společně s dalšími Němci z tábora v brněnských Maloměřicích.³²³

Druhá kategorie obviněných zahrnuje jeden specifický případ. Jedná se o proces s Karlem Suchánkem. Na rozdíl od všech předchozích proběhl až v roce 1947 a netýkal se Němce. Karel Suchánek byl původem Čech, traktorista na velkostatku Rudolfa Kinského, který byl obviněn, že se za války přihlásil k německé národnosti a sloužil v německé armádě. Obvinění sice nebyla smyšlená, záhy se však ukázalo, že Suchánek nebyl při tomto jednání motivován prospěchem nacistické politiky. Ve výsleších uvedl, že se k německému občanství přihlásil kvůli finanční tísní, jež ho postihla v letech 1940 a 1941. Tehdy podle svých slov dlouhodobě onemocněl nejen on, ale i jeho syn, za jehož léčbu musel zaplatit v přepočtu asi pět tisíc korun, což představovalo jeho více než čtyřletý roční plat. Protože za těchto podmínek nemohl svou početnou rodinu uživit (udává se, že měl čtyři děti, v jiných materiálech se objevuje i děti

³²⁰ MZA Brno, fond C 141, Mimořádný lidový soud v Brně, karton 168, sign. Lsp 727/46.

³²¹ Tamtéž.

³²² SOkA Břeclav se sídlem v Mikulově. Okresní národní výbor Mikulov JAF 2, Odsun německých státních příslušníků, Transport č. XIV, karton 295, sig. 540

³²³ MARKEL, Martin: *Vysídlení Němců z jižní Moravy 1945-1949*. Brno 2002, s. 156.

pět), přihlásil se k německé národnosti, následkem čehož byl později odveden do války, kde s roční přestávkou působil až do května 1945.³²⁴

Suchánek byl vyšetřován až na začátku ledna 1947, nespadal tedy do hlavní vlny vyšetřování v rámci mimořádných lidových soudů. Od začátku uváděl výše zmíněné důvody. V jeho prospěch hrálo i několik polehčujících okolností: nebyl například veden jakožto člen NSDAP a v únoru 1947 byla na branišovickém statku náhodou nalezena zpráva, kterou o něm v roce 1941 napsal vedoucí nacistů Franz Langer. Z ní bylo možno vyčíst, že Suchánek není aktivní nacist, nechodí na schůze ani neodebírání stranický tisk. Kromě toho lze jeho jméno nalézt též na kandidátce České menšiny v roce 1938.

I díky těmto zjištěním byl Suchánek při procesu konaném 26. února 1946 (kam však bez omluvy nepřišel) osvobozen, protože soud přihlédl k tomu, že jeho přihlášení k německé národnosti bylo motivováno především materiálně, nikoliv ideologicky a že se jednalo o „čin z národní neuvědomělosti“.³²⁵ Karel Suchánek poté v Branišovicích prožil zbytek života a dnes je pohřben na místním hřbitově.

Nejzávažnějšími případy souzenými Mimořádným lidovým soudem však byly tři procesy s velkými branišovickými sedláky – Juliem Lukschem, Cyrilem Kleinem a Johannem Pletzerem, kteří byli obviněni z nelidského zacházení se svými zaměstnanci a válečnými zajatci. Příběh jejich procesu byl v mnohém odlišný od výše prezentovaných procesů. Všichni tři byli zatčeni začátkem září 1945 (ostatní obvinění většinou až v listopadu téhož roku), na základě dopisu, který 2. září 1945 velmi špatnou češtinou napsala místní komunistická strana (jedná se také o první zmínku o ní). V dopise žádala o zadržení nebezpečných nacistů Kleina, který se krutě choval k jugoslávským zajatcům, Luksche coby nebezpečného a zákeřného nacisty a esesmana a Pletzera, který měl špatně zacházet se svými zaměstnanci.³²⁶

Na základě tohoto popudu byli všichni tři jmenovaní už druhého dne zatčeni. Svědectví proti Cyrillu Kleinovi, tehdy padesátiletému rolníkovi (a také autorovi vzpomínky použité v závěru předešlé kapitoly), upozorňovala na Kleinovo nelidské zacházení s válečnými zajatci z východu (určení národností není jednoznačné, objevuje se polské, srbské, ruské nebo ukrajinské), ilustrované dvěma incidenty: během prvního měl Klein mrštit jedním ze zajatců o vůz tak, až mu zlomil žebra a podruhé měl vyhnat ze svého domu jednu těhotnou ženu, která musela žít a porodit ve stáji. Dítě po několika dnech následkem nedbalé péče zemřelo.³²⁷

³²⁴ MZA Brno, fond C 141, Mimořádný lidový soud v Brně, karton 260, sign. Lsp 90/47.

³²⁵ Tamtéž.

³²⁶ MZA Brno, fond C 141, Mimořádný lidový soud v Brně, karton 177, sign. Lsp 886/46.

³²⁷ Tamtéž.

Zajatci si předvolaným českým svědkům prý také stěžovali na to, že je Klein často a bez příčiny bije a že zanedbává jejich stravu a ošacení.

Klein ve dvou výsleších sice většinu obvinění odmítl, nerozporoval však úplně vše. Zatímco incident se zlomenými žebry se podle něj nikdy nestal, připustil, že u něj byla zaměstnaná ukrajinská žena, která porodila a že dítě zemřelo, odmítl však své zavinění, poukazoval na to, že k ženě nebyla zavolána porodní bába. O dotyčné navíc uvedl, že si neustále stěžovala a že po příchodu Rudé armády se k němu do domu vrátila s doprovodem několika Rusů a ukradla mu šperky a šatstvo. Dodal: „*Kdyby bylo pravdivé, že jsem se zaměstnanci špatně zacházel, byla by si tato jistě ruským vojákům na mě stěžovala a tito by mě náležitě potrestali. Okolnost, že tato si na mě nestěžovala, je jistě nejlepším důkazem, že jsem se ke svým zaměstnancům nechoval špatně.*“³²⁸

Velmi podobný byl i případ Johanna Pletzera, sedláka z Vinohrádek s tím rozdílem, že zde existoval svědek, který byl u něj po určitou dobu zaměstnán, zatímco v případě Kleina všichni svědci uváděli pouze to, co slyšeli z doslechu. Oním zaměstnancem byl Pavel Rác, v té době bydlící na velké usedlosti zkonfiskované Němcům v Branišovicích. Podle Rácovy výpovědi „*rolník Pletzer zacházel s přidělenými zajatci velmi krutě, dával jim jen málo stravy a bez příčiny je políčkoval i přesto, že tito dobře pracovali a mnohdy je nechal pracovati až do 23 hodin. O tyto dělníky se vůbec málo staral. Nechal je choditi otrhané a v podzimních měsících, když již byla citelná zima, neposkytl jim ani obuv.*“³²⁹ Dodal, že s Pletzerem byl v konfliktu často i on, Pletzer mu údajně opakovaně vyhrožoval gestapem a také nedodržel podmínky ubytování, které si smluvili.

Problémem svědectví v obou případech však bylo, že svědci (všichni Češi) vypovídali pouze to, co slyšeli z doslechu. Proto se jejich výpovědi často podobají a zároveň se liší v detailech. Nejsou například zajedno v určení národnosti zajatců. S prokázáním pravdivosti těchto výpovědí měl problém už soud v roce 1946, který to sám konstatoval. Navíc je minimálně diskutabilní, jaká byla spojitost mezi politickou činností Kleina a Pletzera ve prospěch nacismu a tímto týráním zaměstnanců. Všichni tři byli navíc obviněni podle paragrafu 3 zmíněného dekretu, který se zabýval činností v nacistických organizacích a stranách. Špatné zacházení s lidmi by spíše spadalo do paragrafu číslo 5, v němž se hovoří o ublížení, násilí, jednání jako s otrokem nebo zabití³³⁰ a otázkou je, zda mělo toto sadistické chování ze strany

³²⁸ MZA Brno, fond C 141, Mimořádný lidový soud v Brně, karton 177, sign. Lsp 886/46.

³²⁹ Tamtéž.

³³⁰ Dekret prezidenta republiky č. 16/1945 Sb. [online] Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky. Dostupné z: <https://www.psp.cz/docs/laws/dek/161945.html> [cit. 14. 11. 2019].

obviněných nacionální základ. Jak Klein, tak Pletzer také byli majiteli velkých usedlostí a pozemků, proto proces s nimi vypadá jako pouhá záminka k jejich odstavení.

Ještě účelověji působil proces se statkářem Lukschem. Jeho jméno padlo v této práci už několikrát, většinou vystupoval jako zanícený Němec. Byly popsány jeho snahy zabránit Čechům získat v Branišovicích domovské právo nebo zákazy posílat děti do české školy.

Výsledky ohledně Lukschovy činnosti byly nejobsáhlejší. Všichni předvolaní svědci byli jeho bývalí zaměstnanci, takže v tomto případě se jednalo o výpovědi autentické. Většina z nich popisovala Lukschovu nacionálně podmíněnou diskriminaci českých dělníků, jejich vykazování z práce i z bytu, například ve výpovědi Františka Tomečka: „...v roce 1925 propustil ze zaměstnání i mě a prohlásil, že on na své usedlosti žádných bolševiků nepotřebuje. Když jsem se propuštění ze zaměstnání a vystěhování z bytu bránil, dal mě Luksch vystěhovat soudně.“ Nadávka bolševik vůči Čechům se objevuje ve více výsledcích. Mezi svědky stanul i Bohumil Škarka, který byl podepsán pod dopisem komunistické strany, v němž žádala Lukschovo zatčení.³³¹ Škarkův švagr Rudolf Macháček zase popisoval, jak Luksch nutil jeho dceru Marii pracovat i ve vysokém stadiu těhotenství.³³²

Všechny výpovědi však měly jednu zásadní vadu: popisovaly Lukschovu činnost v době meziválečného Československa a pokud se týkaly doby protektorátu, líčily pouze Lukschovu svévoli a jeho nacionalismus, nikoli však nějaké nezákonné chování. Členství v SS, z něhož ho zaměstnanci podezírali, se nepotvrdilo a o NSDAP Luksch vypověděl, že byl ke členství přinucen. Paradoxní byl také závěr svědectví zmíněného Františka Tomečka. Poté, co popsal, jak ho Luksch ve dvacátých letech pronásledoval pro jeho české smýšlení, uzavřel svou výpověď slovy: „V roce 1940 nastoupil jsem opět do zaměstnání rolníka Luksche a mohu jen udati, že Luksch byl zarytým Němcem, avšak mně samotnému se již nijak nemstil.“³³³ Tento popis událostí se zcela vymyká nejen Tomečkově předchozí výpovědi, ale i výpovědím všech ostatních svědků a nabízí se otázka, proč by Luksch přijímal na svůj statek někoho, koho se před patnácti lety Tomečkovými slovy „snažil vyhladovět“.³³⁴

V případě Luksche také významněji zasáhl jakožto svědek bývalý učitel Ferdinand Kratochvíl. Také on ve výpovědi uvedl, že Luksche, Kleina i Pletzera pamatuje jako „fanatické Němce“, ale i on popisoval pouze Lukschovu činnost za první republiky (jinou ani popsat nemohl, protože z Branišovic odjel v roce 1938). Julius Luksch byl také jediný, jehož

³³¹ MZA Brno, fond C 141, Mimořádný lidový soud v Brně, karton 177, sign. Lsp 886/46.

³³² Tamtéž.

³³³ Tamtéž.

³³⁴ Tamtéž.

se během soudu někdo zastal: 9. února 1946 přišel dopis od Heřmana Hendrycha, Lukschova bratrance. V něm tento berní úředník z Brna vypočetl celkem čtyři případy, v nichž Luksch využil svého vlivu k pozitivním zásahům jak vůči Němcům, tak vůči Čechům (část jeho rodiny byla česká, on sám měl české předky z matčiny strany) a to způsobem, který ohrožoval i jeho samotného (zastal se například svého synovce, který utekl z nasazení v Německu, pomohl své příbuzné od zabránění její usedlosti Němci a podobně).³³⁵ Ve všech případech šlo sice o členy jeho rodiny, Hendrych, kterého podle jeho výpovědi Luksch zachránil od zatčení gestapem, však závěrem připojil i následující řádky: „*Jak se Julius Luksch v době nesvobody choval, není mně známo. Pochybuji však, že by byl nějakým nadšeným nacistou. Jako odchovanec staré rakouské školy byl vždy umírněný, a když na podzim roku 1941 viděl, že Němci neporazili Rusko během dvou měsíců, jak očekávali, vyjádřil se u příbuzných v Jezeřanech, že Němci už válku nevyhrají.*“³³⁶

Vzhledem k těmto skutečnostem nebyl jak Cyrill Klein, tak Johann Pletzer během procesu 13. srpna 1946 shledáni vinnými. Soud nesouhlasil s tvrzením, že by obžalovaní nelidským zacházením podporovali nacistické hnutí, dále nebylo bezpečně prokázáno, větší množství konkrétních případů. Svědci (kteří se na proces nedostavili) podle soudu jen opakovali, co někde slyšeli.³³⁷ Na základě toho nebyli odsouzeni a tak, jako všichni ostatní němečtí obvinění, byli předáni k vysídlení a oba odjeli s posledním transportem z Mikulova 3. října 1946.

JULIUS LUKSCH se narodil 31. října 1882 v Loděnicích do sedlácké rodiny. Jeho otec Cyrill byl v obci půllánikem, matka Marie rozená Hendrychová dcerou tříčtvrtláníka v téže vesnici.³³⁸ Podle pozdějších sdělení pocházela z české rodiny a Luksch měl i později české příbuzné v Jezeřanech. Vzhledem k jeho datu narození je možné, že bojoval v první světové válce, žádné prameny však toto nezmiňují. V roce 1912 se stěhuje do Branišovic, kde převzal statek po Paulu Sonntagovi.³³⁹ Díky tomu se brzy stal jedním z nejzámožnějších, ne-li vůbec nejbohatším Němcem v Branišovicích. Vlastnil celkem čtyři domy, v nichž většinou ubytoval své zaměstnance.³⁴⁰ Svůj vliv uplatnil i v politice, kam vstoupil nejpozději

³³⁵ MZA Brno, fond C 141, Mimořádný lidový soud v Brně, karton 177, sign. Lsp 886/46.

³³⁶ Tamtéž.

³³⁷ Tamtéž.

³³⁸ MZA Brno, fond matrik E 67, sig. 14090, rejstřík narozených, oddaných a zemřelých v letech 1847 – 1907 ve farnosti Loděnice folio 265. [online] Dostupné z: <http://actapublica.eu/matriky/brno/prohlizec/10413/?strana=136> [cit. 13. 11. 2019].

³³⁹ SOkA Břeclav se sídlem v Mikulově, fond A1, Okresní úřad Mikulov NAD1, Sčítání lidu 1921, Branišovice-Vinohrad.

³⁴⁰ Tamtéž.

v roce 1927 jako kandidát hospodářů.³⁴¹ Stal se zastupitelem a také předsedou školské rady a měl na starosti provoz německé obecné školy. Z tohoto titulu také v roce 1928 zabránil menšinářům získat prázdnou třídu v této budově. Luksch byl účastněn i dalších národnostně motivovaných konfliktů, například vypovídal své české zaměstnance z práce, a z bytu, aby v obci nenabyli domovské právo nebo jim zakazoval posílat děti do české školy. V roce 1931 post zastupitele neobhájil, protože kandidoval ze zadních pozic. Do zastupitelstva se vrátil až po volbách v roce 1938 na kandidátce SdP.³⁴² Po válce byl souzen Mimořádným lidovým soudem, nedožil se však ani procesu. 16. dubna 1946 byl propuštěn, aby mohl léčit zápal plic.³⁴³ Jeho zdraví bylo podlomeno jednak bitím a týráním ve vězení, ale snad i řáděním českých partyzánů a sovětských vojáků v Branišovicích v květnu 1945.³⁴⁴ 8. května 1946, rok po ukončení druhé světové války, Julius Luksch umírá v ivančické nemocnici a o čtyři dny později ho pohřbili na tamějším hřbitově.³⁴⁵ Měl-li v té době náhrobek, do dnešních dní se nezachoval.

Julius Luksch se, jak už bylo řečeno, procesu nedožil. Klein, který s ním byl po jistou dobu v cele, připisoval jeho nemoc špatnému zacházení, špatné stravě nebo týrání ledovou vodou: „V zimě na přelomu let 1945 a 1946 nás každý týden vodili ke koupání. Jen, co se ale první z nás ocitli ve sprše, pustili nám vodu studenou jako led.“³⁴⁶ Další Kleinova vzpomínka také ukazuje, jaké byly mezi obviněnými a svědky vztahy: „Místní Češi se k nám až na výjimky jako byl Macháček, Rác a Zitta, chovali nenásilně.“³⁴⁷ Ukazuje na silné nutkání odplaty ze strany některých českých dělníků všemi možnými prostředky, jejíž oprávněnost zůstává dnes otevřenou a těžko zodpověditelnou otázkou.

Vysídlení německého obyvatelstva

Nucené vysídlení československých Němců je bezpochyby nejvýraznější demografickou změnou českých zemí nejen ve 20. století. Už první týdny a měsíce po skončení války byly v českém prostředí výrazně poznamenány atmosférou nadšení ze znovuzískání svobody, ale také takřka všeobecnou, dosud spíše skrytě kumulovanou nenávistí vůči Němcům a všemu německému.³⁴⁸ Hlavně v příhraničních oblastech se projevovala takzvaným divokým

³⁴¹ SOKA Břeclav se sídlem v Mikulově, fond A1, Okresní úřad Mikulov, Obecní volby Branišovice, karton 171, sig. 191.

³⁴² Tamtéž.

³⁴³ MZA Brno, fond C 141, Mimořádný lidový soud v Brně, karton 177, sign. Lsp 886/46.

³⁴⁴ *Vzpomínky na vyhnání německy mluvících obyvatel z Mikulovska 1945 – 1946*. Mikulov 2016, s. 16.

³⁴⁵ MZA Brno, fond C 141, Mimořádný lidový soud v Brně, karton 177, sign. Lsp 886/46.

³⁴⁶ *Vzpomínky na vyhnání německy mluvících obyvatel z Mikulovska 1945 – 1946*. Mikulov 2016, s. 16.

³⁴⁷ Tamtéž.

³⁴⁸ STANĚK, Tomáš: *Akty hromadného násilí na tzv. státně nespolehlivém obyvatelstvu v českých zemích v roce 1945 a jejich vyšetřování*. In: von Arburg Adrian – Staněk, Tomáš (edd.): *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945 – 1951*, díl II. 3. Středokluky 2011, s. 18.

vyháněním, spontánní akcí Čechů, kteří vyháněli domácí německé obyvatelstvo za hranice, na jižní Moravě se jedná zejména o případy Znojemska, Jaroslavicka a tamějšího pohraničí.³⁴⁹

Záměr organizovaného vysídlení byl dlouhodobě uvažovaný a měl hned dva důvody: vytvoření homogenního národnostního státu mělo zaručit jeho bezpečnost před rozložením zevnitř a také ho učinit silnějším navenek. Už na přelomu let 1942 a 1943 pro něj získal prezident Beneš důležité požehnání Spojenců, podrobnější jednání se však do konce války neuskutečnila a konečnou podobu transferů upravovala až postupimská konference v létě 1945.³⁵⁰ Do té doby se vláda omezovala pouze na výzvy občanům, aby se vůči Němcům chovali slušně.³⁵¹

Jak už bylo řečeno, divoké vyhánění z pohraničí bylo na jižní Moravě typické hlavně pro vsi bezprostředně při státní hranici. V tomto ohledu patří Branišovice (i vzhledem ke své poloze) k obcím touto svévolnou „akcí“ poměrně nedotčenou. Společně s dalšími vesnicemi v okolí (Našiměřice, Troskotovice, Jiřice nebo Vlasatice) se řadí k obcím, v nichž se i po válce nacházely dvě třetiny až čtyři pětiny předválečného počtu Němců.³⁵² V roce 1930 žilo v Branišovicích celkem 665 Němců a v roce 1946 jich bylo vysídleno 528.³⁵³ Při zohlednění válečných obětí (německými prameny deklarovaných 45 padlých nebo zmizelých mužů), válečných zajatců, jedinců zatčených i faktu, že za války se rodilo méně dětí lze potvrdit tezi, že Branišovice divoké vyhánění zasáhlo v malém měřítku.

Počet Němců v Branišovicích se v roce 1945 naopak ještě zvýšil kvůli „brněnskému pochodu smrti“. Mnoho brněnských Němců bylo po příchodu do Pohořelic rozptýleno do okolních vesnic a 74 z nich údajně skončilo v Branišovicích.³⁵⁴ Tento fakt uvádí více publikací, branišovické prameny tuto skutečnost vůbec nereflektují. Podle údajů téže publikace také pět těchto brněnských Němců v obci i zemřelo.³⁵⁵ Jedním z nich mohl být Julius Schmidt, ředitel agrární banky v Brně, který z této obce pocházel.

Němci na Pohořelicku zůstávali často ještě ve svých usedlostech společně s novými národními správci a pracovali pro ně jako dělníci, konstatovala schůze OSK V Mikulově

³⁴⁹ viz MARKEL, Martin: *Vysídlení Němců z jižní Moravy 1945 – 1949*. Brno 2002.

³⁵⁰ Tamtéž, s. 143.

³⁵¹ KAPLAN, Karel: *Pravda o Československu 1945 – 1948*. Praha 1990, s. 138.

³⁵² MARKEL, Martin: *Vysídlení Němců z jižní Moravy 1945 – 1949*. Brno 2002, s. 119.

³⁵³ Tamtéž, s. 149

³⁵⁴ ŽAMPACH, Vojtěch: *Vysídlení německy mluvícího obyvatelstva z Brna 30. – 31. května 1945 a nouzový ubytovací tábor v Pohořelících 1. 6 – 7. 7*. Brno 2014, s. 34

³⁵⁵ Tamtéž, s. 43.

v roce 1945.³⁵⁶ Bylo tomu tak i v Branišovicích, kde lze nalézt Němce ve svých domech i při posledním transportu na podzim 1946. Příkladem je bývalý starosta Friedrich Grob, který stále žil ve svém domě č. 34.³⁵⁷ Potvrzuje to také farní kronika, která dokonce zběžně líčí i povahu tohoto soužití: „*A tak v jednom domě sešlo se dočasně dvoji obyvatelstvo české a německé a příslušníci národů, které se nemohly porovnat na evropském kontinentě, museli se nakonec porovnat v jedné domácnosti. Že při tom docházelo ke kyselostem je pochopitelné, čas však mírní a větší pozornost budí třenice politické mezi stranami, než třenice národnostní mezi oběma národnostmi.*“³⁵⁸

Zdejší Němci měli být svázeni do sběrného střediska v Mikulově. Navzdory tomu a i navzdory faktu, že z Mikulova odjelo téměř 80% předválečné německé populace, mají mnohé pozdější publikace o Branišovicích tendenci tvrdit, že Němci byli odvázeni do střediska v Miroslavi. Ta je sice vzdálenostně Branišovicím daleko blíže než Mikulov, leží však v jiném okrese. Předchozí výzkumy také tuto teorii nepotvrzují³⁵⁹ a nic jim nenasvědčuje ani z čistě logického hlediska, jakkoliv je samozřejmě možné, že několik Němců z Branišovic se v těchto transportech ocitnout mohlo.

Průběh vysídlení byl v Branišovicích shodný s obecnou praxí. Němci byli shromážděni na určitém místě, odkud je nákladní auta svázela do tábora v Mikulově. Po nezbytných procedurách nastoupili do vlaku, který většinou směřoval do Domažlic a do Bavorska. V seznamech Němců určených k transportu se objevuje cynická kolonka, kam by si dotyčný přál být vysídlen, přičemž v odpovědi naprosto převládá Bavaria – Bavorsko, aniž by tito Němci měli možnost volbu jakkoliv ovlivnit.³⁶⁰ Mikulovské seznamy jsou v kontextu jižní Moravy typické i tím, že obsahují neobvyklé trojjazyčné ujištění, že „*výše uvedení Němci jsou z československé krajiny Morava (sudetští Němci) a nikoliv z Pruského Slezska*“³⁶¹

Němci byli ve svých obcích většinou shromážděni na návsi nebo ve velké budově, například tělocvičně, odkud na nákladních autech odjížděli. V Branišovicích se dochovala zmínka o

³⁵⁶ SOKA Břeclav se sídlem v Mikulově, fond A2 ONV Mikulov, Zápisy ze zasedání OSK Mikulov, karton 1, sig. 1

³⁵⁷ SOKA Břeclav se sídlem v Mikulově, fond A2 ONV Mikulov, Odsun německých státních příslušníků (Transport XVI), karton 296, sig. 542.

³⁵⁸ Farní úřad Olbramovice, Pamětní kniha farního úřadu v Branišovicích, Tomus II, Annalen der Pfarrgemeinde, s. 153.

³⁵⁹ viz MARKEL, Martin: *Vysídlení Němců z jižní Moravy 1945 – 1949*. Brno 2002.

³⁶⁰ MARKEL, Martin: *Vysídlení Němců z jižní Moravy 1945 – 1949*. Brno 2002, s. 123.

³⁶¹ Tamtéž, s. 129.

shromazdišti pouze u prvního transportu, kde je uváděna stanice SNB.³⁶² Tato stanice sídlila v prostorách zámku. Němci tedy byli pravděpodobně shromážděni na rozlehlém nádvoří. To bylo pro takové účely vhodné i proto, že zámek stál přímo u státní silnice, odkud mohly nákladní vozy vyrazit směrem do Mikulova.

Mikulovské transporty začaly v porovnání se znojemskými a miroslavskými nejpozději, až v březnu 1946. Byly však nejintenzivnější a trvaly až do října, protože musely vysídlit největší počet Němců (zhruba 12 tisíc).³⁶³ Typické nebylo vysídlování jednotlivých vesnic, ale přesný opak. Do každého transportu bylo soustředěno vždy menší množství Němců z dané obce a vesnice byly vysídlovány postupně.³⁶⁴

Branišovičtí Němci byli poprvé zařazeni až do druhého transportu 29. března a jednalo se o necelých 70 lidí. Drtivou většinou v nich převládají děti do třinácti let, jejich matky a starší muži a ženy.³⁶⁵ Je zde patrná snaha nejdříve vysídlit praceneschopné obyvatelstvo, což byl tehdy obecný trend. Další transport, v němž lze nalézt branišovické Němce byl až pátý transport na konci května. V něm sedělo pouze osm místních Němců, opět starců a matek s dětmi. Výrazně početnější byl až sedmý transport, v jehož rámci odjelo téměř osmdesát obyvatel. Bylo jich tolik, že dva vagony transportu byly obsazeny pouze těmito obyvateli.³⁶⁶ Mezi vysídlenci lze najít jména bývalého starosty Johanna Schachla, velitele hasičů Antona Gusela nebo zastupitele Franze Glotze.³⁶⁷

Třetí větší vlna branišovických Němců odjela v jedenáctém transportu a čtvrtá v patnáctém. Zdaleka největší počet Němců lze však nalézt v transportu posledním, šestnáctém, kde šlo o téměř sto osmdesát lidí, tedy výrazně více než ve všech dřívějších transportech.³⁶⁸ Napovídá to, že byla snaha tyto Němce v obci udržet co nejdéle, například na práci na poli, nebo při odklizení trosek v obci. Potvrzuje to i pohled na data narození jednotlivých Němců – takřka všichni se narodili až ve 20. století, jednalo se tedy o muže a ženy do padesáti let, v produktivním věku. Mezi vysídlenými lze nalézt Cyrila Kleina vyšetřovaného Mimořádným

³⁶² SOkA Břeclav se sídlem v Mikulově, fond A2, ONV Mikulov, Odsun německých státních příslušníků (Transport II), karton 293, sig. 528.

³⁶³ MARKEL, Martin: *Vysídlení Němců z jižní Moravy 1945 – 1949*. Brno 2002, s. 129.

³⁶⁴ Tamtéž, s. 131.

³⁶⁵ SOkA Břeclav se sídlem v Mikulově, fond A2, ONV Mikulov, Odsun německých státních příslušníků (Transport II), karton 293, sig. 528,

³⁶⁶ Tamtéž.

³⁶⁷ Tamtéž.

³⁶⁸ SOkA Břeclav se sídlem v Mikulově, fond A2 ONV Mikulov, Odsun německých státních příslušníků (Transport XVI), karton 296, sig. 542.

lidovým soudem, bývalého starostu Groba, učitelku Bednařikovou, ale také starší veterány z první světové války – stolaře Czerného, sedláka Trimmela nebo kováře Straku.

Při transportech si lze všimnout i dalšího typického prvku. Přestože vsi nebyly na Mikulovsku vysídlovány najednou, byly alespoň tendence vysídlit celé rodiny případně jednotlivé domy. Toho si lze nejlépe všimnout v transportech, kde bylo branišovických Němců méně, například v pátém nebo osmém transportu.

Úhrnem bylo z Branišovic podle údajů Martina Markela vysídleno celkem 528 Němců z Branišovic (326 z Branišovic a 202 z Vinohrádek)³⁶⁹. Vlastní výzkum této práce se s tímto číslem neshoduje zcela přesně, odchylky jsou však pouze v řádu jednotek. Co se týče Němců, kteří v Branišovicích zůstali, například ve smíšených manželstvích, je pouze známo, že takoví byli, o jejich počtu si však nelze z dostupných pramenů udělat představu.

Dalšími významnými dobovými fenomény byli například antifašisté, dodatečné vysídlení v letech 1947 – 1949 a rozptýlení do vnitrozemí. Žádné z těchto témat se však Branišovic, respektive jeho obyvatel německé národnosti netýkalo, proto nebudou v této práci sledována.

Nové české obyvatelstvo

Ačkoli i po skončení druhé světové války převládají v Branišovicích Němci, vývoj obce začínají už pár dní po 7. květnu ovládat Češi. Případy pokusů o nastolení německé antifašistické samosprávy v některých německých ocích v okolí se na Branišovice nevztahují, Němci jsou koncem druhé světové války definitivně odsunuti na druhou kolej.

10. května 1945 se ustavuje Revoluční Národní výbor, do jehož čela se postavili Klement Kment Karel Suchánek, Rudolf Macháček, Mareš, František Laub a Karel Kopeček. Všichni patřili k Čechům, kteří v Branišovicích v té době žili, Kment, předsedající tomuto výboru, pracoval na Kinského velkostatku už za první republiky.³⁷⁰ Část členů byla vzpomenuť v pasáži o Mimořádných lidových soudech, Macháček s Laubem svědčili proti některým obviněným, Suchánek byl souzen sám. Na Macháčka také v nedobré vzpomínal další z obviněných Cyrill Klein, vůči němuž se Macháček choval násilně. Podle školní kroniky jim při správě obce byli nápomocni partyzáni ze Sokolnice na Brněnsku, kteří do Branišovic přicházejí asi čtyři dny po dobytí obce, tedy asi 11. května.³⁷¹ Tento výbor je brzy z vůle OSK v Mikulově nahrazen Místní správní komisí (MSK), která se ustanovovala v těch vesnicích,

³⁶⁹ MARKEL, Martin: *Vysídlení Němců z jižní Moravy 1945 – 1949*. Brno 2002, s. 149.

³⁷⁰ Obecní úřad Branišovice, Kronika české školy obecné v Branišovicích, Školní rok 1927/1928. (nefol.)

³⁷¹ SOkA Znojmo, fond BRA/ZDŠ, Základní škola Branišovice, Kronika školy 1945 – 1979, sig. K-I-644, Školní rok 1945/1946. (nefol.)

kde nebyl dostatek českého obyvatelstva schopného zastávat tyto funkce. Do Branišovic tedy byla přidělena čtveřice „přespolních“ Čechů – předsedou byl ustaven pekař Bohumil Doubek z Polánky u Moravského Krumlova, dalšími členy byl František Řezáč, Josef Vaněk a opět Klement Kment. Komise se velmi brzy stala v obci neoblíbenou, což popisuje jak školní, tak farní kronika. Školní kronika ukazuje především na nezkušenost a špatné chování komise: „*Jelikož jmenovaný předseda MSK byl mladý, v samosprávě nezkušený, v jednání se stranami až hrubý, bylo mezi lidem hodně nespokojenosti a časté rozmišky.*“³⁷² Podobně líčí poměry i farní kronika: „*Po revolučním vření stává se komisařem pan Doubek, za něhož však v obci dochází ke značným třenicím mezi politickými stranami a občanstvo nařiká na špatný pořádek, což je ostatně běžným zjevem v té době v pohraničí.*“³⁷³

Původní komise vydržela v Branišovicích do ledna, kdy byla na naléhání obyvatel jmenována nová, do jejíhož čela byl postaven komunista ruského původu Koloman Bonkalo. Přestože se záhy na to, v březnu 1946 konaly místní volby a vznikl plnohodnotný Místní národní výbor, v jehož čele stál opět Bonkalo jako vedoucí neúspěšnějších komunistů, spory údajně pokračovaly. Když se Bonkalo z obce odstěhoval, nahradil ho v čele strany i výboru Čeněk Opluštěl, který ve funkci setrval až do roku 1957 a až za jeho působení nastává uklidnění poměrů.³⁷⁴

Jedním z projevů nové doby byly první parlamentní volby v květnu 1946. Oproti posledním prvorepublikovým volbám do nich nastoupilo značně zúžené spektrum stran, z něhož úplně vypadly subjekty pravicové a středové. Zůstaly tři strany socialistické – komunisté, sociální demokraté a národní sociálové, které doplnili lidovci, jakožto středová strana uznávající potřebu společenské transformace do takzvaného demokratického socialismu a lidové demokracie. Všechny strany byly sice zavedené už z minula a kromě komunistů se podílely i na vládách, ztratily však s touto dobou kontakt.³⁷⁵

Komunisté naopak vystoupili z dřívějšího negativismu, protože poválečná doba daleko více přála jejich vizi politiky orientované socialisticky a směrem k Sovětskému svazu, který se stal hlavním partnerem obnoveného Československa. Komunisté už od roku 1945 začínají čile

³⁷² SOkA Znojmo, fond BRA/ZDŠ, Základní škola Branišovice, Kronika školy 1945 – 1979, sig. K-I-644, Školní rok 1945/1946. (nefol.)

³⁷³ Farní úřad Olbramovice, Pamětní kniha farního úřadu v Branišovicích, Tomus II, Annalen der Pfarrgemeinde, s. 152.

³⁷⁴ Tamtéž.

³⁷⁵ MALÍŘ, Jiří – MAREK, Pavel a kol.: *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861 – 2004. II. díl: období 1938 – 2004.* Brno 2005, s. 1133.

budovat místní organizace a snaží se, aby měli zastoupení v každé vesnici.³⁷⁶ Tak se stalo i v Branišovicích, jak bylo ukázáno v oddíle o mimořádných lidových soudech.

Národní socialisté a lidovci se naopak ucházeli o přízeň voličů pravicových stran. Sociální demokraté se ocitli na druhé koleji, protože jejich program byl velmi podobný programu komunistů, sociálním demokratům však chyběla jejich agilnost. V Branišovicích mohli na dobré výsledky vzpomínat pouze národní socialisté, všechny zbylé strany tehdy sbíraly pouze jednotky hlasů.

Voleb v Branišovicích se účastnilo celkem 263 voličů, tedy téměř než padesát procent méně než v roce 1935. Obyvatel bylo samozřejmě méně (v roce 1947 jich bylo napočteno 643³⁷⁷), přesto je úbytek voličů výrazný. Výsledky vypadaly následovně:

1. KSČ – 122 hlasů
2. ČSL – 75 hlasů
3. ČNS – 45 hlasů
4. ČSDSD – 21 hlasů³⁷⁸

Stejně jako komunisté přesvědčivě zvítězili v celých českých zemích, tak ovládli i volby v Branišovicích s téměř padesáti procenty, zatímco sociální demokraté skončili s odstupem poslední, zřejmě i proto, že neměli v Branišovicích svou místní organizaci.

Komunisté vítězili i v dalších obcích mikulovského okresu. Pohled do jeho mapy byl pro ostatní strany tristní: pouze ve čtyřech obcích zvítězil někdo jiný než KSČ. Shodou okolností to byli pokaždé lidovci, kteří zvítězili ve třech charvátských vesnicích: Frélichově (Jevišovce), Dobrém Poli a Novém Přerově a to poměrně výrazně.³⁷⁹ Poslední vsí, kde lidovci získali nejvíce hlasů, bylo Trnové Pole.³⁸⁰

Výsledek v Branišovicích nebyl žádným překvapením ani na komunální úrovni. Když se krátce předtím, v březnu 1946 konaly volby do Národního výboru, opět zvítězili komunisté, před lidovci, sociálními demokraty a národními socialisty, kteří skončili poslední. KSČ obsadila v zastupitelstvu šest mandátů, sociální demokraté tři, lidovci dva a na národní socialisty zbylo poslední mandát. Z rozložení mandátů v zastupitelstvu (které se z patnácti

³⁷⁶ MALÍŘ, Jiří – MAREK, Pavel a kol.: *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861 – 2004. II. díl: období 1938 – 2004*. Brno 2005, s. 1133.

³⁷⁷ *Podporujte výstavbu okresu mikulovského*. Mikulov 1947, s. 10

³⁷⁸ BARTOŠ, Josef – SCHULZ Jindřich: *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848 – 1960. Svazek IX, okres Znojmo, Moravský Krumlov, Hustopeče, Mikulov*. Ostrava 1984 s. 315.

³⁷⁹ Naše demokracie. List Československé strany lidové na jihozápadní Moravě 2, 30. května 1946, s. 2

³⁸⁰ Tamtéž.

členů zúžilo na dvanáct) lze usuzovat, že komunisté i tentokrát získali téměř každý druhý hlas. Překvapivé je naopak pořadí za nimi, když druzí skončili sociální demokraté, kteří v parlamentních volbách propadli a na posledním místě naopak zůstali národní socialisté. Tento výrazný rozpor mezi obecními a parlamentními volbami nelze dostupnými prameny vysvětlit, zbývá se tak domnívat, že kandidátka národních socialistů nebyla pro obyvatele Branišovic atraktivní.

Během pár týdnů po květnu 1945 byla v obci taktéž zřízena Stanice národní bezpečnosti sídlící v prostorách zámku. Velitelem byl praporčík Leopold Doubek bratr původního předsedy MSK Bohumila Doubka, členy štábní strážmíři Josef Vokůrka, Josef Veis a strážmistr Stanislav Havel.³⁸¹ Byla to jedna z mnoha administrativních změn – Výbor se usídlil v budově bývalé pošty stojící mezi kostelem a potokem. Když byla obnovena pošta, umístili ji do hezké vilky ve Vinohrádkách³⁸², kde sídlí dodnes. Dva velké statky byly zkonfiskovány a oba získal cukrovarnický závod z Břeclavi, který už v meziválečné době měl na Kinského velkostatku pronajaté prostory.

Už v červnu 1945 také vznikl první český spolek v poválečných Branišovicích – sdružení dobrovolných hasičů. Sbor založili Antonín Tomeček, Jan Aksamit, Josef Strouhal a Jaroslav Juhaňák na pozůstatcích německého sboru, z jehož činnosti se zachovalo torzo původního vybavení. Velitelem se stal Tomeček, starostou sboru pak již zmiňovaný Klement Kment³⁸³, který byl v té době činovníkem MSK.

Protože většina těchto českých jmen se v obci objevuje poprvé, je nasnadě se domnívat, že šlo o novoosídlence, kteří už záhy po ukončení války začínají do Branišovic přicházet. První fáze osídlování v mikulovském okrese se děla spontánně, bez osídlovacích komisí, aby to proběhlo co nejrychleji, protože bylo potřeba osídlit celý okres. V praxi tedy první fáze osídlování vypadala tak, že do obce přišel zájemce (národní správce), vyhlédl si dům a MNV (nebo MSK v případě Branišovic) mu dům přidělil za předpokladu, že zájemce splňoval podmínky deklarované dekretem prezidenta republiky č. 28/1945 Sb. V mikulovském okrese bylo vydáno 4416 osídlovacích dekretů, z toho 59 v Branišovicích.³⁸⁴

³⁸¹ SOkA Znojmo, fond BRA/ZDŠ, Základní škola Branišovice, Kronika školy 1945 – 1979, sig. K-I-644, Školní rok 1945/1946. (nefol.)

³⁸² Farní úřad Olbramovice, Pamětní kniha farního úřadu v Branišovicích, Tomus II, Annalen der Pfarrgemeinde, s. 153.

³⁸³ KAČÍREK, Václav: *SDH Branišovice – fakta a dokumenty*. Branišovice 2005, s. 3

³⁸⁴ SOkA Břeclav se sídlem v Mikulově, ONV Mikulov JAF 2, Měsíční hlášení referentů ONV – referent zemědělský a osídlovací, karton 253, sig. 377.

Do Branišovic přicházejí lidé zejména z okresu moravskokrumlovského, znojemského brněnského a židlochovického, tedy z okresů bezprostředně sousedících. Přicházeli ale také lidé z Valašska nebo Slovenska – celkem se jednalo o 52 obcí v 25 okresech celého Československa. Výběr domů byl velký i proto, že většinu nemovitostí v obci drželi Němci. Těm byly jejich domy odebrány většinou na základě dekretu č. 12/1945 Sb. nebo později na základě dekretu č. 108/45 Sb.

Místním fenoménem je také reemigrace Volyňských Čechů do vybraných vesnic na Mikulovsku a Moravskokrumlovsku. Tato kapitola branišovických dějin byla v minulosti zpracována opakovaně vzhledem k tomu, že toto obyvatelstvo tvořilo v bezprostředním okolí Branišovic významnou minoritu. Poměrně detailní pozornost byla věnována i jejich předchozímu životu na Ukrajině.

V první fázi se jednalo o válečné veterány, kteří byli příslušníky prvního československého praporu v Sovětském svazu, později za nimi přicestovaly jejich rodiny. Ti měli být původně umístěni na Žatecko, protože tento kraj byl Volyni podobný, ale zásahem ministra zemědělství Ďuriše bylo od tohoto záměru zčásti upuštěno a do tohoto regionu byla umístěna asi polovina těchto reemigrantů. Zbylá polovina byla usídlena v pohraničních okresech na severu a jihu Moravy.³⁸⁵

Vnímání Volyňských Čechů tehdejší mocí bylo rozporné – na jedné straně se jednalo o hrdiny odboje, kteří pomohli vyhrát druhou světovou válku. Tito lidé však přicházeli ze Sovětského svazu a měli tedy zkušenosti se sovětským modelem komunismu, kolektivizací a podobně a často o nich hovořili kriticky, což se v době velkého sblížení Sovětského svazu a třetí republiky vnímalo minimálně kontroverzně, či přímo záporně. ONV Mikulov si proto nechal na jaře 1947 vypracovat zprávu o stavu Volyňských Čechů v tomto okrese.³⁸⁶ Zpráva velmi přesně shrnuje všechny aspekty osídlení obcí tímto obyvatelstvem.

Volyňští Češi-veteráni se ve vybraných obcích (Loděnice, Šumice, Kupařovice, Branišovice a další) usazují už v průběhu roku 1945 (podle farní kroniky v zimě toho roku³⁸⁷). Usedlosti jim byly přidělovány přednostně, stávaly se případy, kdy Volyňští Češi dostali již osídlený dům, a dosavadní správce se musel přestěhovat. Tito veteráni hospodařili na usedlostech sami, protože jejich příbuzní ještě nepřicestovali ze Sovětského svazu. Proto mnozí navázali

³⁸⁵ RŮŽIČKA, František: *Přítomnosti a minulosti obcí Branišovice, Kubšice, Olbramovice*. Olbramovice 1985, s. 40-41.

³⁸⁶ SOkA Břeclav se sídlem v Mikulově, fond A2, ONV Mikulov, referát národní bezpečnosti, karton 239, sig. 365.

³⁸⁷ Farní úřad Olbramovice, Pamětní kniha farního úřadu v Branišovicích, Tomus II, *Annalen der Pfarrgemeinde*, s. 153.

důvěrné vztahy jak s branišovickými Čechy, tak s Němky. Po jejich vysídlení, nestačili na své usedlosti a mnoho z nich propadlo alkoholu. Z opilosti pak vznikaly třenicice mezi nimi a českým obyvatelstvem z vnitrozemí. „Kyselosti“ mezi nimi zmiňuje i administrátor Hudec ve farní kronice. Zmiňovaná zpráva ONV tyto konflikty líčí v politickém duchu tehdejší doby: „*Avšak v těch vesnicích, kde žijí (Volyňští Češi, pozn.) ve větších celcích, dochází často ke třenicím s osídlenci z vnitrozemí, zejména tehdy, když se Volyňští Češi snaží vnutit těmto osídlencům své politické názory.*“³⁸⁸ Zpráva tato tvrzení demonstruje na několika příkladech, mezi nimiž jeden se odehrál i v Branišovicích. Majitel a provozovatel hostince po Franzu Schmidovi Josef Vaněk slovně napadl 1. května 1947 společně s dalším Volyňským Čechem Antonínem Sýkorou novoosídlence z vnitrozemí Augustina Kachlíře. Rozčílila je komunistická vlajka, kterou měl Kachlíř na domě vyvěšenou. Podle zprávy chytil Vaněk Kachlíře pod krkem se slovy: „*Vy kurvy komunistické, vy Germány, běžte do Ruska a poznáte, co je to komunismus*“³⁸⁹. Oba se posléze omlouvali s tím, že byli opilí a vlajka je rozrušila. Následně byli potrestáni za přestupek proti organizaci politické zprávy.³⁹⁰ Volyňští Češi se ale podle zprávy obviňovali i mezi sebou, v Branišovicích jeden obvinil druhého (jména nebyla udána), že na Ukrajině vyzradil nacistům úkryt židů a podobných osočování na morálně pochybný život za války se objevovalo více v celém okrese. Zpráva však zároveň dodává, že „*snaží-li se někdo z řad domácího obyvatelstva zvědět o těchto případech, jsou opět všichni solidární*“³⁹¹. Komunita Volyňských Čechů je tedy zpočátku více uzavřena sama pro sebe, což také okresní správa vidí jako jeden z úkolů do budoucna – více tyto obyvatele integrovat v rámci českého prostředí. Zároveň je definuje jako pracovité zemědělce. Nejen jim ale i dalším národním správcům v té době ale chyběly zkušenosti jako vést usedlost. Proto se už v zimě 1945 pořádaly různé vzdělávací akce a v Branišovicích byl novým rolníkům velmi nápomocen také Ladislav Pucek, který se opět vrátil na své dřívější místo na velkostatku.³⁹² Osídlení Volyňských Čechů shrnuje následující tabulka z několikrát citované zprávy.

³⁸⁸ SOkA Břeclav se sídlem v Mikulově, fond A2, ONV Mikulov, referát národní bezpečnosti, karton 239, sig. 365

³⁸⁹ Tamtéž.

³⁹⁰ Tamtéž.

³⁹¹ Tamtéž.

³⁹² Farní úřad Olbramovice, Pamětní kniha farního úřadu v Branišovicích, Tomus II, Annalen der Pfarrgemeinde, s. 153.

Obec	Osídlení		Neosídlení	
	Počet rodin	Počet osob	Počet rodin	Počet osob
Branišovice	31	84	27	83
Trnové Pole	3	3	2	9
Loděnice	13	64	1	2
Šumice	7	29	0	0
Vlasatice	4	19	0	0
Kupařovice	6	20	5	21
Malé Němčičky	10	21	4	16
Pohořelice	9	39	8	28
Malešovice	22	90	4	15
Odrovce	13	47	8	34
Cvrčovice	18	45	17	66
Smolín	8	25	12	37
CELKEM	144	486	88	311

Tabulka ukazuje, že v Branišovicích byl koncentrován zdaleka nejvyšší počet Volyňských Čechů z obcí mikulovského okresu – u osídlených představují ti branišovičtí téměř 20% z celkového počtu u neosídlených téměř 25%. Toto číslo je také výjimečné v tom, že počty v ostatních vesnicích jsou výrazně nižší, větší počet Volyňských Čechů lze nalézt jen v Malešovicích a Cvrčovicích. Tabulka udávala odděleně osídlené a neosídlené reemigranty proto, že jejich počet ve vesnicích neustále kolísal v závislosti na tom, jak se jednotlivci i rodiny stěhovali a zjišťovali, zda jsou v oné vesnici ještě volné domy. K těmto číslům je potřebné dodat, že zahrnují Volyňské Čechy pouze na území mikulovského okresu, značná část těchto reemigrantů byla umístěna i do sousedních Našiměřic a Olbramovic.

Symbolem volyňského osídlení v Branišovicích se stal pomník padlým Volyňským Čechům ve druhé světové válce, který byl svépomocí vybudován v roce 1952. Symbolicky tak nahradil předchozí pomník padlým v první světové válce, který nesl významné německé prvky a po válce byl v neurčeném čase zbořen.

Obnovení české školy

Původní české obecná škola byla v Branišovicích zrušena v souvislosti s událostmi kolem Mnichovské dohody. Její znovuotevření po skončení druhé světové války mělo v obci vysokou prioritu. Svědčí o tom fakt, už v červnu 1945 získal zmocněnec Ministerstva školství pro tyto účely budovu bývalé německé školy, která byla vlivem poválečných antiněmeckých

represí zrušena (v celém okrese Mikulov se jednalo o 23 obecných, 5 měšťanských a 20 mateřských škol³⁹³). Znamenalo to, že čeští školáci se už nevrátí do malých a nevyhovujících prostor na Staré hospodě, kde se v jediné třídě vyučovaly čtyři třídy dětí.

Budova bývalé německé školy však byla silně poškozena boji v květnu 1945. Nejvážněji zasaženy byly toalety. Všechna okna byla vytlučena, dveře vyvráceny, střecha probořena a prostřílena. Inventář bývalé školy byl téměř úplně rozebraný, zbylo pouze několik poškozených lavic (z nichž většina ještě pocházela z Trnového Pole, kam se musely vrátit), dále několik třídních knih, výkazů a několik kusů školních pomůcek, jako vycpaniny, nerosty nebo obrazy³⁹⁴ (Lze se domnívat, že vybavení školy bylo buď vyrabováno, nebo rozebráno místním obyvatelstvem).

Takto popsal stav školní budovy první poválečný učitel Jan Pivnička. Nešlo pouze o jeho subjektivní dojmy. Válkou bylo v mikulovském okrese vážně poškozeno 8 školních budov mezi nimi i ta branišovická (míněna německá) s výslovným důrazem na nutnost její opravy.³⁹⁵ Z tónu, kterým Jan Pivnička vedl zápisy ve školní kronice, lze vyčíst velký optimismus a chuť do práce. Zápis o zahájení vyučování byl slavnostní: „*Vyučování bylo zahájeno dne 5. září 1945 v 8 hodin ráno. Po šestileté nesvobodě a znásilňování české školy, otvírá tato brány své novému školnímu roku, aby žactvo po náhražkovém, pokřiveném a často přerušovaném učení, naslouchalo opět svobodným slovům pravdy vědění a lidskosti. Úlohy budou velké, neboť se musí napravit škody spáchané na našem školství německým nacismem.*“³⁹⁶

V textu zaznívají všechny podstatné myšlenky třetí republiky – návrat k ideálům meziválečného Československa, důraz na kontrast mezi českou lidskostí a spravedlností a německou agresivitou a ničením a chybět nemohlo ani budovatelské nadšení a chuť do práce na obnově republiky.

Realita však byla daleko krutější. Ve škole se skutečně začalo učit už 5. září (což bylo ve středu) ovšem v naprosto nevyhovujících podmínkách. Nejnutnější opravy, které zřejmě způsobily i nezvyklý začátek školního roku uprostřed týdne, nestačily na uvedení budovy do provozuschopného stavu. Místnosti byly stále bez oken i dveří, za deště do školy přelo a na

³⁹³ SOkA Břeclav se sídlem v Mikulově, fond A2, ONV Mikulov, Měsíční hlášení referentů ONV – referent školský a kulturní, karton 253, sig. 377.

³⁹⁴ SOkA Znojmo, fond BRA/ZDŠ, Základní škola Branišovice, Kronika školy 1945 – 1979, sig. K-I-644, Školní rok 1945/1946. (nefol.)

³⁹⁵ SOkA Břeclav se sídlem v Mikulově, fond A2, ONV Mikulov, Měsíční hlášení referentů ONV – referent školský a kulturní, karton 253, sig. 377.

³⁹⁶ SOkA Znojmo, fond BRA/ZDŠ, Základní škola Branišovice, Kronika školy 1945 – 1979, sig. K-I-644, Školní rok 1945/1946. (nefol.)

toaletách stála voda. Nedostatečné podmínky pro učení popisuje ve svých zápisech i administrátor Hudec a dodatkem, že škola v začátcích ani nebyla pravidelně otevřena.³⁹⁷

Učitel se podle svých nápisů potýkal se MSK, která nebyla ochotná se provozem školy zabývat (opravy v létě 1945 prováděli dobrovolníci z řad obyvatelstva). Došlo to až tak daleko, že v zimě škola neměla čím topit, ačkoli jiné instituce (jako obecní úřad, pošta nebo četnická stanice) měly uhlí dost. Pivnička se nakonec musel uchýlit k pohružce, že dotyčné funkcionáře nahlásí za „*podkopávání provozu české školy v pohraničí*“. Místní školní rada nakonec rezignovala a byla zvolena nová, v níž se objevili škole naklonění lidé (někteří se podíleli na letních opravách) a sám Pivnička se stal jejím jednatelem. Podle jeho zápisů se tato rada věnovala škole s daleko větší péčí.

Ani její činnost však nebyla dostačující. Dokládá to inspekce provedená na škole v únoru 1947. Jejím cílem bylo zjistit stav budovy a posoudit nutnost a naléhavost oprav. Inspektor shledal při prohlídce řadu nedostatků: „*Budova je nevládná, vlhká a chladná. Střecha musí být obnovena. Podlaha v první třídě je už téměř zničena. Byt třídního učitele je neobyvatelný pro vlhkost. Kuchyně není vybavena. Kabinet byl za války úplně zničen. Naproti tomu byly učebny vybaveny o prázdninách 1946 novým nábytkem, kterého bohužel není dosti šetřeno. Ve třídě a celé školní budově je velká nečistota a nepořádek. To nesevčí o náležitě péči místních činitelů ani učitelů. Je kupodivu, že mohou v takovém prostředí žít a pracovat. O výchově čistotnosti u žáků nemůže být ani řeči.*“³⁹⁸

Vyjmenované nedostatky ukazují, že se od roku 1945 změnilo jen velmi málo, protože budova se nadále potýkala především s vlhkostí, chybějícím vybavením a nábytkem. Situaci už přitom nelze nazvat provizorní, protože od září roku 1945 uplynul téměř rok a půl. Zároveň to však svědčí o snaze provozovat školu v pohraničí za jakoukoliv cenu, i za rizik plynoucích z vystavení žáků i učitelů nevyhovujícím hygienickým podmínkám. Zpráva z inspekce končila konstatováním, že jak učitel, tak předseda MŠR slíbili nápravu, která má být inspektorem zkontrolována. Ve sledovaném období se inspektor do školy vrátil (je podepsán v kronice), žádná další zpráva o stavu školy se ale nedochovala.

Dalším problémem, jemuž musel učitel Pivnička čelit, byli žáci. V září roku 1945 jich do školy nastoupilo dvaatřicet. Osmnáct z nich přitom dříve chodilo do školy německé³⁹⁹, takže

³⁹⁷ Farní úřad Olbramovice, Pamětní kniha farního úřadu v Branišovicích, Tomus II, Annalen der Pfarrgemeinde, s. 153.

³⁹⁸ SOkA Znojmo, fond BRA/ZDŠ, Základní škola Branišovice, Kronika školy 1945 – 1979, sig. K-I-644, Školní rok 1945/1946. (nefol.)

³⁹⁹ V tomto ohledu je ztrátou, že není znám počet žáků v německé obecné škole za protektorátu, není tedy možné zjistit, kolik procent z žactva české děti tvořily. Srovnání se nabízí pouze s českou školou, kam mělo ve školním

téměř neuměli česky číst ani psát. Učitel sice dále konstatoval, že na konci roku se už naučily česky téměř všechny a mnohé už i obstojně česky píší, to ale nebyl jeho jediný problém. Vlivem nového osídlování Branišovic přicházeli a zase odcházeli noví národní správci i s rodinami. Dopadlo to i na školu, kde se neustále měnil počet žáků. Nejvyšší počet dosáhl 63 dětí (mezi nimi bylo i několik žáků ze sousedního Trnového Pole, kteří do Branišovic docházeli až do ledna 1946, kdy byla i tam zprovozněna česká škola). Tento vysoký počet musel řídicí učitel vyučovat sám.⁴⁰⁰ Pro porovnání, nejvíce dětí v jedné třídě měla meziválečná česká škola ve školním roce 1936/1937 – třicet.⁴⁰¹

Janu Pivničkovi se ulevilo až na konci dubna 1946, kdy do školy nastupuje výpomocný učitel Jiří Pec, navrátilší se z nuceného nasazení v Německu. Několik měsíců vyčerpávající práce a vlhkých prostor školy se však negativně podepsaly na Pivničkově zdraví a od 1. května musel nastoupit zdravotní dovolenou. Nemoc v kronice neuvedl, pouze napsal, že vykašlává krev. Jiný pramen potvrzuje, že učitel si „zničil zdraví“.⁴⁰² U dětí se podobné problémy neobjevily, přestože úplně zdravé také nebyly – během tří let byly zaznamenány případy příušnic, spalniček nebo svrabu, většinou ale jen ojedinělé. Škola musela být kvůli nemocem uzavřena pouze jednou v únoru 1947 na jeden týden.⁴⁰³

Ze zdravotní dovolené se Pivnička sice vrátil, ale na škole v novém školním roce odučil pouze jeden měsíc a na vlastní žádost byl přeložen na jinou školu. Z Branišovic odešel po čtrnácti měsících frustrován a s podlomeným zdravím. Jeho příběh výmluvně charakterizuje nejen poměry ve škole, ale v celých nových Branišovicích.

Správu po něm převzal výpomocný učitel Jiří Pec, který na škole zůstal sám (mimo něj ve škole působil i Josef Hudec vyučující náboženství a učitelka ženských ručních prací) a stejně jako předtím Pivnička byl nucen učit všechny děti sám. V listopadu byla proto na školu přidělena druhá učitelka Libuše Vyskočilová a mohly být opět ustaveny třídy dvě – v první byly děti prvního a druhého ročníku, ty vyučoval Pec a ve druhé děti od třetího do pátého ročníku, které dostala Libuše Vyskočilová.

roce 1938/1939 nastoupit dvacet jedna dětí, což zhruba odpovídá počtu dětí po válce. Zbýlých čtrnáct byly zřejmě děti novoosídlenců.

⁴⁰⁰ SOkA Znojmo, fond BRA/ZDŠ, Základní škola Branišovice, Kronika školy 1945 – 1979, sig. K-I-644, Školní rok 1945/1946. (nefol.)

⁴⁰¹ Obecní úřad Branišovice. Kronika české školy obecné v Branišovicích. Rok 1936/1937. (nefol.)

⁴⁰² Farní úřad Olbramovice, Pamětní kniha farního úřadu v Branišovicích, Tomus II, Annalen der Pfarrgemeinde, s. 153.

⁴⁰³ SOkA Znojmo, fond BRA/ZDŠ, Základní škola Branišovice, Kronika školy 1945 – 1979, sig. K-I-644, Školní rok 1945/1946. (nefol.)

Ani tito kantoři však na škole nevydrželi dlouho a na začátku posledního v této práci sledovaného roku 1947/1948 se objevili dva noví učitelé – Josef Jersenský, jakožto správce školy a druhý učitel Antonín Kudláček. Poválečná obecná škola tedy trpěla stejným neduhem jako meziválečná obecná škola ve svých počátcích – nestálostí kantorů, kteří se každý rok měnili. V poválečné škole to pouze posilovalo celkovou nestabilitu obce, která se musela vyrovnat s prudkými demografickými i společenskými změnami. Kvůli častým změnám si navíc učitel nemohl vybudovat potřebnou autoritu, kterou by využil například pro urgování opravy školní budovy. Tuto kýženou stabilitu vnesl do školy až Josef Jersenský, nastoupivší v roce 1947 – v této funkci setrval až do roku 1961.⁴⁰⁴

Poválečná obecná škola sice přímo nenavazovala na tu meziválečnou, přesto je mezi nimi zřejmá snaha o kontinuitu, alespoň v prvních letech. Na školách se nejlépe zkoumá převládající dobový diskurs (zvláště při absenci jiných pramenů), který se vždy primárně promítal do školních osnov. Lze to pozorovat už za první československé republiky, kdy byl kladen velký důraz na nový stát a národně pojaté české dějiny. Proto bude druhá část podkapitoly o obecné škole věnována zevrubné analýze tehdejšího diskursu.

Zaměření školy nejlépe ukazují svátky, které se ve vyučování připomínají – za první republiky se jednalo zejména o oslavu 28. října, narozenin prezidenta Masaryka (a později jeho nástupce Beneše), připomínka Jana Husa. Tyto se objevují cyklicky téměř ve všech letech původní české školy.

Přenesly se i do poválečného školství a na jejich poselství se měnily jen některé detaily – pro 28. říjen, dříve známý jako Den Svobody, se vžil název Den prvního osvobození v reakci na události roku 1945. Příliš se nezměnilo ani poselství o Janu Husovi, coby „náboženskému bojovníkovi za pravdu a svobodu svědomí i práva českého lidu“⁴⁰⁵. Symptodem doby však bylo, že Hus byl žákům připomínán pouze jednou, na konci školního roku 1945/1946, dál se zmínky o něm vytrácejí.

Středobodem oslav zůstával nadále prezident Masaryk, jehož odkaz a dílo se připomínalo jednak 28. října a pak také v březnu při příležitosti jeho narození (v roce 1947 se pietě vzpomínalo i na deset let od jeho úmrtí). Výčet jeho kladných zásluh a vlastností byl velmi podobný meziválečné době. Takto o Masarykovi psal učitel Kratochvíl v roce 1937 po presidentově smrti: „*Jména T. G. Masaryka nebude nikdy zapomenuto. Zůstane nám provždy velikým vzorem člověka a občana. Svou pílí, věděním a energií vyrostl nejen v první osobnost*

⁴⁰⁴ 780 let obce Branišovice. Branišovice 2002, s. 18

⁴⁰⁵ SOkA Znojmo, fond BRA/ZDŠ, Základní škola Branišovice, Kronika školy 1945 – 1979, sig. K-I-644, Školní rok 1945/1946. (nefol.)

*národa, ale v osobu formátu světového.*⁴⁰⁶ O deset let později zaznamenal učitel Pivnička následující: „*Masaryk je a bude našim vzorem poctivého demokrata, světoobčana i vlastence zároveň. Člověka ušlechtilého a uvědomělého, spravedlivého a vytrvalého v práci pro národ, proti zlu a nepravostem bojujícího, člověka charakteru ryzího.*“⁴⁰⁷

Přestože se jedná o téměř totožné věty hlásající stejné poselství, určitý posun v diskursu nastal. Vnímání Masaryka se změnilo celorepublikově – v důsledku výrazného odklonění politického kormidla doleva byl bývalý prezident a jeho lidskost a humanita překlopena do roviny, kdy socialismus odstraňuje nerovnosti ve společnosti a tudíž naplňuje Masarykovy ideály. Že situace není tak jednoznačná (a že ji tak nikdo ani nechápe) ukazuje další úryvek z poválečné kroniky nacházející se před druhým citovaným úryvkem o Masarykově významu: „*Zdůrazňoval (učitel, pozn.) životnost odkazu Masarykova životního díla, i když se některé jeho názory nekryjí s nynějším světovým názorem.*“⁴⁰⁸ Toto velmi pregnantní konstatování ukazuje na rodící se rozpor mezi „starou“ a „novou“ republikou, mezi systémem liberální demokracie a takzvané lidové demokracie a zároveň také neschopnost oprostít se zcela od meziválečné minulosti.

Nová zahraničněpolitická orientace Československa se promítla i do škol. Začaly se oslavovat a připomínat svátky, které meziválečné školství zcela opomíjelo – především se jednalo o oslavu bolševické revoluce v Rusku. Ve třídách byly vyvěšovány sovětské vlajky i portréty Stalina. Řečník objasňoval, význam této revoluce pro Rusko i svět a krkolomnou logikou navazoval spojitost mezi touto revolucí a vítězstvími Sovětského svazu ve druhé světové válce. Tato mírně řečeno diskutabilní kauzalita zazněla podle kroniky dvakrát – jednou od učitele Pivničky a podruhé ústy předsedy MNV Čeňka Opluštla.⁴⁰⁹ Připomínal se rovněž vznik Rudé armády, třebaže jen jeden rok (1946), zřejmě v důsledku přetrvávajícího nadšení z osvobozené role této armády. Na těchto oslavách se vedle československé hymny začala zpívat i hymna sovětská. Zpěv jiné než státní hymny byl v meziválečné škole věcí velmi vzácnou, jsou doloženy pouze dva případy – jednou se zpívala rumunská a jednou jugoslávská hymna, pokaždé při zvláštních příležitostech.

Objevil se však i nový národní svátek, a sice 9. květen. Tehdy se nazýval květnovou revolucí (termín vycházel z dobového marxismem ovlivněného slovníku), případně Druhé osvobození,

⁴⁰⁶Obecní úřad Branišovice, Kronika české školy obecné v Branišovicích, Rok 1937/1938. (nefol.)

⁴⁰⁷ SOkA Znojmo, fond BRA/ZDŠ, Základní škola Branišovice, Kronika školy 1945 – 1979, sig. K-I-644, Školní rok 1945/1946. (nefol.)

⁴⁰⁸ Tamtéž.

⁴⁰⁹ Tamtéž.

či Den vítězství. Také při této příležitosti se připomínaly zásluhy Sovětského svazu a panslavické přátelství se všemi slovanskými národy.

Na akcích také začali promlouvat zástupci politických stran, což dříve taky nebylo typické, většina prvorepublikových školních oslav byla apolitická. Za třetí republiky se sice stranické spektrum smršelo na pouhé čtyři strany, ty však začaly daleko více prorůstat do běžného života a důkazem je právě jejich angažovanost na školních akcích. Dovršení této tendence přišlo ve školním roce 1948/1949, kdy se začalo připomínat úmrtí V. I. Lenina, který byl až do té doby českým školstvím zcela opomíjen.⁴¹⁰

Organizačně naopak školní slavnosti probíhaly téměř stejně jako před druhou světovou válkou – organizoval je učitel, konaly se ve školních učebnách a byly určeny jak pro žáky tak pro dospělé. Bylo to zpestření jejich každodenního života, protože v okrese se jinak příliš kulturních akcí nekonalo. Žáci se do programu zapojili recitacemi básní nebo zpěvem písní, což je prvek objevující se také již v meziválečné době.

Novou aktivitou dětí byly naopak žákovské sběry a to dvojího druhu: jednak se sbíraly odpadové hmoty pro průmysl a pak také léčivé byliny nebo květy (bez, lípa, heřmánek). Sběry se konaly každý sledovaný rok a pokaždé byly hodnoceny pozitivně. Škola navázala také na tradice meziválečné pomoci na velkostatku. Tehdy děti pomáhaly se sběrem nosatce, škůdce, který likvidoval úrodu řepy a za odměnu pak velkostatek například půjčoval povoz na školní výlety. I po válce se objevuje jeden příklad této pomoci, konkrétně v roce 1947/1948, kdy žáci obdrželi za odměnu dva tisíce korun, za něž učitel Jersenský pořídil filmový projektor. Ve stejném roce dostala škola darem další významný obnos, za něž tentokrát pořídila radiopřijímač.⁴¹¹

V prvních poválečných letech byli studenti a učitelé v létě, kdy měli volno, využíváni jako výpomoc na žních, případně v dolech. Také branišovičtí učitelé se zapojili do této iniciativy, svou brigádu na žních doložili učitelé Jersenský a Kudláček.⁴¹²

Obnova kostela a farního života

Druhou významnou institucí, jež byla válkou významně dotčena, byl kostel. Jak zaznělo v závěru předchozí kapitoly, během bojů 7. května byla věž kostela zasažena leteckou pumou, která věž rozmetala a kvůli níž celý prostor kostela vyhořel a zachránilo se pouze několik

⁴¹⁰ SOkA Znojmo, fond BRA/ZDŠ, Základní škola Branišovice, Kronika školy 1945 – 1979, sig. K-I-644, Školní rok 1948/1949. (nefol.)

⁴¹¹ Tamtéž.

⁴¹² Tamtéž.

částí inventáře. Příběh o renovaci kostela a obnově farního života v Branišovicích v sobě, stejně jako příběh poválečné školy, skrývá mnoho typických prvků i paradoxů poválečného Československa.

Po ukončení druhé světové války byly mimo jiné zavedeny tvrdé protiněmecké represe. V jejím rámci bylo příslušníkům této národnosti, jež byla postavena na stranu viníků druhé světové války, zapovídána spolková činnost (o politické ani nemluvě), měli zakázáno se shromažďovat, nesměli mít doma zbraně, radiopřijímače, leckdy ani jízdní kola. Prakticky jedinou možností, kde se mohli Němci scházet, byli bohoslužby. To společně se silným zanícením pro víru způsobilo, že první řádky příběhu o obnově branišovického kostela začalo psát právě německé obyvatelstvo.

O činnosti farní obce za války je známo pouze to, že farářem se na podzim roku 1939 stal Adalbert Ginzinger z Rakouska. Ginzinger aktivity do farní kroniky zaznamenával pouze útržkovitě, z poválečného líčení je však známo, že byl pro svou bohosloveckou činnost pronásledován nacistickým režimem (viz předchozí kapitola).

Němečtí farníky vstoupili podle svých slov do kostela hned, jak to bylo možné⁴¹³. Podnikli několik nezbytných opatření, aby bylo možné kostel používat. Muži umístili do zřícené věže zvon a obložili stěny dřevěnými deskami, aby byli farníci alespoň částečně chráněni od nepříznivého počasí. Místo shořelého hlavního oltáře používali menší oltář z kaple, která požáru odolala.⁴¹⁴ Tato fakta dokládá i zápis z farní kroniky, už česky vedené.⁴¹⁵

Do Branišovic už v roce 1945 začínají přicházet čeští novoosídlenci z vnitrozemí, kteří se dožadovali bohoslužeb v češtině. Farář Ginzinger jim nemohl vyhovět, protože tuto řeč neovládal. Lidé proto oslovili kapitulní konzistoř, která jim doporučila, aby se obrátili do sousedních Vlasatic, kde působil český administrátor Josef Hudec. On sám však nemohl sloužit mše v obou vesnicích, proto v říjnu 1945 uzavřel dohodu s Adalbertem Ginzingerem: německý farář bude sloužit mši v osm hodin v Branišovicích a v deset hodin ve Vlasaticích ve svém jazyce, zatímco Hudec nejprve odslouží českou mši v osm hodin ve Vlasaticích a poté se přesune na desátou hodinu do Branišovic. Vlasatický administrátor zároveň začal učit na branišovické škole.⁴¹⁶ Tam učil čtyři hodiny týdně.⁴¹⁷ Ginzingerovi také zůstalo vedení

⁴¹³ WALLECZEK, Raimund: *Die Frainspitzer Kirche*. Der Südmährer 66, 2014, s. 203.

⁴¹⁴ Tamtéž, s. 202.

⁴¹⁵ Farní úřad Olbramovice, Pamětní kniha farního úřadu v Branišovicích, Tomus II, Annalen der Pfarrkirche, s. 19.

⁴¹⁶ Farní úřad Olbramovice, Pamětní kniha farního úřadu v Branišovicích, Tomus II, Annalen der Seelsorge, s. 97.

matrik, se křty a pohřby mu na přání vypomáhal Hudec „*poněvadž pan farář byl by se těžko vžil do nových předpisů, když sám česky neumí*“.⁴¹⁸

Nastavený systém v obci fungoval až do podzimu 1946. Tehdy z Branišovic odchází poslední německé obyvatelstvo a mezi nimi i farář Ginzinger. Podle farní kroniky však nepodléhal tehdejšímu hromadnému vysídlování, ale bylo mu dovoleno vystěhovat se i se svým majetkem do Rakouska, pravděpodobně proto, že byl rakouským občanem. Josef Hudec při zmínce o farářově odjezdu znovu ocenil jeho zásluhy a poté připsal poznámku, která výstižně ilustruje absurdnost vysídlovacího principu: „*Němečtí farníci měli jej rádi a čeští, ač česky neuměl, rovněž si ho vážili a litovali, že neumí česky, aby mohl v Branišovicích zůstat.*“⁴¹⁹ Ukazuje se, že uplatňovaný princip kolektivní viny německého obyvatelstva, který vedl k jeho vysídlení, pohltit nejrozličnější lidské osudy a že české obyvatelstvo si to uvědomovalo. Adalbert Ginzinger odjel z obce 1. října 1946 se záměrem odstěhovat se do Ameriky, kde žil jeho otec, administrátor Hudec však dodává, že mu není známo, zda se faráři jeho záměr podařil.⁴²⁰ Ginzinger zůstal s bývalými farníky z Branišovic v kontaktu a díky jeho podkladům se například podařilo v časopise Südmährer vydat článek o branišovickém kostele, který byl několikrát citován i v této práci.⁴²¹

Po jeho odjezdu nastala v životě českých farníků změna. Bohoslužba byla přesunuta z ruin kostela na uprázdněnou faru (administrátor Hudec bydlel ve Vlasaticích a do Branišovic pouze dojížděl). Na faře byla probourána zeď mezi dvěma místnostmi, aby mohla sloužit jako kaple. Oltář obstaral Hudec z Brna.

Administrátor se už dříve začal také zabývat samotnou opravou kostela svatého Vavřince. Od začátku však narážel na úskalí, jež také zaznamenával do farní kroniky. Nejprve jednal s památkovým úřadem, jehož cílem bylo, aby kostel nezměnil příliš svou podobu před zničením, jelikož ale úplně vyhořel, nebylo doporučováno, aby stavba začala s ohledem, jak sám Hudec napsal „*na dosavadní drahotu a nedostatek zodpovědnosti jak stavitelů, tak dělníků.*“⁴²²

⁴¹⁷ SOKA Znojmo, fond BRA/ZDŠ, Základní škola Branišovice, Kronika školy 1945 – 1979, sig. K-I-644, Školní rok 1947/1948. (nefol.)

⁴¹⁸ Farní úřad Olbramovice, Pamětní kniha farního úřadu v Branišovicích, Tomus II, Annalen der Seelsorge, s. 97.

⁴¹⁹ Tamtéž.

⁴²⁰ Tamtéž.

⁴²¹ WALLECZEK, Raimund: *Die Frainspitzer Kirche*. Der Südmährer 66, 2014, s. 202.

⁴²² Farní úřad Olbramovice, Pamětní kniha farního úřadu v Branišovicích, Tomus II, Annalen der Pfarrkirche, s. 19.

Administrátor se však nadále snažil opravu kostela urgovat, stejně jako učitel Pivnička při obnově školy však narážel na neochotu místní správy. Nakonec prohlásil, že opravu kostela je nutno provést už jen z čistě estetických důvodů: kostel stojí na vyvýšeném místě, díky čemuž je už z dálky dobře viditelný. Hudec upozornil na to, jeho trosky jsou obci na ostudu.⁴²³

Situace se pohnula až v roce 1948, v té době už se Hudec dostává do přímého konfliktu s Národním výborem. Před nadcházejícími volbami byl administrátor pozván, aby pohovořil o volbách, místo toho však pronesl říznou⁴²⁴ řeč o nutnosti oprav. Ještě toho dne se konala volební schůze, na níž nebyl Hudec pozván. Na ní bylo přislíbeno, že „*dopadnou-li volby státotvorně*“, kostel bude opraven. Tento akt okomentoval Hudec velmi skepticky: „*Aby tento slib nemohl být vytýkán, kdyby nebyl plněn, byl doplněn na téže schůzi dalším šalamounským řešením: oprava kostela byla svěřena kováři Novákovi, který tehdy platil za obecního vrtáka a opozičníka a tím bylo plnění slibu zajištěno: buď bude kostel opraven a pak slávu sklídí původce slibu, nebo kostel opraven nebude a pak ostudu sklídí Novák, že jen vrták a nic nedělá.*“⁴²⁵

Navzdory výše popsané roztržce a ochladnutí vztahů a důvěry mezi Hudcem a novým komunisty ovládaným Národním výborem se konečně rozeběhly renovační práce. Na konci července 1948 vypracoval architekt Karel Náhůnek technickou zprávu, v níž vydal doporučení pro nový kostel. Díky tomu se zachoval unikátní popis stavu kostela od jeho vyhoření v roce 1945. Architekt ve své zprávě upozornil zejména na nestabilní obvodové zdi, které utrpěly povětrnostními podmínkami, dále zničenou omítku i fasádu kostela, silně poškozenou dlažbu a chybějící okna.⁴²⁶

Jako materiál měl být použit železobeton a to jak na věž, tak na strop v hlavní lodi. Železobeton měl zajistit větší soudržnost jednotlivých zdí a také pevnost stropu. Od záměru vybudovat ze stejného materiálu i kazatelnu bylo upuštěno ve prospěch estetičtějšího dřeva.⁴²⁷ Náhůnek také doporučil jednu změnu estetickou. Navrhl zvýšit věž kostela o jeden metr, což by nejen zpevnilo novou konstrukci, ale také posloužilo estetickému vzhledu kostela, neboť

⁴²³ Farní úřad Olbramovice, Pamětní kniha farního úřadu v Branišovicích, Tomus II, Annalen der Pfarrkirche, s. 20.

⁴²⁴ Tímto termínem sám Hudec v kronice svůj projev označil.

⁴²⁵ Farní úřad Olbramovice, Pamětní kniha farního úřadu v Branišovicích, Tomus II, Annalen der Pfarrkirche, s. 20.

⁴²⁶ Projekt rekonstrukce katolického kostela v Branišovicích, Technická zpráva (soukromý archiv autora)

⁴²⁷ Tamtéž.

věž byla dříve poněkud „zapadlá“.⁴²⁸ Tuto změnu Památkový úřad schválil a věž kostela byla skutečně postavena o metr vyšší.

K samotné opravě se přistoupilo v roce 1949, na starost ji dostal stavitel Kučera z Dolních Kounic, jemuž byli výrazně nápomoci místní obyvatelé. Společně se jim během roku podařilo provést nejzásadnější opravy, postavit střechu a obnovit věž. Kostel byl znovu vysvěcen 6. listopadu 1949.⁴²⁹ Po splnění tohoto prioritního úkolu pustil se administrátor Hudec do shánění vybavení kostela. Dostal se přitom do nového konfliktu, tentokrát přímo s farníky. Příčinou sporu byly lavice, které Hudec do kostela sehnal z jednoho ženského kláštera. Protože jich bylo mnoho a byly příliš velké, dohodl se s jeptiškami na tom, že polovina lavic připadne do Branišovic a polovina do Vlasatic. Branišovičtí v čele s již zmíněným Novákem, „*obecním vrtákem*“, však z kláštera odvezli všechny lavice a také dlažbu, kterou si Hudec pro kostel zamluvil. Hudec přestal těmto farníkům důvěřovat, vyloučil je z dalších prací a vztah mezi nimi ochladl natolik, že Hudec zůstal na všechny další práce prakticky sám.⁴³⁰

Z takto nastavených vztahů vzniklo několik mrzutostí, při nichž Hudec renovoval kostel téměř proti vůli branišovických farníků. Konflikt mající rozměr frašky vznikl například kvůli již zmíněné dlažbě. Hudec nejprve marně sháněl dobrovolníky, kteří by mu pomohli dlažbu položit, což okomentoval téměř nevraživě: „*bylo potřeba pilných rukou farníků, ale ti byli ochotni jen na kritizování, ale ne na práci*“.⁴³¹ Farníci mu podle jeho slov také řekli, že tuto dlažbu do kostela dát nesmí, neboť neodpovídá stavebnímu plánu. Administrátor, v obavě, aby se dlažba nerozkradla, musel jeptišky požádat, aby si zdarma darovanou dlažbu, kterou farníci do Branišovic přivezli, odvezly zpět. Dlažbu nakonec za téměř šedesát osm tisíc korun položilo stavební družstvo z Moravského Krumlova. Další konflikt vznikl kvůli lavicím v kostele, kdy si farníci dokonce stěžovali na konzistoři (která však dala za pravdu Hudcovi) a když administrátor stěhoval do kostela nový oltář nebo upravoval okolí kostela, pomáhali mu při tom farníci z Vlasatic, neboť ti branišovičtí nejevili zájem.⁴³²

Opravy kostela byly účetně uzavřeny na začátku padesátých let. Sám administrátor Hudec si nevedl detailní účetnictví, takže konečné číslo pochází ze stavebního družstva v Mikulově. To stanovilo konečnou částku na 758 tisíc korun, přičemž největší částka, 534 tisíc připadla

⁴²⁸ Projekt rekonstrukce katolického kostela v Branišovicích, Technická zpráva (soukromý archiv autora).

⁴²⁹ Farní úřad Olbramovice, Pamětní kniha farního úřadu v Branišovicích, Tomus II, Annalen der Pfarrkirche, s. 20.

⁴³⁰ Tamtéž.

⁴³¹ Tamtéž.

⁴³² Farní úřad Olbramovice, Pamětní kniha farního úřadu v Branišovicích, Tomus II, Annalen der Pfarrkirche, s. 20.

staviteli Kučerovi, náklady na materiál činily dalších téměř 85 tisíc a samotný projekt vyšel na 53 tisíc korun. Výraznější částku si odnesl i klempíř – 37 tisíc. Stavitel si však stanovil vyšší cenu, která mu byla i vyplacena, ale po provedené kontrole byl nucen asi 104 tisíc korun farnímu úřadu vrátit. Ten z něj hradil další menší opravy, až jej zcela vyčerpal.

Stavba se platila většinou z fondů a příspěvků církevních organizací, 300 tisíc plynulo z půjčky na stavební obnovu. Zapojily se i dvě branišovické instituce – Místní národní výbor poukázal 8 tisíc korun a nově ustanovená Šlechtitelská stanice na bývalém Lukschově statku další 2 tisíce. Mezi příjmy a vydáním vznikl zanedbatelný stosedmdesátikorunový deficit, který spořitelna prominula.⁴³³

Toto vyúčtování uzavřelo několik let trvající opravu kostela v Branišovicích. Tento příběh byl demonstrován, neboť ukazuje jeden z typických znaků dosídlených vesnic v pohraničí. Nesnáze, kterým zde administrátor čelil, především pasivita obyvatelstva a neochota Národního výboru byla způsobena tím, že tito lidé neměli k obci patřičný vztah, nebyla to jejich domovina. Chybějící pouto mezi nimi a obcí se nepochybně podepsalo na vlažném přístupu, s nímž nepohnuly ani argumenty, že trosky kostela působí vesnici ostudu. Dokládá to i harmonický vztah s původními německými farníky i německým farářem, kteří byli ochotni se dohodnout ve prospěch obou komunit, jen aby jim kostel, který byl velmi důležitou součástí jejich života, zůstal otevřen.

Josef Hudec odjel z Branišovic v roce 1951, poslední zápis od něj pochází z ledna toho roku. Neodpustil si v něm poslední poznámku o svých těžkostech, což dokládá, jak velký význam jim přisuzoval: „*Dosavadní administrátor, opouštějící zdejší farnost, končí svůj zápis přáním, aby kostel spravený s tak velikými obtížemi a námahou byl vždy důstojným stánkem Božím a sloužil ke cti a chvále boží a k větší úctě.*“⁴³⁴

Uzavírá se tím i poslední kapitola z dějin obce sledovaná v této diplomové práci. Kapitola, kterou Josef Hudec zpestřil kronikářskými zápisy leckdy se přibližující literární tvorbě. Jeho osobité a upřímné postřehy zároveň obohacují bádání o rozměr, který chyběl ve všech předchozích kapitolách – je to alespoň malá sonda do roztržité a rozporuplné mentality lidí, kteří osídlili Branišovice po roce 1945.

⁴³³ Farní úřad Olbramovice, Pamětní kniha farního úřadu v Branišovicích, Tomus II, Annalen der Pfarrkirche, s 23.

⁴³⁴ Tamtéž, s. 25.

Shrnutí

Druhá světová válka, respektive její konec a nové mocenské uspořádání v českých zemích způsobily největší zlom v novodobých dějinách Branišovic, který snese srovnání snad jen s kompletním vyliďněním vesnice na konci třicetileté války. Nejenže přinesly v krátké době další výraznou vládní ideologii, zapříčinily také téměř kompletní výměnu obyvatelstva, jehož počáteční soužití bylo složité, zrušily téměř všechny předchozí tradice ať již lidové, zemědělské, nebo řemeslné. Tematicky je toto období daleko pestřejší než všechny dříve popsané, při jejich kategorizaci lze však stále sledovat jejich vývoj po národnostní linii. Rozdíl mezi nimi spočívá v trvanlivosti – události spojené s německým obyvatelstvem mají povahu „konečného zúčtování“ desítky let trvajících sporů a mrzutostí, zatímco události hýbané novým českým obyvatelstvem měly určovat další dějiny obce.

Mimořádné lidové soudy se zabývaly i šestnácti případy z Branišovic. Většinu obviněných byla vyčítána pouze příslušnost v nacistické straně či některých přidružených organizacích, nebyly jim však prokázány konkrétní zločiny. Většina z nich tak nebyla odsouzena a zařadili se do běžných vysídlovacích transportů a to jak řadoví členové, tak i funkcionáři. Pouze Heinrich Wenzel, zakladatel meziválečné SdP v Branišovicích a pozdější přední nacista byl odsouzen na osm let vězení, za rok byl však i on dodatečně vysídlen.

Souzení byli i tři velcí sedláci za nelidské zacházení s válečnými zajatci, svědectví Čechů (kteří se v té době také chopili správy obce) však nebyla dostatečně průkazná a i tito byli bez potrestání vysídleni. Proces s Juliem Lukschem, mezi Čechy neoblíbeným statkářem pak nejvíce působí jako vyřizování starých účtů, protože většina svědectví popisovala Lukschův život v meziválečném období.

Souzen byl také jeden Čech, Karel Suchánek, za přihlášení se k německému obyvatelstvu a službu v armádě. Během soudu se však prokázalo, že Suchánek tak učinil především proto, aby mohl zabezpečit svou rodinu, proto nebyl shledán vinným.

Poslední kapitolou Němců v Branišovicích bylo jejich vysídlení do Bavorska. V obci tehdy zůstává asi 80% počtu původní populace na začátku třicátých let, Branišovice tedy nebyly výrazně postiženy divokým vyháněním. Počet Němců se zvýšil o více než sedm desítek poté, co do zdejší obce přišli Němci z „brněnského pochodu smrti“. Mnozí místní Němci až do vysídlení žili ve svých domech společně s novými národními správci.

Branišovičtí Němci byli soustředováni ve sběrném středisku v Mikulově, odkud transporty začaly na konci března 1946 a protáhly se až do října, protože z mikulovského okresu bylo nutné vysídlit velký počet německého obyvatelstva. Němci z tohoto okresu byli vysídlováni

ve vlnách, nikoli nárazově, přičemž největší počet Němců z Branišovic (více než čtvrtina) odjíždí až úplně posledním transportem v říjnu 1946.

S Němci jsou významně spojeny také dějiny místního kostela. Kostel byl v závěru války vážně poškozen, přišel o střechu, zbořenou věž a většinu vybavení, které shořelo. Místní němečtí farníci kostel provizorně opravili a dál se v něm scházeli. V obci stále působil rakouský farář Ginzinger, noví čeští farníci se však dožadovali bohoslužeb v češtině a proto se Ginzinger domluvil s vlasatickým administrátorem Hudcem a v bohoslužbách se střídali. Hudec v té době také přebírá hlavní roli při opravě kostela. Opravy však dlouho váznou na neochotě místní samosprávy, s níž se Hudec dostával do sporu. S opravami se začalo až po komunistickém převratu a dokončeny byly v roce 1949. Hudec poté všemi možnými cestami shromažďoval nové vybavení, dostávala se však do absurdních konfliktů s místním obyvatelstvem, které nebylo ochotné s ním spolupracovat, a od jisté doby už jeho snahy spíše sabotovalo, což Hudec ironicky komentoval ve farní kronice, kterou vedl. Tato podkapitola odhalila jeden z typických prvků nově osídlených vesnic v pohraničí – novoosídlenci neměli k obci žádný vztah, proto jim na ní tolik nezáleželo a vázly i tak závažné úkony, jako oprava kostela.

S komplikacemi se potýkal i nový český učitel Pivnička. Ten převzal budovy dosavadní německé školy, která však byla následkem války a ještě více následkem váznoucích oprav ve špatném stavu – vlhká, tmavá a nehygienická. Také tady se dlouho opravovalo pouze provizorně a ještě v roce 1947 byla při inspekci shledána celá řada závad. Učitel Pivnička po roce z Branišovic odešel s podlomeným zdravím a znechucen tamějšími poměry. Učitelé se na škole střídali každým rokem až do roku 1947, kdy přišel Josef Jersenský, který na škole zůstal dalších čtrnáct let. Nová škola částečně navazovala na činnost školy meziválečné, slavila podobné svátky, zároveň se v ní však začínají projevovat vlivy nastupujícího socialismu a později komunismu.

Závěr

Obecní dějiny jsou klenotem a zároveň zrcadlem každé vesnice či města, protože jsou silně spojeny s životem obyvatel. Vypovídají a zdůvodňují mnohé místní fenomény, vysvětlují, jak a proč vznikly, co jim předcházelo. V mnohém jsou si podobné s dějinami okolních obcí, v nesčetných, ale podstatných detailech se zase liší.

Úsek dějin, zpracovaných touto diplomovou prací patřil v Branišovicích dlouhodobě k těm opomíjeným, poznamenaný stínem německého života. Tyto zapomenuté branišovické dějiny nebyly dosud komplexně zpracovány a autor práce měl jen omezenou podporu dřívějších vlastivědných a místopisných prací, z nichž by mohl vycházet. Dřívějším výzkumům chybělo především komplexnější zapojení do všeobecného kontextu, jednalo se o prostý popis dějin, který však bez propojení s regionálním případně i celozemským kontextem nemá velkou vypovídací hodnotu a je pouze sbírkou faktů a letopočtů.

I to byl jeden z důvodů, proč se tato práce zaměřila na širší aspekt branišovických dějin a snažila se je s různou mírou zdaru propojit s „velkými dějinami“ a porozumět tak nejen branišovické historii, ale pohlédnout na politické, kulturní i každodenní dějiny optikou malé vesnice v jihomoravském pohraničí. Odpověď na v úvodu nastíněnou otázku, tedy jak se velké milníky českých dějin projeví v Branišovicích, v čem se shodovaly a v čem odlišovaly nelze zodpovědět jednoduše. Událostí a fenoménů bylo v rozmáchlém více než třicetiletém intervalu mnoho a měly rozličnou podobu.

Historie se při výkladu dějin první poloviny 20. století stále drží národnostního rozdělení českých zemí, protože právě tento aspekt zmíněné dějiny výrazným způsobem spoluvytvářel a pronikal i do každodenního života obyvatelstva. Zohledněn byl i zde, zvláště proto, že obě komunity žijí víceméně odděleně a kontakty mezi nimi nejsou časté. Českou menšinu tvořil téměř jednolitý celek chudých zemědělských dělníků, v jehož čele stálo několik Čechů, jimž se podařilo dosáhnout vyššího postavení – správce dvora, učitel nebo poštovní. V Branišovicích samozřejmě působili i němečtí dělníci, kteří měli s českou menšinou v tomto ohledu průnik, jinak je však německá majorita v Branišovicích sociálně daleko rozmanitější, Němci drželi většinu na obci a také živností a řemesel, provozovali obchody, hostince i jiné služby.

Symptomatickým znakem soužití těchto komunit byla jistá forma solidárnosti, kterou silnější část projevovала té slabší. V dobách první republiky lze nalézt případy, kdy němečtí živnostníci pomáhají menšinářům a naopak po válce, kdy Češi (byť stále v menšině) se vyjma řádění v květnu 1945 k Němcům chovali zdrženlivě a nejsou známy případy dalších

vyhrocených konfliktů. Toto mírné a korektní soužití je jedním z průvodních jevů německo-českých vztahů v obci, které byly výzkumem dokázány. Naopak se prokázalo, že národnostní konflikty často spouštěli jednotlivci, ať už to byl německý statkář Luksch v meziválečné době nebo někteří radikální Čechové, kteří se po válce mstili zámožným německým sedlákům. Oprávněnost jednání na obou stranách zůstane zřejmě neprokazatelná.

Vedle linie národnostní je důležitým aspektem také život politický. Branišovice v tomto ohledu potvrzovaly pohled do tehdejší politické mapy, a coby tradicionalistická německá vesnice na jihu Moravy byly baštou křesťansko sociální politiky. Té v obecních volbách dokázala konkurovat politika agrárnícká, těžící z téměř ryze zemědělského charakteru vesnice, na parlamentní úrovni však byly křesťanští sociálové hybnou silou téměř po celé sledované období. Potvrdilo se to i ve volbách v roce 1935, kdy v Branišovicích sice zvítězila Sudetoněmecká strana, křesťanští sociálové však ze všech dosavadních stran ztratili nejméně. Branišovice však nebyly ve třicátých letech žádnou politickou výjimkou, i tady se ustavila Sudetoněmecká strana, která těžila jednak z dřívější činnosti nacionálně socialistické strany a také z příznivých výsledků rovněž zakázané německé národní strany. Výzkum prokázal, že výrazná podpora SdP plynula především z řad německých agrárníků, jimž také tato strana sebrala nejvíce voličů. Agrárníci také nejvíce přecházeli na jednotnou „všeněmeckou“ kandidátku SdP ve volbách 1938, kde lze nalézt hned čtyři. Daleko více se však tehdy zapojují dosud nestranní kandidáti a také mnoho pozdějších řadových členů NSDAP v Branišovicích uvádělo, že do té doby nebyly členy žádné strany. Lze z toho usuzovat, že zatímco v předchozích volebních kláních šlo o souboj idejí, v tomto případě agrárnických a křesťanskosociálních, s příchodem SdP, která měla za cíl sjednotit všechny Sudetské Němce, je aspekt ideový nahrazen aspektem národním – mnoho vyšetřovaných Němců tvrdilo, že do NSDAP vstoupili, protože to vnímali jako národní povinnost a podobné pohnutky lze předpokládat i u většiny ostatních. Potvrzuje to, proč byla politika Sudetoněmecké strany pro řadu německých voličů tolik atraktivní, aniž by mnozí z nich předtím sympatizovali s nedemokratickými nebo radikálními politickými proudy.

Částečně se také podařilo prokázat napojení některých německých spolků a sdružení na politiku Sudetoněmecké strany, ať již to byl Turnverein nebo Svaz Němců. Spolkový a komunitní život Němců v meziválečných Branišovicích byl sice co do výběru spolků poměrně pestrý, jinak však nebyl dosud důkladně probádán vlivem nedostatku potřebných pramenů a tento nedostatek se nepodařilo napravit ani této práci. Podobně mnoho bílých míst zůstává bohužel i v dějinách obce za druhé světové války. Způsobuje to jednak opět málo dostupných pramenů nebo literatury ale také vnímání této éry v očích jak německého, tak českého

obyvatelstva. V německé kolektivní paměti podléhají tato léta vnitřní cenzuře a podvědomé snaze „vymazat“ je, jak prokázaly jiné výzkumy. Otázkou tedy zůstává, zda lze na tomto stavu do budoucna něco změnit a ona bílá místa ještě zaplnit kriticky zpracovanými fakty.

K této skutečnosti se přidává i další okolnost, jež dosud v textu zmíněna nebyla. Lze ji nazvat faktografickou preferencí. Znamená rozdíl ve vnímání toho, co je důležité a zaznamenaníhodné v představě dnešní a v představě pisatelů a kronikářů v první polovině minulého století. Tento fenomén lze pozorovat nejvíce v německé farní kronice, která se v dějinách farní obce často zabývá počasím, úrodou nebo drobnými požáry a krádežemi, Vypovídá to sice o preferencích každodenního života, v dnešní době lze ale s takovými informacemi jen těžko nějak smysluplněji pracovat. Ke zmíněným skutečnostem se navíc přidává i fakt, že pramenná základna dějin Branišovic je poměrně torzovitá a snaha interpretovat a analyzovat jejich dějiny se podobá skládání malých střípků do obrovského rámu. V této snaze nemůže být žádný badatel nikdy stoprocentně úspěšný.

Velký prostor (větší než sám autor původně předpokládal) byla nakonec věnována i analýze a interpretaci dobových pramenů a příslušné literatury. Ačkoli se jedná o pozůstatky relativně nedávné minulosti, byla při jejich použití nutná opatrnost. Mnohé nebyly přesné, vzájemně se rozporovaly, jiné zase příliš ovlivnily dobové nálady, a některé determinovala neznalost jejich pisatelů. Prostor vyhrazený této pramenné kritice však nelze považovat za ztracený, může být naopak dobrým vodítkem pro další podobné výzkumy, bude nabádat k obezřetnosti a kritičtějšímu přístupu.

Za pozitivní výsledek autor považuje také to, že se podařilo korigovat, rozporovat nebo zcela vyvrátit některé zažité mýty o branišovické historii, které byly dosud bez kritiky přejímány, ačkoli mnohé z nich bylo možné vyvrátit poměrně jednoduše. Jedná se například o chybné spojení mezi českou správou Kinského velkostatku a vykazováním českých dělníků ze zaměstnání. Analýza prokázala, že mezi těmito dvěma fakty nebyla souvislost, že se spíše jednalo o svévolnou akci jednoho nacionalistického statkáře. Taktéž se neprokázalo, že by toto způsobilo odliv dětí v české škole. Rovněž byl vyvrácen mýtus o tom, že branišovičtí Němci byli vysídlováni ze sběrného tábora v Miroslavi, ale naopak se tak dělo z toho v okresním městě Mikulově.

Druhý zmíněný mýtus souvisí s velmi rozmanitým a dynamickým vývojem v obci po skončení války. Otevírá se v něm celá řada témat a jen samotná tato kapitola by vydala na menší bakalářskou práci. Při troše snahy toto platí sice i o všech ostatních kapitolách, o poslední však dvojnásob. V této práci byl zvolen postup opačný – tedy více rozličných témat v jednom textu. Přináší to samozřejmě průvodní problémy, jedním z nich je rozsáhlost textu a

pak také to, že kvůli větší koncentraci témat nemůže být žádné analyzováno a interpretováno úplně detailně. Tento přístup však ani nebyl cílem práce. Autor pokládá za smysluplnější koncept širšího okruhu témat, jenž pomůže zodpovědět hlavní výzkumnou otázku nastíněnou už v názvu. Snahu sledovat souvislý vývoj a proměny v čase, preference diachronního přístupu, považuje autor práce za přínosnější, zejména pokud se jedná o dějiny jediné obce. V jeho rámci pak lze oželeť některé detailnější sondy a výzkumy, které ale pro celkový kontext nemají přílišný význam.

Jak se tedy milníky české historie, respektive samotná česká historie projevila na dějinách Branišovic? Byly Branišovice pouhým malým zrcadlem, jež přesně odráželo „velké dějiny“? V kontextu zjištěných a analyzovaných faktů z let 1914 – 1948 lze říci, že často ano. V uvedeném období lze sledovat, že všechny „velké“ dějinné události, trendy i zvraty se v odpovídajícím měřítku udály i v této malé obci. Podstatný rozdíl oproti celozemským trendům je pozorovatelný v intenzitě, s jakou se tak dělo. Obecně je dění v Branišovicích často prosto násilí nebo velkého demonstrativního násilí, které se přitom často odehrávalo v sousedních nebo nedalekých vesnicích a městech. Zlé emoce strachu, nenávisti nebo zášti zde existovaly, neprojevovaly se však fatálním způsobem. Tato odlišnost pramenící dle autora především z charakteru sídla, tedy malé vesnice, je důležitým poznatkem, který je nutné při interpretaci velkých dějin mít na vědomí.

Mimo toho může práce uspět k poznání i v jiných obecnějších oblastech. Například života českých menšin v německých obcích jejich spolkové, politické i komunitní aktivity, dále expanze fašistické politiky v tomto regionu, jejího podhoubí nebo aktérů. Z poválečné doby se věnuje dosud málo probádanému fenoménu mimořádných lidových soudů v kontextu vesnického prostředí a částečně také přispívá k poznání života Volyňských Čechů na jihu Moravy nebo vysídlení německého obyvatelstva z jeho domoviny.

Zcela závěrem si autor neodpustí také význam výzkumu pro rodnou vesnici. Z hlediska obecního tato práce zaplňuje obrovské bílé místo a smývá z první poloviny dvacátého století punc odvržených zapomenutých dějin.

Seznam pramenů a literatury

Prameny

Moravský zemský archiv Brno

C141 Fond Mimořádného lidového soudu v Brně

E67 Sběrka matrik okresu Znojmo

okresu Břeclav

okresu Jihlava

okresu Brno – město

Státní okresní archiv Břeclav se sídlem v Mikulově

A1 Fond Okresního úřadu Mikulov

A2 Fond Okresního národního výboru Mikulov

1516 Fond Četnické stanice Pohořelice

Státní okresní archiv Znojmo

BRA/II fond Místního národního výboru Branišovice

BRA/ZD fond Základní školy Branišovice

1737 LOD/ČS Fond četnické stanice Loděnice

Vojenský ústřední archiv

Kartotéka padlých v první světové válce

Obecní úřad Branišovice

Kronika české školy obecné v Branišovicích

Kronika obce Branišovice 1964 – 1982

Farní úřad Olbramovice

Pamětní kniha farního úřadu v Branišovicích

Prameny ze sbírky autora

Projekt rekonstrukce katolického kostela v Branišovicích. Technická zpráva

Vydané prameny

FIC Vladimír (ed.): *Opevňovací práce na jižní Moravě. Dokumenty z archivních fondů moravské provenience 1936 – 1940*. Brno 2008.

Vzpomínky na vyhnání německy mluvících obyvatel z Mikulovska 1945 – 1946. Mikulov 2016.

Literatura

BARTOŠ, Josef – SCHULZ Jindřich: *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848 – 1960. Svazek IX, okres Znojmo, Moravský Krumlov, Hustopeče, Mikulov.* Ostrava 1984.

BRENNER, Christiane: *Mezi Východem a Západem. České politické diskursy 1945 – 1948.* Praha 2015.

HOSÁK, Ladislav – ŠRÁMEK, Rudolf: *Místní jména na Moravě a ve Slezsku I, A – L.* Praha 1970.

HYBLER, Vladislav – INDRA, Jan: *Bojová cesta volyňských Čechů do vlasti. Z Volyně na Znojemsko.* Znojmo 1985.

KAČÍREK, Václav: *SDH Branišovice – fakta a dokumenty.* Branišovice 2005.

KAPLAN, Karel: *Pravda o Československu 1945 – 1948.* Praha 1990.

KRATOCHVÍL, Augustin: *Vlastivěda moravská. Pohořelský okres.* Brno 1913.

MALÍŘ, Jiří – MAREK, Pavel a kol.: *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861 – 2004. I. díl: období 1861 – 1918.* Brno 2005.

MALÍŘ, Jiří – MAREK, Pavel a kol.: *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861 – 2004. II. díl: období 1938 – 2004.* Brno 2005.

MARKEL, Martin: *Felix Bornemann v historické paměti aneb Konec sudetoněmecké národní historiografie?.* In: Vrzáková, Dana (ed.): *Sborník Státního okresního archivu Znojmo.* Znojmo 2010.

MARKEL, Martin: *Svoboda a demokracie v regionu rakouského impéria. Politika jihomoravských Němců v letech 1848 – 1919.* Brno 2010.

MARKEL, Martin: *Vysídlení Němců z jižní Moravy 1945 – 1949.* Brno 2002.

RÁDL, Emanuel: *Boj Čechů s Němci.* Praha 1993.

RŮŽIČKA, František: *Přítomnosti a minulosti obcí Branišovice, Kubšice, Olbramovice.* Olbramovice 1985.

STANĚK, Tomáš: *Akty hromadného násilí na tzv. státně nespolehlivém obyvatelstvu v českých zemích v roce 1945 a jejich vyšetřování.* In: von Arburg Adrian – Staněk, Tomáš

(edd.): Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945 – 1951, díl II. 3. Středokluky 2011.

ŽAMPACH, Vojtěch: *Vysídlení německy mluvícího obyvatelstva z Brna 30. – 31. května 1945 a nouzový ubytovací tábor v Pohořelicích 1. 6 – 7. 7.* Brno 2014.

Kolektiv autorů: *Úvod do studia dějepisu, 1. Díl.* Brno 2014.

Podporujte výstavbu okresu mikulovského. Mikulov 1947.

780 let obce Branišovice. Branišovice 2002.

Diplomové práce

ODEHNALOVÁ, Vendula: *Rekonstrukce farní kroniky Římskokatolické farnosti Lažánky u Brna – 19. a 20. století.* Magisterská diplomová práce PdF MU. Brno 2015.

Tisk

Naše demokracie 1946, ročník 2

Südmährer 2014, ročník 66

Internetové zdroje

Frainspitz-Weinberg [online] Südmähren, Frainspitz-Weinberg. Dostupné z: <https://www.suedmaehren.eu/places/frainspitz-weinberg/> [cit. 13. 11. 2019].

Treskowitz [online] Südmähren, Treskowitz. Dostupné z: <https://www.suedmaehren.eu/places/treskowitz/> [cit. 13. 11. 2019].

Wostitz [online] Südmähren, Wostitz. Dostupné z: <https://www.suedmaehren.eu/places/wostitz/> [cit. 13. 11. 2019].

Výstavba opevnění na jižní Moravě [online] Řopíky.net. Dostupné z: https://www.ropiky.net/clanky_item.php?id=1084178152 [cit. 13. 11. 2019].

Mapa opevnění [online] Interaktivní mapa československého opevnění. Dostupné z: <https://mapa.opevneni.cz/> [cit. 13. 11. 2019].

Dekret prezidenta republiky č. 16/1945 Sb [online] Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky. Dostupné z: <https://www.psp.cz/docs/laws/dek/161945.html/> [cit. 14. 11. 2019].

Seznam použitých zkratk

BdL – Bund der Landwirte (Svaz zemědělců)

ČM – Česká menšina

ČNS – Českoslovenští národní socialisté

ČSDSD – Československá sociálně demokratická strana dělnická

ČSL – Československá strana lidová

DCV – Deutsche Christlichsoziale Volkspartei (Německá křesťansko-sociální strana lidová)

DGP – Deutsche Gewerbe Partei (Německá živnostenská strana)

DNP – Deutsche Nazionalistische Partei (Německá nacionalistická strana)

DSDAP – Deutsche Sozialdemokratische Arbeitpartei (Německá sociálně-demokratická strana dělnická)

DNSAP – Deutsche Nazionalsozialistische Arbeitpartei (Německá nacionálně socialistická strana dělnická)

DWP – Deutsche Wirtschaft Partei (Německá hospodářská strana)

KSČ – Komunistická stran Československa

MSK – Místní správní komise

MŠR – Místní školní rada

MNV – Místní národní výbor

MZA – Moravský zemský archiv

NSDAP – Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei (Nacionálně socialistická německá strana dělnická)

NSKK – Nationalsozialistische Kraftfahrkorps (Nacionálně socialistický motoristický sbor)

NSV – Nationalsozialistische Volkswohlfahrt (Nacionálně socialistická organizace pro dobročinnost)

SA – Sturmabteilung (Úderné oddíly)

SdP – Sudetendeutsche Partei

SHF – Sudetendeutsche Heimatsfront (Sudetoněmecká vlastenecká fronta)

SS – Schutzstaffel (Ochranný oddíl)

ONV – Okresní národní výbor

OSK – Okresní správní komise

RSZaML – Republikánská strana zemědělského a maloroľnického lidu

SOKA – Státní okresní archiv